

Burmistrz Miasta i Gminy Pilica

Studium uwarunkowań i kierunków
zagospodarowania przestrzennego
Miasta i Gminy Pilica

TOM I

UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Załącznik nr do uchwały Nr
Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia

Pilica, 2024 r.

Zamawiający:

Burmistrz Miasta i Gminy Pilica
ul. Żarnowiecka 46A
42-436 Pilica

Wykonawca:

GARD – Pracownia Urbanistyczno-Architektoniczna – mgr inż. arch. Anna Woźnicka
ul. Traktorowa 43/2
91-117 Łódź

Podstawa opracowania:

Umowa Nr liR.6720.1.2020, zawarta w dniu 22.12.2020 r.

Autorzy opracowania:

mgr inż. arch. **Anna Woźnicka** – główny projektant Studium
mgr inż. **Tomasz Mikołajczyk** – projektant Studium
mgr **Karolina Bursztynowicz** – udział w opracowaniu
lic. **Piotr Pacan** – udział w opracowaniu

SPIS TREŚCI

1.	WSTĘP.....	7
1.1.	Podstawy formalno-prawne opracowania i cel opracowania.....	7
1.2.	Materiały sporządzone na potrzeby Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica	8
2.	OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY.....	9
3.	UWARUNKOWANIA ROZWOJU SPOŁECZNEGO GOSPODARCZEGO.....	11
3.1.	Demografia.....	11
3.1.1.	Ludność.....	11
3.1.2.	Przyrost naturalny	12
3.1.3.	Saldo migracji	13
3.1.4.	Przyrost rzeczywisty	14
3.1.5.	Struktura wieku i płci.....	14
3.2.	Warunki życia ludności.....	18
3.2.1.	Infrastruktura społeczna.....	18
3.2.2.	Mieszkalnictwo	22
3.2.3.	Bezpieczeństwo publiczne.....	26
3.3.	Rynek pracy i bezrobocie.....	26
3.3.1.	Podmioty gospodarcze	26
3.3.2.	Stan zatrudnienia i bezrobocie	29
3.4.	Struktura władania gruntami	32
3.5.	Turystyka w gminie.....	36
3.6.	Podsumowanie	38
4.	ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	39
4.1.	Krajobraz gminy.....	39
4.2.	Zasoby środowiska przyrodniczego.....	39
4.2.1.	Ukształtowanie powierzchni terenu i geomorfologia	39
4.2.2.	Budowa geologiczna.....	40
4.2.3.	Warunki klimatyczne	41
4.2.4.	Zasoby wodne.....	41
4.2.5.	Złoża surowców mineralnych	43
4.2.6.	Warunki glebowe	44
4.2.7.	Świat flory i fauny.....	46
4.3.	Jakość środowiska przyrodniczego.....	49
4.3.1.	Stan czystości wód.....	49

4.3.2.	Jakość powietrza atmosferycznego.....	51
4.3.3.	Klimat akustyczny.....	54
4.3.4.	Promieniowanie elektromagnetyczne.....	55
4.3.5.	Zagrożenie powodziowe.....	57
4.3.6.	Tereny osuwiskowe.....	57
4.3.7.	Tereny i obszary górnicze.....	57
4.3.8.	Kompleksy podziemnego składowania dwutlenku węgla.....	57
4.4.	Elementy środowiska przyrodniczego objęte ochroną.....	58
4.4.1.	Park krajobrazowy „Orlich Gniazd”.....	58
4.4.2.	Obszary Natura 2000.....	60
4.4.3.	Użytki ekologiczne.....	62
4.4.4.	Pomniki przyrody.....	62
4.4.5.	Rezerваты przyrody.....	64
4.4.6.	Korytarze ekologiczne.....	66
4.4.7.	Pozostałe formy ochrony przyrody.....	67
4.5.	Podsumowanie.....	68
5.	ŚRODOWISKO KULTUROWE.....	70
5.1.	Wstęp do środowiska kulturowego.....	70
5.2.	Rys historyczny rozwoju przestrzennego gminy Pilica.....	71
5.2.1.	Historia oraz rozwój przestrzenny miasta Pilica.....	72
5.2.2.	Rys historyczny wybranych miejscowości znajdujących się w gminie Pilica.....	73
5.3.	Walory środowiska kulturowego gminy Pilica.....	75
5.4.	Ochrona środowiska kulturowego.....	76
5.4.1.	Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków.....	76
5.4.2.	Wykaz obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków.....	81
5.4.3.	Wykaz stanowisk archeologicznych.....	87
5.4.4.	Strefy ochrony konserwatorskiej w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Pilica.....	94
5.5.	Dobra kultury współczesnej oraz miejsca pamięci narodowej.....	95
5.6.	Rekomendacje i wnioski w audycie krajobrazowym dla województwa śląskiego.....	97
5.7.	Podsumowanie.....	97
6.	STAN ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW.....	98
6.1.	Obecna struktura osadnicza.....	98
6.2.	Struktura przestrzenno-funkcjonalna i stan ładu przestrzennego.....	99
6.3.	Podsumowanie.....	102
7.	STAN SYSTEMÓW KOMUNIKACJI.....	104

7.1.	Układ powiązań zewnętrznych.....	104
7.2.	Sieć drogowa	104
7.3.	Komunikacja zbiorowa	109
7.4.	Szlaki turystyczne	109
7.5.	Podsumowanie	109
8.	INFRASTRUKTURA TECHNICZNA GMINY PILICA	111
8.1.	Gospodarka wodno-ściekowa	111
8.1.1.	Zaopatrzenie w wodę	111
8.1.2.	Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków	112
8.2.	Gospodarka energetyczna.....	113
8.2.1.	Zaopatrzenie w energię elektryczną.....	113
8.2.2.	Odnawialne źródła energii.....	113
8.2.3.	Zaopatrzenie w gaz.....	114
8.2.4.	Zaopatrzenie w ciepło	114
8.3.	Gospodarka odpadami	115
8.4.	Obsługa telekomunikacyjna	116
8.5.	Podsumowanie	116
9.	POLITYKA PRZESTRZENNA MIASTA I GMINY – UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE ROZWOJU. 118	
9.1.	Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne w gminie Pilica - stan prawny	118
9.1.1.	Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	118
9.2.	Dokumenty strategiczne szczebla gminnego	119
9.2.1.	Program Ochrony Środowiska dla Gminy Pilica na lata 2019–2022 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2023-2026	119
9.2.2.	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Pilica	119
9.2.3.	Strategia Rozwiązywania Problemów Pomocy Społecznej	119
9.2.4.	Plan Odnowy Miejscowości.....	120
9.3.	Wydawane decyzje administracyjne – pozwolenia na budowę.....	120
9.4.	Wnioski złożone do Studium	121
9.5.	Potrzeby i możliwości rozwoju gminy	121
9.5.1.	Zapotrzebowanie na nową zabudowę	122
9.5.2.	Chłonność terenów przeznaczonych pod zabudowę	123
9.5.3.	Możliwości wyznaczenia nowych terenów budowlanych w gminie	124
9.5.4.	Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci infrastruktury technicznej oraz społecznej służących realizacji zadań własnych gminy	125
10.	UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z OBOWIĄZUJĄCYCH DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH I STRATEGICZNYCH SZCZEBLI WYŻSZEGO STOPNIA	127
10.1.	Deklaracja z Toledo.....	127

10.2.	Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich.....	128
10.3.	Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku.....	130
10.4.	Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+.....	131
10.5.	Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”	138
10.6.	Program ochrony środowiska dla województwa śląskiego do roku 2019 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2024.....	139
10.7.	Plan gospodarki odpadami dla województwa śląskiego na lata 2016-2022	140
10.8.	Program Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim 2020+	141
10.9.	Strategia Rozwoju Powiatu Zawierciańskiego na lata 2011-2020.....	142
10.10.	Program ochrony środowiska dla powiatu zawierciańskiego na lata 2020-2023	143
10.11.	Podsumowanie	145
11.	Synteza i ocena uwarunkowań.....	146
11.1.	Synteza uwarunkowań zewnętrznych.....	146
11.2.	Synteza uwarunkowań wewnętrznych.....	146

ZAŁĄCZNIKI:

- Rysunek 1.1. – *Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego* – stanowiący Załącznik Nr do uchwały Nr/...../.... Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia
- Rysunek 1.2. – *Środowisko kulturowe oraz infrastruktura społeczna i turystyczna* – stanowiący Załącznik Nr do uchwały Nr/...../.... Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia
- Rysunek 1.3. – *Rozmieszczenie wniosków złożonych do projektu Studium* – stanowiący Załącznik Nr do uchwały Nr/...../.... Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia

1. WSTĘP

1.1. Podstawy formalno-prawne opracowania i cel opracowania

Podstawę formalno-prawną niniejszego opracowania stanowi Uchwała Nr XXIX/179/2021 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 19 lutego 2021 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica.

Dotychczas obowiązujący dokument – Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, zostało przyjęte Uchwałą Nr XVIII/125/ 2000 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 30 maja 2000 r.

Przystąpienie do sporządzenia Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego spowodowane jest podjęciem Uchwały Nr XXVII/164/2020 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 30 listopada 2020 r. w sprawie aktualności Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pilica oraz Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, która **uznaje za nieaktualne** obecnie obowiązujące Studium.

Na terenie Miasta i Gminy obowiązuje Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego uchwalony Uchwałą Nr XXV/171/2005 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 24 lutego 2005 r. Nie wymaga on aktualizacji, ponieważ jest zgodny z przepisami o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, natomiast ewentualne zmiany w planie miejscowym, muszą być poprzedzone zmianą Studium.

Studium zostało przygotowane zgodnie z ustawą z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz Rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. *w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.*

Studium nie jest aktem prawa miejscowego, a co za tym idzie, nie może stanowić podstawy prawnej wydawanych decyzji administracyjnych. Jest to natomiast akt kierownictwa wewnętrznego, co oznacza, że ustalenia planów miejscowych nie mogą być z nim sprzeczne. Pełni funkcję koordynowania ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także dokumentów planistycznych i strategicznych na szczeblu regionalnym i krajowym. Jest dokumentem obligatoryjnie sporządzanym dla każdej gminy, co reguluje ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, a jego zakres oraz tryb sporządzenia wynikają z odpowiednich przepisów.

Celem sporządzenia Studium, zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, jest określenie polityki przestrzennej, która zawiera lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego gminy. Oznacza to sformułowanie celów obejmujących swym zakresem zagospodarowanie przestrzenne, a także sposoby ich osiągnięcia z wykorzystaniem panujących uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego, przyjmując za podstawę działań ład przestrzenny i zrównoważony rozwój.

„ład przestrzenny” w rozumieniu ustawy to *„takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne”*.

Pojęcie „rozwój zrównoważony” określany jest przez art. 30 pkt 50 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska*, opisując „zrównoważony rozwój” jako *„taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”*.

Zgodnie z wymogami ustawowymi niniejsze opracowanie zawiera syntezę uwarunkowań, będącą częścią informacyjno-diagnostyczną Studium oraz kierunki rozwoju przestrzennego, będące ustaleniami Studium. Przy czym uwarunkowania to okoliczności faktyczne istniejące w chwili sporządzania Studium oraz wymagania np. prawne dla polityki przestrzennej, niezależne od woli gminy w chwili sporządzania dokumentu, w tym wynikające z przepisów szczególnych powszechnie obowiązujących oraz wynikające z aktów planistycznych wojewódzkich, krajowych i sąsiednich jednostek samorządowych.

Pozostałe aspekty rozwoju społecznego i gospodarczego podejmowane są w tym opracowaniu tylko w zakresie koniecznym, bezpośrednio oddziałującym na problemy przestrzenne. Ustalenia Studium skoncentrowane są na najistotniejszych problemach gospodarki przestrzennej i nie są rozwiązaniem wszystkich możliwych kwestii szczegółowych, które w bardziej szczegółowych opracowaniach takich jak plany miejscowe czy studia problemowe wskazywane są do rozstrzygnięć. Na formę przedstawionych rozwiązań wpływ miały także przepisy innych ustaw, przede wszystkim ustawy o ochronie środowiska, ochronie przyrody, ochronie zabytków.

Polityka przestrzenna Miasta i Gminy Pilica powinna polegać na poprawnym i zgodnym z wymogami ochrony środowiska kreowaniu nowych terenów i kierunków zagospodarowania, jak również równoważyć wszystkie sfery działania gospodarki i dążyć do poprawy jakości i atrakcyjności miasta i gminy, jako środowiska życia mieszkańców. W zagospodarowaniu uwzględnić należy ochronę zdrowia oraz bezpieczeństwa mieszkańców, zapewnienie równego dostępu do dóbr i usług, ochronę środowiska przyrodniczego, zabytków, a także walorów architektonicznych i krajobrazowych.

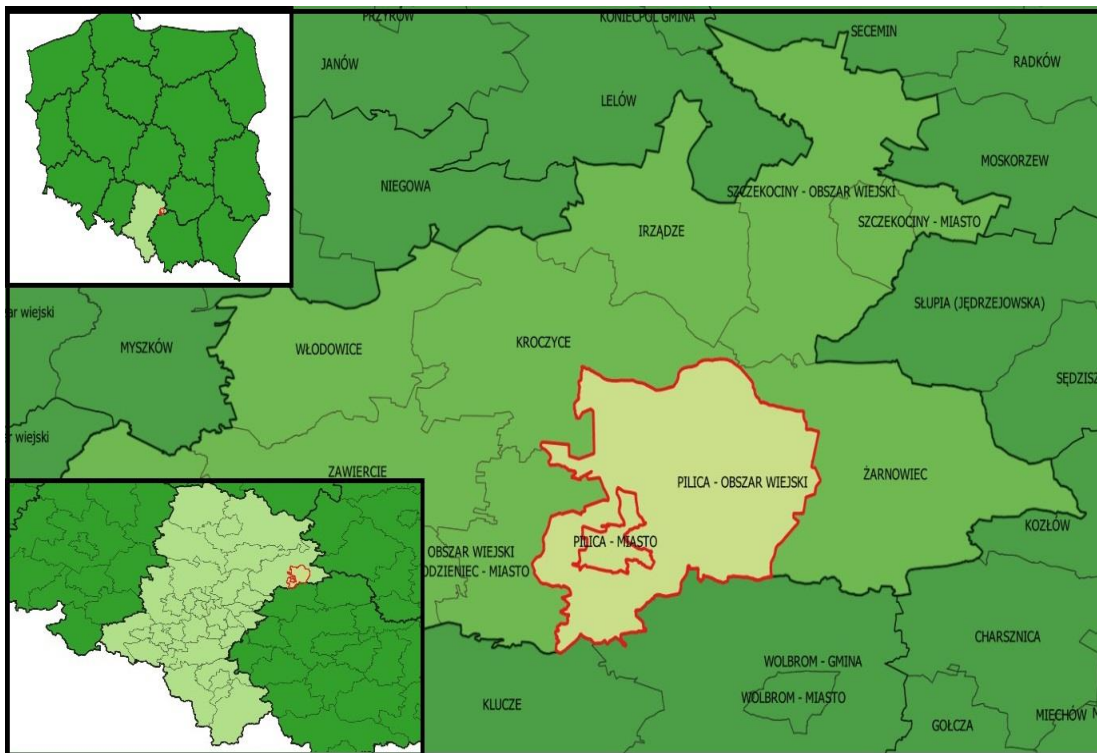
Niniejsza aktualizacja Studium dotyczy obszaru całego miasta i gminy oraz w pełni zastępuje dotychczas obowiązujące Studium – w zakresie tekstu i załączników graficznych.

1.2. Materiały sporządzone na potrzeby Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica

- Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę na potrzeby Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pilica;
- Prognoza oddziaływania na środowisko Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pilica.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GMINY

Gmina Pilica jest gminą miejsko – wiejską, położoną w północno – wschodniej części województwa śląskiego, w powiecie zawierciańskim, w górnym brzegu rzeki Pilicy. Gmina ta graniczy: od zachodu z gminą Ogrodzieniec, od północy z gminą Kroczyce, od wschodu z gminą Żarnowiec, natomiast od południa z gminami znajdującymi się w województwie małopolskim: Wolbrom i Klucze.

Rysunek 1 Położenie miasta i gminy Pilica na tle kraju, województwa i powiatu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Państwowego Rejestru Granic

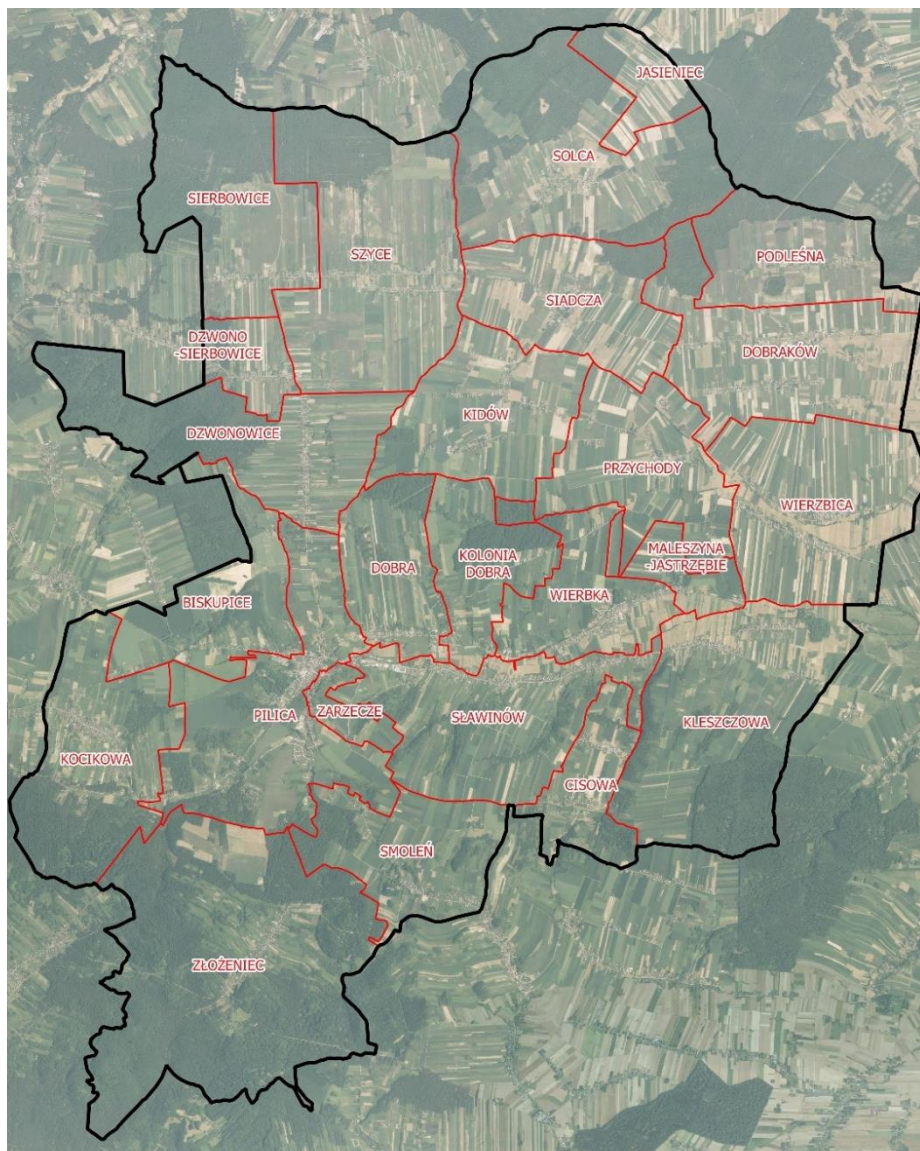
Pilica ma bardzo korzystne położenie komunikacyjne, ponieważ usytuowana jest pomiędzy dwoma aglomeracjami – krakowską i katowicką, które są olbrzymimi ośrodkami gospodarki, kultury i nauki. Przez teren miasta i gminy przebiegają dwie drogi wojewódzkie: droga nr 790 (Dąbrowa Górnicza – Ogrodzieniec – Pilica) oraz droga nr 794 (Koniecpol – Lelów – Pradła – Pilica – Wolbrom – Skąta – Kraków). Około 50 km od miasta Pilica znajduje się autostrada A1, która łączy północ i południe kraju. Na terenie gminy nie znajdują się linie kolejowe.

Gmina położona jest na Wyżynie Częstochowskiej, a dokładniej na jej południowo – wschodnim obniżeniu w kierunku Niecki Włoszczowskiej. W kierunku wschodnim przecina ją dolina górnej Pilicy. W Pilicy swoje źródła ma rzeka o takiej samej nazwie, która jest lewym dopływem Wisły. Najwyżej położonym punktem jest Góra Zamkowa znajdująca się w Smoleniu, ma ona wysokość 496 m n.p.m. Najniższym punktem jest zaś miejsce opuszczenia gminy przez rzekę Pilica, czyli na wschód od Kleszczowej na wysokości 303 m n.p.m.

Powierzchnia miasta i gminy wynosi 14 276 ha (143 km²), z czego miasto 822 ha (8 km²), a tereny wiejskie 13 454 ha (135 km²) - dane GUS, stan na 2023 r. Gmina zamieszkiwana jest

przez 8 123 mieszkańców, w tym 1 770 to mieszkańcy miasta, natomiast 6 353 osób to mieszkańcy obszarów wiejskich (wg danych GUS, stan na 31 grudnia 2022 r.). Na podstawie powyższych danych można wyliczyć średnią gęstość zaludnienia w gminie, która wynosi około 60 osób na 1km².

W skład gminy wchodzi miasto Pilica i 23 sołectwa: Biskupice, Cisowa, Dobra, Dobra Kolonia, Dobraków, Dzwonowice, Dzwono-Sierbowice, Jasieniec, Kidów, Kleszczowa, Kocikowa, Podleśna, Przychody, Siadczka, Sierbowice, Sławinów, Smoleń, Solca, Szyce, Wierbka, Wierzbica, Zarzeczce i Złożeniec.

Rysunek 2 Obręby ewidencyjne w gminie Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Państwowego Rejestru Granic oraz geoportal.gov.pl

Na atrakcyjność gminy wpływa również obecność na jej terenie Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd. Wyróżnia się on urozmaiconą rzeźbą terenu, wieloma wzgórzami, skałkami wapiennymi czy jaskiniami. Północna część gminy odznacza się bogatymi walorami krajoznawczymi m. in. drewnianymi zabudowaniami, zabytkowymi kościołami, kapliczkami, figurami i krzyżami. Na południu znaleźć można rezerваты i pomniki przyrody, które objęte są ochroną np. Ruskie Góry czy Skały Zegarowe w dolinie Wodącej.

3. UWARUNKOWANIA ROZWOJU SPOŁECZNEGO GOSPODARCZEGO

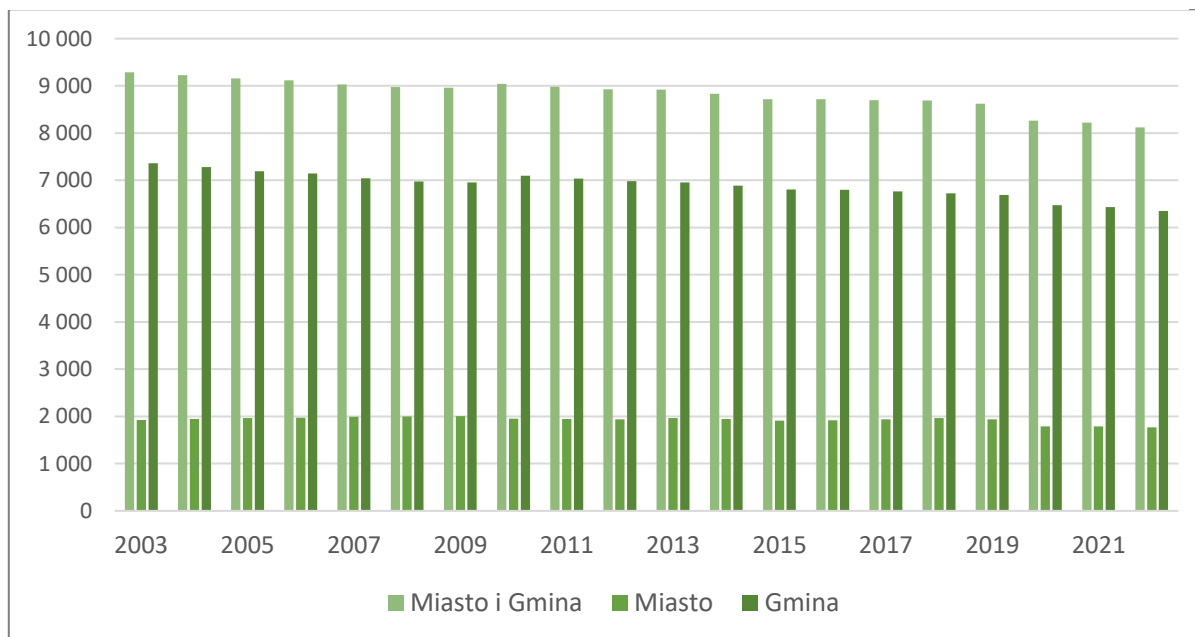
3.1. Demografia

3.1.1. Ludność

Demografia to jeden z głównych czynników, który ma bardzo duży wpływ na rozwój miasta we wszystkich dziedzinach – w tym na płaszczyźnie gospodarczej oraz przestrzennej. Z tego powodu bardzo ważna jest poprawna diagnoza sytuacji demograficznej w analizowanym obszarze.

Według informacji zamieszczonych w Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego – w 2022 roku miasto i gminę Pilica zamieszkiwały 8 123 osoby, z czego 4 064 to kobiety, natomiast 4 059 to mężczyźni. Ludność miasta i gminy Pilica stanowiła około 7,3% ludności powiatu zawierciańskiego, co stanowiło około 0,2% ludności województwa śląskiego.

Wykres 1 Zmiany liczby ludności na terenie miasta i gminy Pilica w latach 2003-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

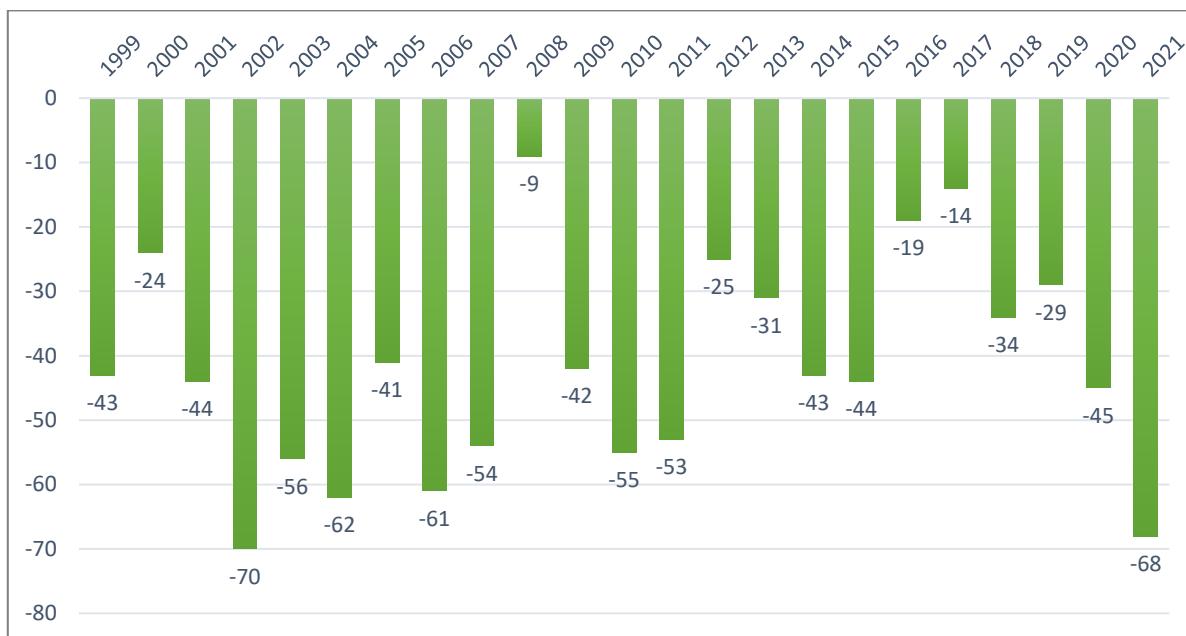
Na przestrzeni analizowanego okresu zaobserwować można utrzymującą się tendencję spadkową ludności w mieście i gminie Pilica. Delikatny wzrost występował w latach 2007-2008 i 2009-2010. Dynamika spowalnia w latach 2015-2017, gdzie wartości są do siebie zbliżone, by od 2018 roku dalej osiągnąć stały spadek. Wpływ na taką sytuację ma utrzymujący się ujemny poziom wskaźnika przyrostu naturalnego.

Wyraźny trend spadkowy zauważyć można również, biorąc pod uwagę wyłącznie tereny obszarów wiejskich. Sukcesywny spadek liczby ludności rok do roku powoduje, że populacja mieszkańców z 7 339 osób w 2003 roku, spada do 6 353 osób w 2022 roku.

Liczba mieszkańców miasta charakteryzuje się natomiast niewielkimi wahaniami wartości na przestrzeni badanych lat, choć z 1 941 mieszkańców z 2003 roku, spada do 1 770 w roku 2022. W analizowanym okresie wartość ta oscyluje w przedziale 1770-2000 osób.

3.1.2. Przyrost naturalny

Przyrost naturalny ludności jest to różnica między liczbą urodzeń żywych, a liczbą zgonów w danym okresie. Miasto i gmina Pilica charakteryzuje się ujemnymi wartościami przyrostu naturalnego, co pokrywa się z trendem występującym w powiecie, a także w województwie.

Wykres 4 Zmiany przyrostu naturalnego w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2021

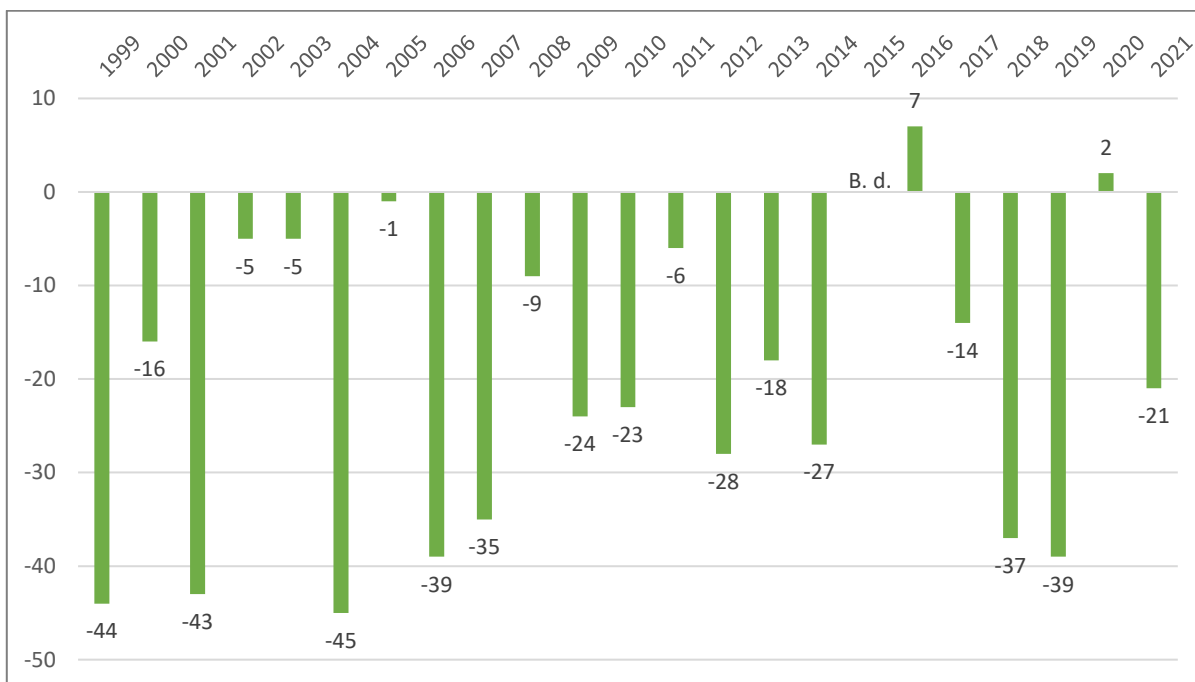
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W badanym okresie, czyli w latach 1999-2021 przyrost naturalny ludności przyjmuje wyłącznie ujemne wartości, co wpływa na niekorzystne zmiany w strukturze ludnościowej. Na powyższym wykresie przedstawione są zbiorcze dane miasta i gminy, lecz taka sama sytuacja występuje na terenach wiejskich. W mieście występowały wartości dodatnie.

Przyrost naturalny wahał się w granicach od -70 do -9. Najniższa wartość wystąpiła w 2002 roku, natomiast najwyższą wartość zanotowano w 2008 roku, kiedy to wskaźnik w mieście przyjął wartość -9. Prognoza Głównego Urzędu Statystycznego wskazuje, że do 2030 roku, liczba ludności będzie stale spadać.

3.1.3. Saldo migracji

Na zmianę liczby ludności wpływa również ruch migracyjny, który dla miasta i gminy Pilica przyjmuje w większości wartości ujemne. Ma to niekorzystne oddziaływanie na potencjał demograficzny, ponieważ przeważnie wiąże się to z odpływem ludności w wieku produkcyjnym, czyli grupy z reguły najbardziej mobilnej.

Wykres 5 Zmiany salda migracji w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Na przestrzeni analizowanych lat, można zauważyć, że ujemne saldo migracji w mieście i gminie Pilica jest spowodowane głównie sytuacją na terenie obszarów wiejskich. W badanym okresie wskaźnik ten przyjmuje minusowe wartości, poza rokiem 2016 i 2020. Najniższa wartość wystąpiła w 2004 roku, kiedy to saldo migracji wynosiło -45, natomiast najwyższa wartość wystąpiła w 2016 roku i równa była 7.

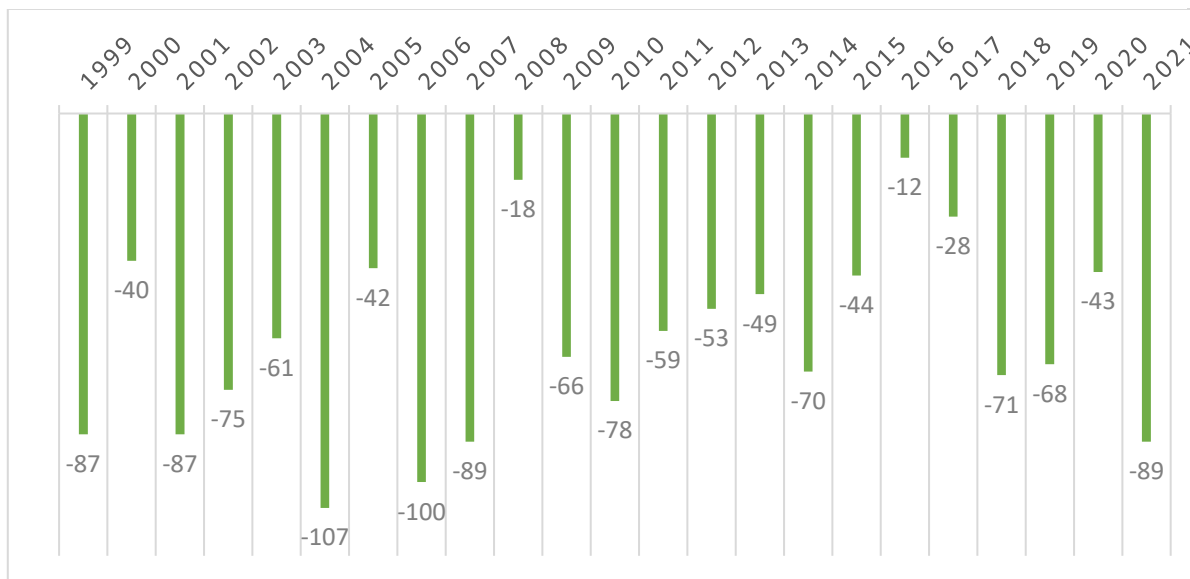
Biorąc pod uwagę tylko tereny miasta, sytuacja wygląda bardziej korzystnie. Wartości salda migracji wahają się, przy czym przeważają te dodatnie. W 1999, 2001, 2008, 2009, 2010, 2013, 2018 i 2019 roku wystąpiły wartości ujemne, natomiast w latach 2000, 2002-2007, 2011, 2012, 2014, 2016, 2017 i 2020 dodatnie. Najniższą wartość odnotowano w 2019 roku (-21), a najwyższą w roku 2014 (12). Pozwala to stwierdzić, że istnieje możliwość zachodzenia procesu urbanizacji, czyli zwiększającej się liczby ludności w mieście.

W przypadku terenów wiejskich, cały analizowany okres charakteryzował się ujemnymi wartościami. Najniższą wartością odznaczył się rok 2004, wtedy saldo migracji wynosiło -56, najwyższą wartość zaś wystąpiła w 2016 roku i była równa -3.

3.1.4. Przyrost rzeczywisty

Wynikową przyrostu naturalnego i salda migracji jest przyrost rzeczywisty. W ujęciu demograficznym wskaźnik ten ukazuje całościowy ogląd na zmianę liczby mieszkańców w danym obszarze. Zmiany przyrostu naturalnego w mieście i gminie Pilica przedstawione są na poniższym wykresie.

Wykres 6 Zmiany przyrostu rzeczywistego w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W analizowanym okresie, czyli w latach 1999-2021, przyrost rzeczywisty odznacza się ujemnymi wartościami. Fakt ten jedynie potwierdza zmniejszającą się liczbę ludności w mieście i gminie Pilica oraz odpływ mieszkańców. Najgorsza sytuacja miała miejsce w 2004 i 2006 roku, kiedy to wartości wskaźnika wyniosły odpowiednio -107 i -100. Najmniej niekorzystne wartości wystąpiły w 2008 i 2016 roku (-18 i -12). W ciągu ostatnich 3 lat badanego okresu, wskaźnik w wolnym tempie rośnie i w 2021 roku osiąga wartość -89.

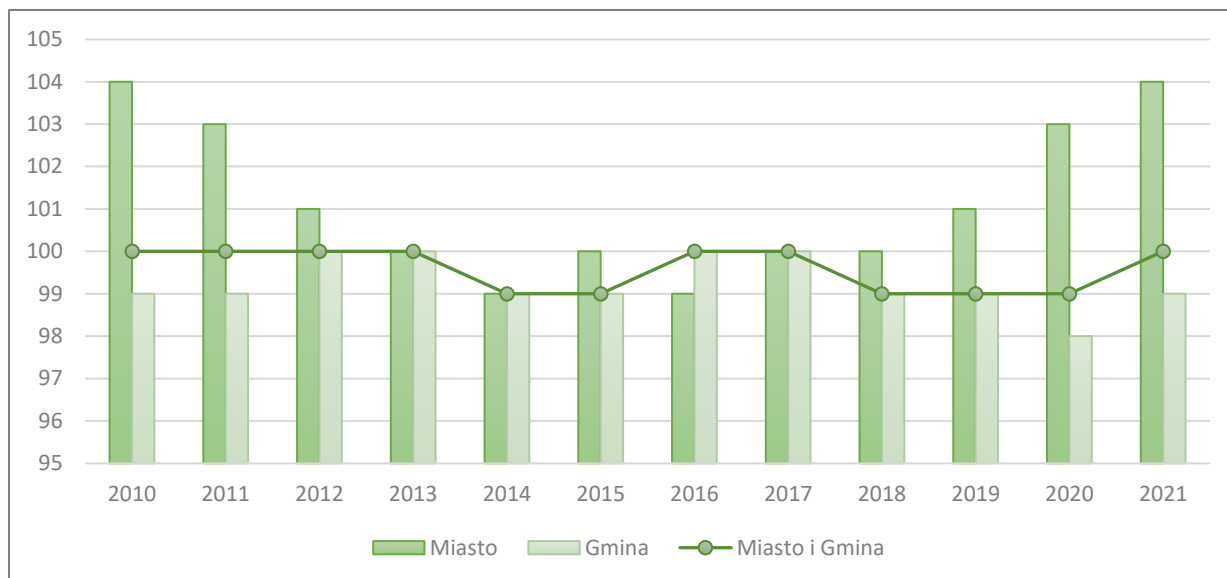
3.1.5. Struktura wieku i płci

W całym badanym okresie liczba kobiet była zbliżona do liczby mężczyzn w mieście i gminie Pilica. Współczynnik feminizacji oscylował w okolicach wartości 99-100. Oznacza to, że występuje tutaj duża równowaga płci, co nie jest często obserwowanym zjawiskiem w Polsce. Zazwyczaj zauważalna jest przewaga liczby kobiet, powodowana przez relatywnie największą mobilność młodych przedstawicielek tej grupy, które często postanawiają migrować ze wsi do średnich i dużych miast.

Tabela 1 Zmiany liczby kobiet i mężczyzn w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2020

Lata	Kobiety			Mężczyźni		
	Miasto i Gmina	Miasto	Gmina	Miasto i Gmina	Miasto	Gmina
1999	4 802	1 043	3 759	4 744	935	3 809
2000	4 781	1 038	3 743	4 709	926	3 783
2001	4 727	1 017	3 710	4 675	929	3 746
2002	4 686	996	3 690	4 629	916	3 713
2003	4 686	1 016	3 670	4 594	925	3 669
2004	4 647	1 021	3 626	4 536	927	3 609
2005	4 621	1 024	3 597	4 537	943	3 594
2006	4 566	1 026	3 540	4 512	959	3 553
2007	4 518	1 029	3 489	4 467	955	3 512
2008	4 520	1 041	3 479	4 474	966	3 508
2009	4 508	1 042	3 466	4 449	966	3 483
2010	4 505	993	3 512	4 509	958	3 551
2011	4 468	987	3 481	4 487	959	3 528
2012	4 462	992	3 470	4 462	978	3 484
2013	4 434	976	3 458	4 443	972	3 471
2014	4 363	962	3 401	4 415	975	3 440
2015	4 341	962	3 379	4 384	966	3 418
2016	4 359	965	3 394	4 366	973	3 393
2017	4 349	984	3 365	4 364	983	3 381
2018	4 305	975	3 330	4 335	972	3 363
2019	4 272	963	3 309	4 298	954	3 344
2020	4 116	911	3 205	4 150	883	3 267
2021	4 085	905	3 180	4 091	870	3 221

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wykres 7 Zmiany współczynnika feminizacji w mieście i gminie Pilica w latach 2010-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Większość mieszkańców miasta i gminy Pilica stanowi aktualnie grupa osób w wieku produkcyjnym – 59,5%, w wieku przedprodukcyjnym jest 16,7%, natomiast w wieku poprodukcyjnym jest 23,8% mieszkańców. Zauważalnym zjawiskiem jest systematyczny spadek liczby osób w wieku produkcyjnym. Tendencja spadkowa utrzymuje się od 2015 roku, kiedy to odsetek ludności w wieku produkcyjnym był równy 62,5%. Odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym w latach 2002-2020¹ ulegał wahaniom i mieścił się w granicach 16-23%. Najniższą wartość przyjął w 2015 i 2016 roku (16,1%), a najwyższą w 2002 roku (22,7%). Wśród ludności w wieku poprodukcyjnym w latach 2002-2009 wartości wahały się, a od 2010 roku, kiedy odsetek wynosił 20,4%, występuje trend dodatni.

Tabela 2 Porównanie struktury ludności według ekonomicznych klas wieku i płci w mieście i gminie Pilica w latach 2000, 2005, 2010, 2015 i 2020

Wiek	Struktura	2000	2005	2010	2015	2020
przedprodukcyjny	ogółem	2 266	1 821	1 592	1 408	1 425
	kobiety	1 104	898	745	675	676
	mężczyźni	1 162	923	847	733	749
produkcyjny	ogółem	5 307	5 471	5 582	5 454	5 079
	kobiety	2 374	2 514	2 542	2 460	2 286
	mężczyźni	2 933	2 957	3 040	2 994	2 793
poprodukcyjny	ogółem	1 917	1 866	1 840	1 863	2 030
	kobiety	1 303	1 209	1 218	1 206	1 286
	mężczyźni	614	657	622	657	744
Suma		9 490	9 158	9 014	8 725	8 534

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹ Według danych BDL GUS

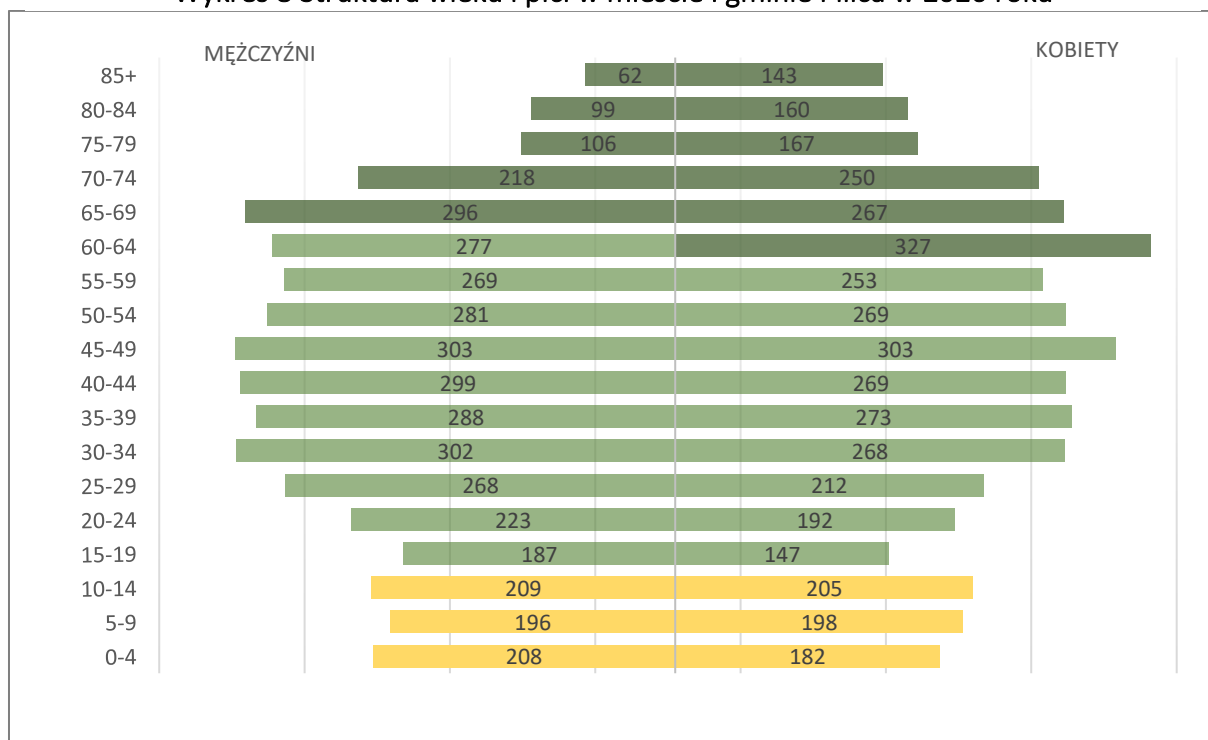
Nasilanie się aktualnych tendencji demograficznych, w dłuższym okresie, może stać się barierą do ewentualnego gospodarczego rozwoju miasta w przyszłości. Przemawiają za tym również zmiany współczynników obciążenia demograficznego i ekonomicznego, będące miarami związanymi ze strukturą społeczno-zawodową ludności.

Tabela 3 Struktura ludności miasta i gminy Pilica według grup ekonomicznych oraz współczynnik obciążenia ekonomicznego w latach 2010, 2015 i 2020

Wiek	2010			2015			2020		
	osoby	%	WOE	osoby	%	WOE	osoby	%	WOE
przedprodukcyjny	1 592	18	61,48%	1 408	16	59,97%	1 425	16,5	68,03%
produkcyjny	5 582	62		5 454	63		5 079	60	
poprodukcyjny	1 840	20		1 863	21		2 030	23,5	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wykres 8 Struktura wieku i płci w mieście i gminie Pilica w 2020 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Niekorzystną sytuację demograficzną potwierdzają zmiany wspomnianego wcześniej wskaźnika obciążenia ekonomicznego (W_{OE}) w ostatnich latach. Jest to syntetyczny wskaźnik będący ilorazem między sumą osób w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym, a liczbą osób w wieku produkcyjnym, wyrażony w procentach. Mimo, że między rokiem 2010 a 2015 wartość wskaźnika spadła, to w ostatnich latach zauważalny jest drastyczny jego wzrost (z 59,97% w 2015 roku do 68,03% w roku 2020). Można zatem uznać, że zmiany w strukturze ludności miasta są jednoznacznie niekorzystne.

W grupie wiekowej przedprodukcyjnej i produkcyjnej występuje nieznaczna przewaga liczby mężczyzn nad liczbą kobiet. Inaczej jest w przypadku grupy poprodukcyjnej, gdzie liczba kobiet znacznie przeważa nad liczbą mężczyzn. Niepokojącym zjawiskiem jest stale rosnąca liczba osób w tej grupie, co potwierdza trendy panujące w całym kraju i wskazuje na starzenie się społeczeństwa.

Wykres przedstawiający rozkład struktury wieku i płci, dzielący ludność według grup 5-letnich, ukazuje brak nienaturalnych wypłaszczeń wahań demograficznych oraz możliwość wzrostu liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym w najbliższych latach, w związku z wejściem w wiek rozrodczy wyżu demograficznego. Zestawienie to potwierdza również, że przyczyną zachwianej równowagi płci wśród mieszkańców miasta i gminy Pilica jest nadumieralność mężczyzn po 70 roku życia.

3.2. Warunki życia ludności

3.2.1. Infrastruktura społeczna

Infrastruktura społeczna to element, który ma duży wpływ na jakość życia mieszkańców miasta i gminy. Składają na nią urządzenia oraz instytucje gwarantujące zaspokajanie potrzeb mieszkańców w zakresie edukacji, kultury, opieki zdrowotnej i socjalnej, życia społecznego oraz sportu. Zapewnienie dostępu do infrastruktury społecznej jest fundamentalnym zadaniem jednostek samorządu terytorialnego.

Szkolnictwo

Dostępność edukacji i jakość wykształcenia mieszkańców są istotnymi składnikami oceny kapitału ludzkiego gminy. Warunkują one jej ekonomiczny i społeczny rozwój.

Obecnie na terenie miasta i gminy funkcjonuje pięć placówek prowadzących działalność oświatową. W mieście Pilica znajdują się trzy z nich: Przedszkole im. Janusza Korczaka, Szkoła Podstawowa nr 1 oraz Zespół Szkół im. Królowej Elżbiety w Pilicy, w tym Liceum Ogólnokształcące, Technikum i Branżowa Szkoła I stopnia. Na terenie obszarów wiejskich znajdują się dwie placówki: Zespół Szkolno-Przedszkolny w Wierbce (Szkoła Podstawowa nr 2 im. Henryka Sienkiewicza i Przedszkole im. Czesława Janczarskiego) oraz Szkoła Podstawowa nr 3 w Dzwono-Sierbowicach).

W 2021 r. w szkołach podstawowych leżących na terenie miasta i gminy uczyło się 631 uczennic i uczniów. Do jednej klasy (oddziału) uczęszczało średnio 15,6 osób. Najwięcej w Szkole Podstawowej nr 1 Pilicy – 19 uczniów w klasie, najmniej w Szkole Podstawowej nr 3 w Dzwono-Sierbowicach – 6 uczniów w klasie².

Według informacji BDL GUS (stan na 2021 rok) w szkołach podstawowych leżących na terenie miasta i gminy funkcjonowały 38 oddziały szkolne, w szkołach ponadpodstawowych znajdowało się 7 oddziałów, natomiast oddziałów przedszkolnych było 12.

² Raport o stanie gminy Pilica za 2021 r., Pilica, maj 2022 r.

W poszczególnych szkołach zatrudniano 86,97nauczycielek i nauczycieli (w przeliczeniu na pełne etaty) – co stanowi, że na jednego nauczyciela/jedną nauczycielkę przypada średnio 5,59 uczennic i uczniów.

Miasto i gmina Pilica odznacza się dobrym dostępem do edukacji – mieszkańcy mają do dyspozycji przedszkola, szkoły podstawowe oraz ponadpodstawowe. Wszystkie placówki znajdują się blisko zabudowań mieszkalnych.

Szkoły w mieście i gminie Pilica są bardzo dobrze wyposażone, np. w Szkole Podstawowej nr 1 znajduje się: 20 sal dydaktycznych, pracownia informatyczna z 20 komputerami z dostępem do Internetu, pracownia biologiczno-chemiczna, 2 nowoczesne pracownie językowe z tablicą interaktywną, świetlica szkolna wraz ze stołówką, sala gimnastyczna z szatnią, sklepik szkolny. Szkoła posiada również nowoczesną halę sportową z boiskami do piłki siatkowej, koszykówki, piłki ręcznej, siłownię, salę fitness. W otoczeniu szkoły znajduje się nowoczesny kompleks sportowy: boisko do piłki nożnej, bieżnia, skocznia, kort tenisowy, boisko do piłki koszykowej oraz siatkówki, boisko do plażowej piłki siatkowej, plac zabaw dla dzieci.³ Zespół Szkół w Pilicy pochwalić się może nowoczesnym budynkiem dydaktycznym z pracowniami przedmiotowymi, pracownią komputerową, multimedialną, biblioteką i czytelnią oraz dobrze wyposażoną salą gimnastyczną.⁴ W Szkole Podstawowej nr 3 w Dzwono-Sierbowicach znajduje się 8 sal dydaktycznych, 2 sale oddziału przedszkolnego, pracownia informatyczna z dostępem do sieci Internetowej, wyposażona w 19 stanowisk komputerowych, rzutnik multimedialny, skaner, drukarki, pracownia przyrodnicza, biblioteka, kuchnia i stołówka szkolna, sala gimnastyczna, świetlica szkolna. Na placu szkolnym znajdują się plac zabaw dla dzieci oraz boiska do piłki nożnej i siatkówki.⁵ Zespół Szkół w Wierbce posiada nowoczesną bazę dydaktyczną, pracownię komputerową, salę gimnastyczną wraz z zapleczem sportowym.⁶

Tabela 4 Uczniowie przypadający na 1 oddział w latach 2010-2021

	Liczba uczniów przypadających na 1 oddział	
	Szkoły podstawowe	Szkoły ponadpodstawowe
2010	17	33
2011	17	32
2012	16	30
2013	16	28
2014	17	28
2015	17	29
2016	16	30
2017	16	31
2018	17	28
2019	17	30
2020	17	28
2021	17	29

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

³ <https://www.zspilica.edu.pl/kategorie/baza-szkoly>

⁴ <http://zspilica.pl/charakterystyka.html>

⁵ <http://www.sp3dzwonosierbowice.szkolnastrona.pl/bip/index.php?c=page&id=27>

⁶ <http://www.zswierbka.pl/kategorie/szkola>

Powyższa tabela przedstawia liczbę uczniów przypadających na 1 oddział w szkołach podstawowych i ogólnokształcących w latach 2010-2021. W przypadku szkół podstawowych, wartość jest względnie stała i waha się w granicach 16-17 uczniów na 1 oddział. W szkołach ogólnokształcących również nie ma dużych rozbieżności, liczby mieszczą się w przedziale 28-33 w analizowanym okresie.

Tabela 5 Analiza warunków opieki przedszkolnej w 2020 roku

	Dzieci w wieku przedszkolnym 3-5 lat	Dzieci w wieku przedszkolnym 6 lat	Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym 3-5 lat	Dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym 6 lat	Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym 3-5 lat	Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym 6 lat
Gmina Pilica	246	83	195	79	79,3%	95,2%
Gmina Ogrodzieniec	235	84	185	74	78,7%	88,1%
Gmina Szczekociny	187	68	156	67	83,4%	98,5%
Powiat Zawierciański	2 988	984	2 673	943	89,5%	95,8%
Woj. Śląskie	130 651	42 852	118 408	41 963	90,6%	97,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2021 roku na terenie gminy Pilica było 246 dzieci w wieku przedszkolnym 3-5 lat oraz 83 dzieci w wieku przedszkolnym 6 lat, które były zapisane do przedszkoli oraz oddziałów przedszkolnych na terenie gminy. Wychowaniem przedszkolnym w przedziale 3-5 lat objętych było 195 dzieci, natomiast wśród 6-latków 79 dzieci. Powyższe dane kształtują wskaźniki na następującym poziomie: odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w przedziale 3-5 lat wynosi prawie 80%, natomiast wśród 6-latków ponad 95%. Tak wysoki wskaźnik u dzieci w wieku 6 lat świadczy o tym, że wychowaniem przedszkolnym objęte są dzieci spoza gminy Pilica. Omawiany wskaźnik jest najwyższy wśród wszystkich porównywanych podmiotów. Odsetek u dzieci w przedziale 3-5 lat jest zaś drugim najniższym i odbiega od średniej prezentowanej w powiecie i województwie. Dane porównano także do sąsiednich gmin o podobnej liczbie ludności.

W 2020 r. około 80% wszystkich uczennic i uczniów dojeżdżało do szkoły za sprawą organizowanych przez gminę środków transportu zbiorowego.

Miasto i gmina Pilica odznacza się dobrym dostępem do edukacji – mieszkańcy mają do dyspozycji przedszkola, szkoły podstawowe oraz ponadpodstawowe. Na terenie gminy nie funkcjonuje jednak żaden żłobek. Większość ośrodków oświatowych na terenie gminy nie jest przystosowana architektonicznie do potrzeb osób niepełnosprawnych.

Ochrona zdrowia i opieka zdrowotna

Na terenie miasta i gminy funkcjonują trzy ośrodki zdrowia: Zakład Opieki Zdrowotnej w Pilicy, Poradnia Medycyny Rodzinnej w Pilicy oraz Poradnia Ogólna w Wierbce⁷. Według danych GUS z 2021 roku, w ośrodkach tych udzielono 32 872 porady lekarskie, co było spadkiem względem lat ubiegłych, a wiązało się to zapewne ze zmniejszającą się liczbą ludności w gminie.

Lokalna społeczność miała do dyspozycji 4 źródła zaopatrywania się w leki. Były to 3 apteki w Pilicy oraz Punkt Apteczny w Wierbce⁸. Liczba ludności przypadająca na jedną aptekę stale spada, co oznacza zwiększającą się dostępność leków.

Najbliższym szpitalem jest Szpital Powiatowy w Zawierciu. W jego strukturze organizacyjnej funkcjonuje wiele oddziałów, poradni specjalistycznych, pracowni, Medyczne Laboratorium Diagnostyczne, Zakład Diagnostyki Obrazowej, Zakład Rehabilitacji, Poradnie Lekarza POZ, Nocna i Świąteczna Opieka Zdrowotna, Szpitalny Oddział Ratunkowy (SOR)⁹.

Budynki opieki zdrowotnej nie są łatwo dostępne dla wszystkich mieszkańców. Dwa z nich znajdują się w Pilicy, a tylko jeden na obszarze wiejskim. Najbliższy szpital zlokalizowany jest poza granicami gminy.

Opieka społeczna

Opieka socjalna i pomoc społeczna, zapewniana jest dla mieszkańców miasta i gminy przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Pilicy. Według danych Urzędu Gminy, na koniec 2021 r, zasiłki rodzinne pobierało 115 rodzin, w tym 243 dzieci.

Zaobserwować można, że od 2013 roku występuje tendencja spadkowa liczby osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej (w latach 2013-2019 nastąpił spadek o 200 osób). W 2019 roku 193 rodziny (370 dzieci) otrzymały zasiłki rodzinne na dzieci, a kwota świadczeń wyniosła 1 639 tys. zł. Nakłady na wypłatę tych świadczeń zmalały względem roku 2018 o ponad 100 tys. zł.

Kultura

Ważnym ośrodkiem działalności kulturalnej w mieście i gminie Pilica jest Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Pilicy, utworzona w 1948 roku. Biblioteka składa się z centrali w Pilicy oraz dwóch filii: w Sławniowie i w Wierbce, łącznie zatrudniając 5 pracowników¹⁰. W 2021 roku biblioteka miała w swoim posiadaniu księgozbiór w ilości 36 919 woluminów, skorzystało z niej 779 czytelników, wypożyczono 15 788 woluminów na zewnątrz, a wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach wyniosły prawie 16. *Od 2003 roku Biblioteka w Pilicy jest samodzielną Instytucją Kultury wpisaną do Rejestru Instytucji Kultury Miasta i Gminy w Pilicy pod nr 2. Biblioteka wchodzi w skład Krajowej Sieci Bibliotecznej. Podlega Miejskiej i Powiatowej*

⁷ https://www.pilica.pl/kategorie/osrodki_zdrowia

⁸ <https://www.pilica.pl/kategorie/apteki>

⁹ <https://www.szpitalzawiercie.pl/o-nas.htm>

¹⁰ Dane BDL GUS z 2020 r.

Bibliotece Publicznej w Zawierciu, a merytoryczny nadzór nad nią sprawuje Biblioteka Śląska w Katowicach¹¹.

Na obszarze miasta i gminy znajduje się wiele miejsc kultu: Kościół parafialny św. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty w Pilicy, Kościół św. Piotra i Pawła w Sławniowie, Kościół św. Jerzego w Pilicy, ruiny Kościoła św. Stanisława i św. Walentego na Zarzeczcu, Kościół Najświętszego Imienia Jezusa i Klasztor Franciszkanów w Biskupicach, Kościół parafialny pw. św. Mikołaja w Kidowie, Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Dzwono-Sierbowicach, Kościół pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Dobrakowie, Cmentarz żydowski w Pilicy, Cmentarz w Biskupicach, Kurhan powstańczy z 1863 roku¹².

W 2021 roku, w mieście i gminie Pilica działało kilka stowarzyszeń:

- Stowarzyszenie Chorych z Przepukliną Oponowo-Rdzeniową i Wodogłowiem,
- Stowarzyszenie Ziemi Pilickiej,
- Związek Emerytów Rencistów i Inwalidów,
- 2 kluby sportowe: GMLKS Piliczanka oraz LTS Ospel Wierbka, dodatkowo organizowana była Jurajska Liga Siatkówki,
- 18 Ochotniczych Straży Pożarnych.

Budynki kultury są dobrze rozmieszczone na terenie całej gminy, zapewniając tym samym dobrą dostępność dla wszystkich mieszkańców.

3.2.2. Mieszkalnictwo

Z informacji Banku Danych Lokalnych GUS wynika, że w 2021 roku na obszarze miasta i gminy Pilica znajdowały się 3 020 mieszkania, w tym 759 mieszkań w mieście Pilica i 2 261 mieszkań na terenach wiejskich, o łącznej powierzchni użytkowej 269 017 m² (65 120 m² w mieście i 203 897 m² na terenach wiejskich). W porównaniu z rokiem 2002 liczba mieszkań wzrosła o 120, natomiast łączna powierzchnia użytkowa o ponad 34 tys. m². Wzrost zauważalny jest także w ilości izb. Z 11 271 izb w 2002 roku (2 693 w mieście, 8 578 w gminie, wartość ta wzrosła do 12 785 izb w roku 2019 (3 200 w mieście i 9 661 w gminie).

Zdecydowaną większość zabudowy na terenie miasta i gminy Pilica stanowi zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna w mieście oraz zagrodowa na pozostałym terenie. Niewiele lokali mieszkalnych zlokalizowane zostało w zabudowie wielorodzinnej – w gminie znajduje się kilka budynków mieszkalnych wielorodzinnych.

¹¹ https://www.bibliotekapilica.pl/kategorie/historia_miejsko-gminnej_biblioteki_publicznej_w

¹² https://www.pilica.pl/kategorie/koscioly_klasztorycmentarze

Wykres 9 Zasoby mieszkaniowe w mieście i gminie Pilica w latach 2002-2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Przez cały analizowany okres, czyli lata 2002-2021, zaobserwować można tendencję wzrostową liczby mieszkań na terenie miasta i gminy. Wzrost był stały, natomiast szybciej nowych mieszkań przybywało na obszarze wiejskim.

Tabela 6 Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne w latach 2004-2020

		2004	2008	2012	2016	2020
Odsetek mieszkań posiadających przyłącze wodociągowe	Ogółem	93,4	93,6	94,2	94,3	98,5
	Miasto	95,4	95,6	96,1	96,2	96,6
	Gmina	92,8	92,9	93,6	93,7	99,2
Odsetek mieszkań posiadających łazienkę	Ogółem	74,7	75,2	78,0	78,3	82,0
	Miasto	82,8	83,4	86,6	86,8	87,2
	Gmina	72,1	72,5	75,3	75,5	80,2
Odsetek mieszkań posiadających centralne ogrzewanie	Ogółem	61,2	61,7	63,5	63,9	67,1
	Miasto	67,7	68,5	69,0	69,4	70,0
	Gmina	59,0	59,5	61,7	62,1	66,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Według danych GUS, w 2020 roku, 98,5% wszystkich mieszkań posiadało przyłącze wodociągowe, 82% mieszkań posiadało łazienkę, a 67,1% mieszkań posiadało centralne ogrzewanie. W całym badanym okresie (lata 2004-2020) wartości te sukcesywnie rosły, zarówno w mieście, jak i w gminie.

Tabela 7 Zmiany warunków mieszkaniowych w mieście i gminie Pilica w latach 2005-2021

		2005	2009	2013	2017	2021
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania [m ²]	Ogółem	82,9	83,8	84,7	85,4	89,1
	Miasto	77,6	78,8	79,1	79,8	85,8
	Gmina	84,6	85,4	86,5	87,1	90,2
Przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu	Ogółem	3,96	3,98	4,06	4,07	4,26
	Miasto	3,93	3,96	3,99	4,01	4,22
	Gmina	3,97	3,99	4,08	4,09	4,27

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Stale poprawiające się warunki mieszkaniowe potwierdza także powyższa tabela. Zaobserwować można wyraźny wzrost w przeciętnej powierzchni użytkowej 1 mieszkania (o 1,8 m² więcej biorąc pod uwagę skrajne lata analizowanego okresu) oraz przeciętnej liczby izb w 1 mieszkaniu.

W latach 2016-2021 (do 17.VI.), zgodnie z *bilansem terenów przeznaczonych pod zabudowę*¹³, w mieście i gminie Pilica wydano łącznie 531 pozwoleń na budowę (196 pozwoleń dla miasta i 335 pozwoleń dla obszarów wiejskich). Zarówno w mieście, jak i w gminie najwięcej pozwoleń dotyczyło budynków mieszkalnych jednorodzinnych. Pozostałe pozwolenia dotyczyły budynków mieszkalno-letniskowych, budynków usługowych, budynków gospodarczych, budynków przemysłowych, a także pozwoleń na przebudowę bądź rozbiórkę. Ilość wydawanych pozwoleń w analizowanym okresie była zmienna i ciężko określić jakąś tendencję. Więcej pozwoleń wydanych zostało dla obszarów wiejskich, co oznacza większy ruch budowlany oraz przewagę powierzchni terenów poza miastem.

Warunki mieszkaniowe prezentują również wskaźniki przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania na 1 osobę oraz przeciętna liczba osób na 1 izbę. Dane dla miasta i gminy Pilica w latach 2003-2021 przedstawia poniższa tabela.

¹³ Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę sporządzony na potrzeby SUIKZP Miasta i Gminy Pilica

Tabela 8 Warunki mieszkaniowe w mieście i gminie Pilica w latach 2003-2021

	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	Przeciętna liczba osób na 1 izbę
2003	26,5	0,79
2004	26,9	0,78
2005	27,1	0,77
2006	27,5	0,76
2007	27,9	0,75
2008	28,2	0,75
2009	28,4	0,74
2010	28,7	0,73
2011	29,0	0,72
2012	29,2	0,71
2013	29,5	0,71
2014	29,9	0,70
2015	30,3	0,69
2016	30,4	0,69
2017	30,6	0,69
2018	30,9	0,68
2019	31,3	0,67
2020	32,4	0,64
2021	32,9	0,64

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Obydwa wskaźniki ukazują stałe polepszanie się warunków mieszkaniowych w mieście i gminie Pilica. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę notuje stały wzrost w całym analizowanym okresie, natomiast przeciętna liczba osób na 1 izbę stale maleje. Jedna i druga sytuacja jest korzystna, prezentuje stopień wygody i poprawę warunków prywatności.

3.2.3. Bezpieczeństwo publiczne

Na terenie miasta i gminy znajduje się 18 jednostek OSP: Cisowa, Dobra, Dobraków, Dzwonowice, Dzwono-Sierbowice, Kidów, Kleszczowa, Kocikowa, Pilica, Przychody, Siadca, Sierbowice, Sławniów, Solca, Szyce, Wierbka, Wierzbica i Złożeniec. Dodatkowo w Pilicy znajduje się Oddział Miejsko-Gminnego Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, który nadzoruje pracę podległych jednostek OSP.

Jak wynika z danych GUS, w 2021 roku, odnotowano 39 miejscowych zagrożeń. 6 z nich to silne wiatry, 2 – opady deszczu, 19 – zagrożenia w komunikacji oraz 6 zagrożeń medycznych.

Obszar miasta i gminy nadzorowany jest przez Komisariat Policji w Ogródzieńcu, a także podlega Komendzie Powiatowej Policji w Zawierciu, której dzielnicowy czuwa nad bezpieczeństwem mieszkańców.

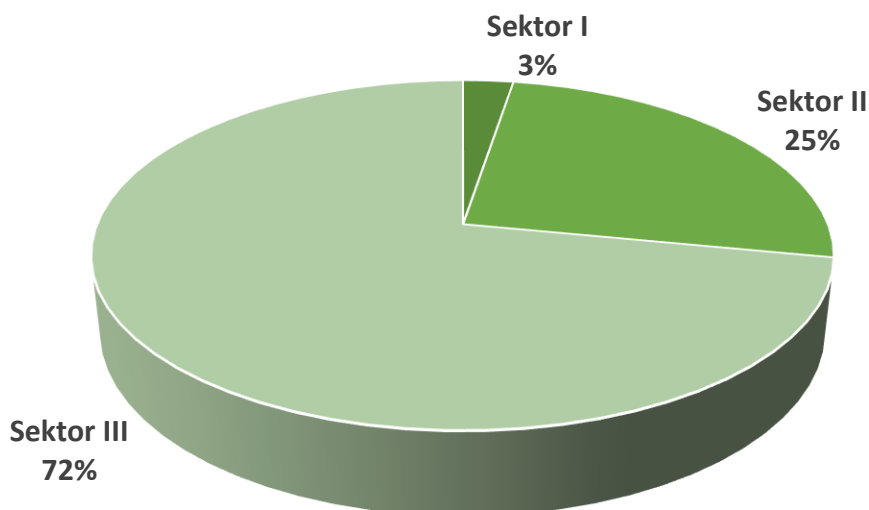
Według sprawozdania rocznego KPP w Zawierciu, w 2021 roku, na terenie gminy zgłoszono 964 interwencje (była to liczba o około 10% większa, niż w poprzedzającym 2020 roku), 31 osób doprowadzono do wytrzeźwienia oraz otrzymano 84 zgłoszenia, z czego 27 było potwierdzonych. W odniesieniu do bezpieczeństwa drogowego, w 2021 roku odnotowano 11 wypadków drogowych (w 2020 roku było ich 7), 3 zdarzenia drogowe z udziałem pieszych (1 zdarzenie w 2020 roku) oraz 83 kolizje drogowe (przy 72 w 2020 roku).

3.3. Rynek pracy i bezrobocie

3.3.1. Podmioty gospodarcze

Sytuacja na rynku pracy i związane z nią zjawiska mają wpływ na gospodarczo-ekonomiczny obraz miasta i gminy. Jednym z wyznaczników rozwoju jest ilość podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON.

Z informacji Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w mieście i gminie Pilica w 2022 roku, zarejestrowane było 731 podmiotów gospodarczych. W analizowanym okresie lat 2010-2022 ilość podmiotów stale rosła, za wyjątkiem lat 2010-2011, kiedy to nastąpił spadek z 606 do 575 podmiotów. Od tego czasu na terenie miasta i gminy zarejestrowano 156 nowych podmiotów.

Wykres 10 Struktura podmiotów gospodarczych według rejestru REGON w 2021 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

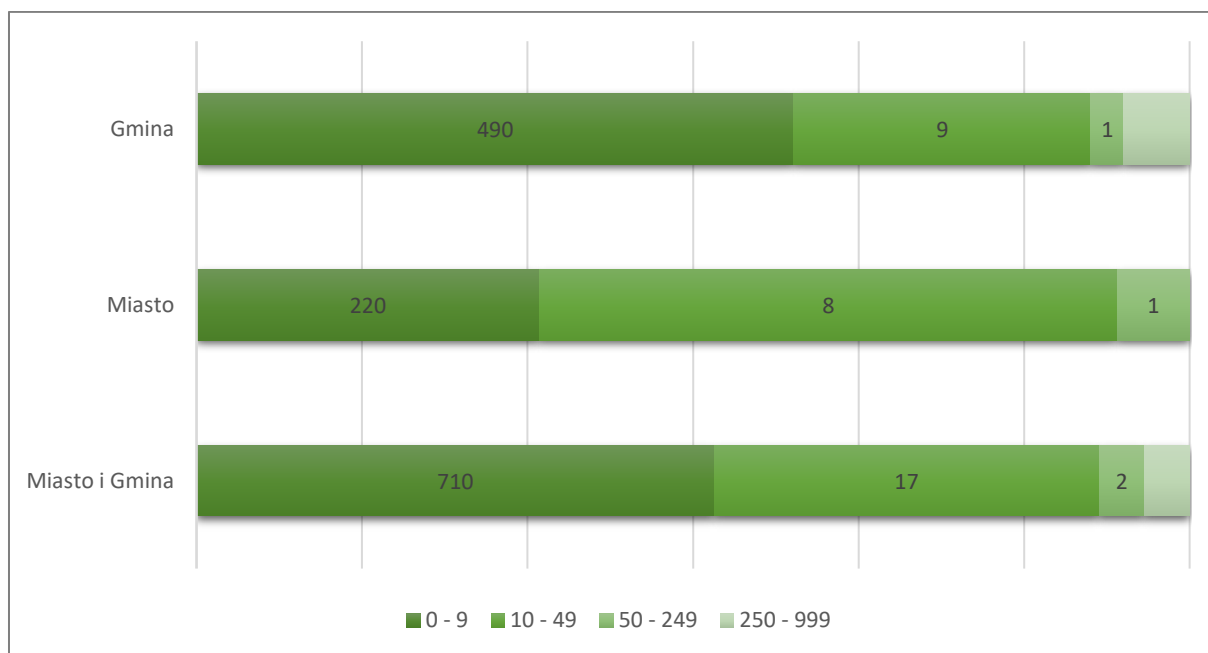
Zgodnie z danymi BDL GUS z 2022 roku, w mieście i gminie Pilica w sektorach: rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo zarejestrowane było 19 podmiotów gospodarczych, w przemyśle i budownictwie 186, natomiast w sektorze usług zarejestrowano 526 podmioty. Taki kształt struktury podmiotów gospodarczych jest potwierdzeniem charakteru gminy, która stawia na usługi oraz działalność związaną z przemysłem i budownictwem w zakresie działalności gospodarczej.

Tabela 9 Podmioty gospodarcze według sekcji PKD 2007 w 2022 roku

	Miasto	Gmina	Ogółem
Sekcja A	19	3	16
Sekcja C	78	18	60
Sekcja E	3	1	2
Sekcja F	105	27	78
Sekcja G	207	68	139
Sekcja H	79	18	61
Sekcja I	22	10	12
Sekcja J	12	6	6
Sekcja K	12	2	10
Sekcja L	14	4	10
Sekcja M	38	17	21
Sekcja N	20	8	12
Sekcja O	20	3	17
Sekcja P	21	9	12
Sekcja Q	23	14	9
Sekcja R	12	7	5
Sekcja S i T	45	14	31
Ogółem	730	229	501

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

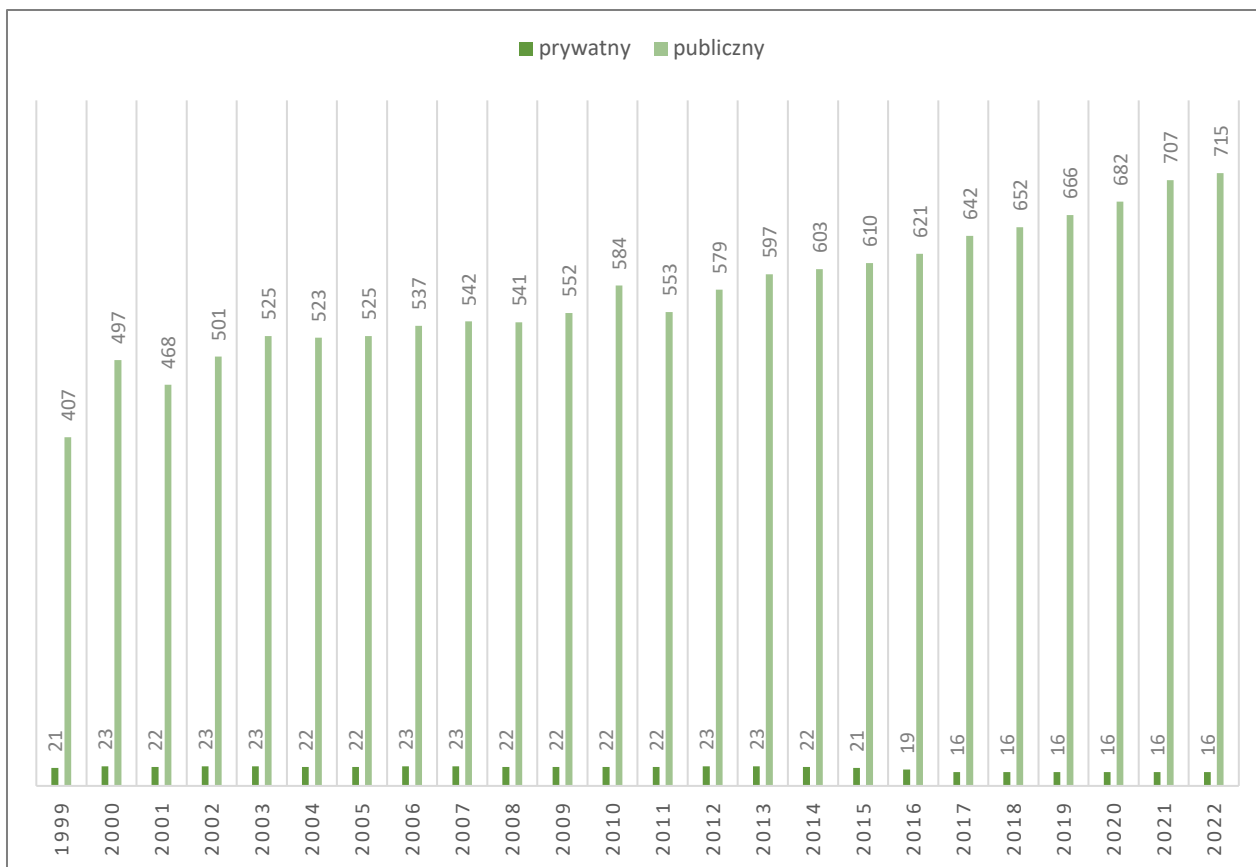
Według podziału podmiotów gospodarczych pod względem sekcji PKD 2007, w 2022 roku na terenie miasta i gminy Pilica, największa liczba przedsiębiorstw prowadziła działalność z zakresu sekcji G, czyli handlu hurtowego i detalicznego; naprawy pojazdów samochodowych, włączając motocykle (139 podmiotów). Wysokim udziałem odznaczają się również sekcja F – budownictwo (105 przedsiębiorstwa), sekcja C – przetwórstwo przemysłowe (80 przedsiębiorstw) oraz sekcja H – transport i gospodarka magazynowa (79 przedsiębiorstw). Przeważająca ilość podmiotów gospodarczych zlokalizowana jest w gminie, w przypadku miasta dwukrotnie większa liczba przedsiębiorstw występuje w sekcji Q – opieka zdrowotna i pomoc społeczna.

Wykres 11 Podział podmiotów gospodarczych według liczby pracowników w 2022 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2022 roku działało 16 podmiotów gospodarczych sektora publicznego. W stosunku do roku 1999 ilość przedsiębiorstw w tym sektorze spadła. W sektorze prywatnym natomiast, tendencja była odwrotna. Z 407 podmiotów w 1999 roku, ich liczba wzrosła do 715 w roku 2022. Biorąc pod uwagę podział podmiotów gospodarczych na klasy wielkości przedsiębiorstw, dominującą grupą były jednoosobowe lub kilkuosobowe przedsiębiorstwa zatrudniające 0-9 osób. Na terenie miasta i gminy, w 2022 roku nie było podmiotów zatrudniających ponad 1000 osób, występowały zaś przedsiębiorstwa zatrudniające ponad 250 osób (po jednym w mieście i gminie).

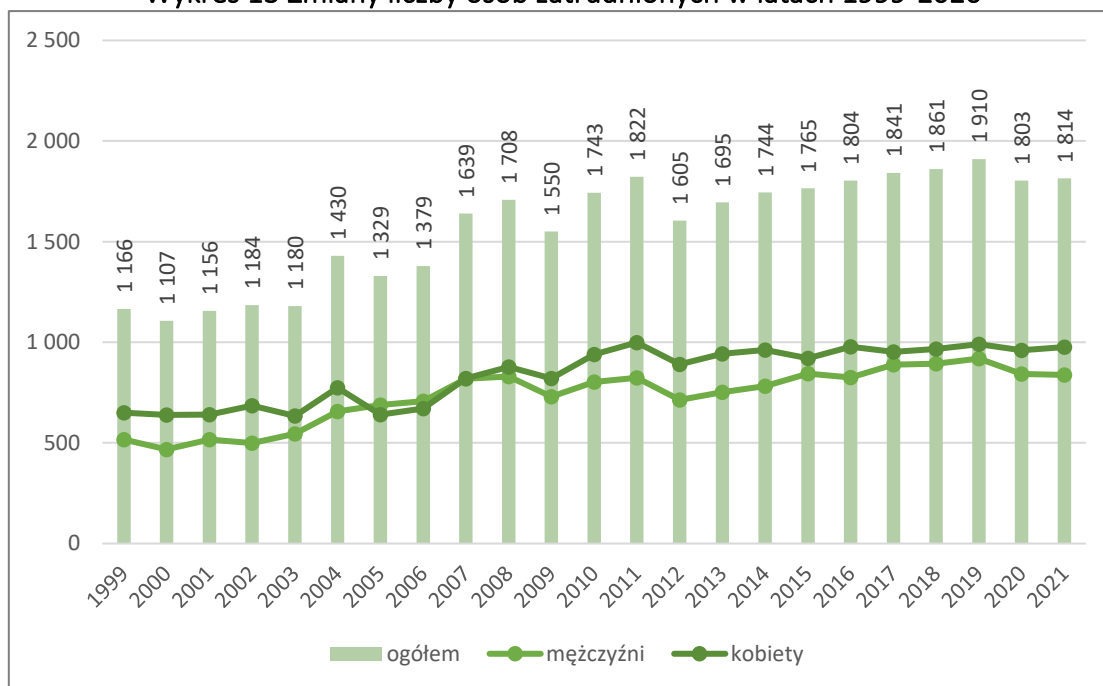
Wykres 12 Zmiany liczby podmiotów gospodarczych w mieście i gminie Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

3.3.2. Stan zatrudnienia i bezrobocie

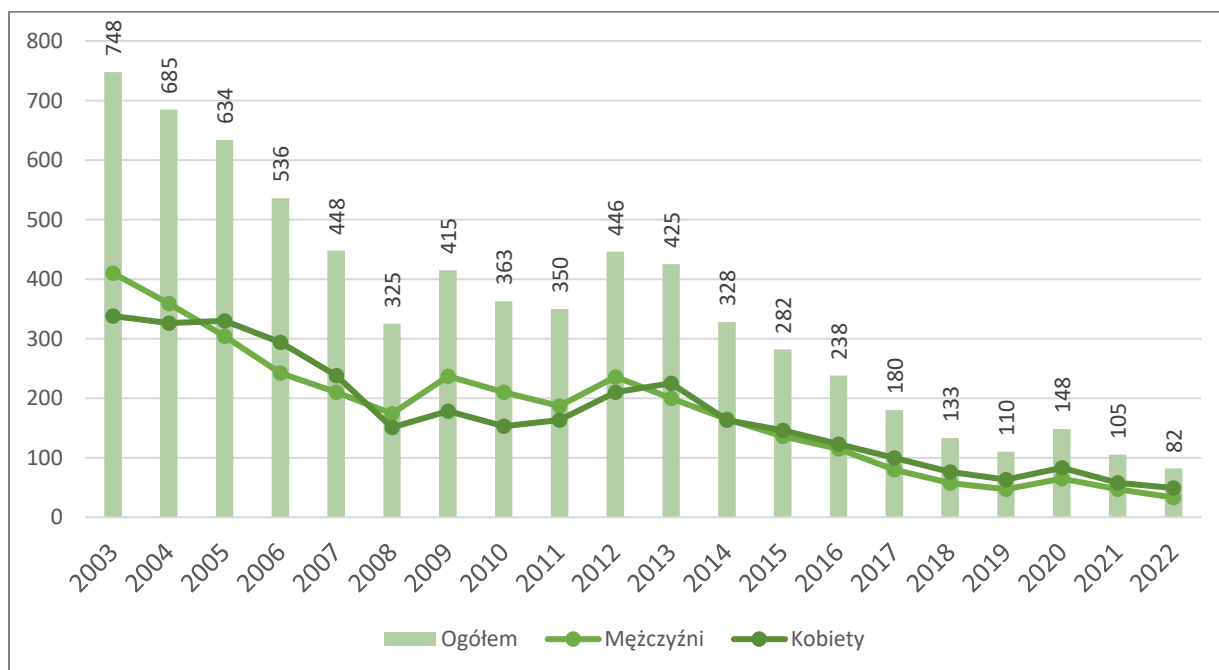
Z danych GUS wynika, że w 2022 roku na terenie miasta i gminy Pilica, 1814 osoby były pracujące, z czego 838 to mężczyźni, a 976 to kobiety. Na przestrzeni analizowanego okresu (lata 1999-2021), liczba osób pracujących wahała się. Duży wzrost nastąpił między 2003 i 2004, 2006 i 2007 oraz 2009 i 2010 rokiem. Znaczny spadek odnotowano między rokiem 2011 i 2012 (o ponad 200 zatrudnionych). Najmniej pracujących było w 2000 roku (1107 osób), a w 2019 roku (1910 osób).

Wykres 13 Zmiany liczby osób zatrudnionych w latach 1999-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w 2022 roku wynosiła 82 osób, z czego 33 mężczyzn i 49 kobiet. W badanym okresie (lata 2003-2022) tendencja liczby bezrobotnych jest zbliżona do trendu osób pracujących. Zauważalny spadek ilości osób bezrobotnych zaobserwować można w latach 2003-2008 (z 748 do 325 osób) oraz w latach 2012-2022 (z 446 do 82 osób). Zarówno wśród osób pracujących, jak i bezrobotnych przeważają kobiety.

Wykres 14 Zmiany liczby osób bezrobotnych w latach 2003-2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Tabela 10 Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym i liczba pracujących na 1000 ludności w latach 2006-2022

	Kobiety [%]	Mężczyźni [%]	Ogółem [%]	Pracujący na 1000 ludności
2006	11,7	8,2	9,8	152
2007	9,5	7,1	8,2	182
2008	6	5,8	5,9	190
2009	7	8	7,6	173
2010	6	6,9	6,5	193
2011	6,5	6,1	6,3	203
2012	8,3	7,8	8	180
2013	8,9	6,7	7,7	191
2014	6,6	5,5	6	199
2015	5,9	4,5	5,2	202
2016	5	3,9	4,4	207
2017	4,1	2,7	3,4	211
2018	3,2	2	2,5	215
2019	2,7	1,6	2,1	223
2020	3,9	2,5	3,1	218
2021	2,8	1,8	2,2	222

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wskaźnikiem bezrobocia jest udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym i wyniósł on w 2021 roku 2,2% wśród mieszkańców miasta i gminy. Wartość ta była niższa u mężczyzn (1,8%), niż u kobiet (2,8%). Najwyższą wartość wskaźnik przyjął w 2006 roku (9,8%), a najniższą w roku 2019 (2,1%).

W 2021 roku liczba pracujących na 1000 ludności wyniosła 222 osób. Najniższa wartość wystąpiła w roku 2006 i były to 152 osoby, natomiast największa liczba została osiągnięta w 2019 roku (223 osoby).

Na terenie miasta i gminy Pilica funkcjonuje kilka dużych podmiotów gospodarczych, są to m.in. Zakład Sprzętu Elektroinstalacyjnego „OSPEL” Spółka Akcyjna, Konsorcjum Mięsne Okrasa. Grupa Południe Sp. z o.o. czy Mlekovita.

Z.S.E „OSPEL” Spółka Akcyjna od ponad sześćdziesięciu lat jest jednym z czołowych producentów sprzętu elektroinstalacyjnego w Polsce. Posiada bardzo szeroki asortyment wyrobów, takich jak: łączniki i gniazda podtynkowe, łączniki i gniazda natynkowe, przedłużacze, przewody przyłączeniowe, odgałęźniki, wtyczki, puszki oraz inne akcesoria elektroinstalacyjne. Wszystkie wyroby Spółki posiadają certyfikaty bezpieczeństwa potwierdzające zgodność wyrobów z obowiązującymi normami. Od lat spółka „OSPEL” zyskuje uznanie w oczach odbiorców

indywidualnych oraz firm instalatorskich, dzięki posiadanej wysokiej jakości oraz rozwiązaniom konstrukcyjnym. Spółka kładzie szczególny nacisk na nowoczesność, bezpieczeństwo oraz estetykę wyrobów. Od 2000 r., posiada certyfikat Systemu Zarządzania Jakością ISO 9001:2015 w zakresie: projektowania, wytwarzania, dystrybucji wyrobów oraz usług przetwórstwa tworzyw sztucznych i obróbki metali.¹⁴

Konsorcjum Mięśne Okrasa. Grupa Południe Sp. z o.o. jest zakładem specjalizującym się w wysokiej jakości wyrobach mięsno-wędliniarskich, który zaopatruje sieć sklepów Świeżyzna. Produkcja odbywa się według tradycyjnych receptur, najwyższej jakości wyroby, w oparciu o nowoczesne technologie. Firma wdrożyła międzynarodowy standard bezpieczeństwa żywności i posiada certyfikat „Gwarantowanej Jakości Żywności”.

Oddział Mlekovita – w Pilicy znajduje się zakład oraz hurtownia Mlekovity przy ul. Mickiewicza 6. Grupa Mlekovita to największa grupa mleczarska w Europie Środkowo-Wschodniej. To polska firma stworzona od podstaw, która skutecznie buduje swoją pozycję na rynku dzięki zaangażowaniu Prezesa i Pracowników. Mlekovita, jako dobrze rozpoznawalna marka oparta na komunikacie: „polska”, już od ponad 90 lat zdobywa zaufanie klientów i wyznacza trendy na rynku, proponując najwyższej jakości produkty mleczarskie – największy wybór nabiału w Polsce i w Europie.¹⁵

3.4. Struktura władania gruntami

Dokonując analizy gruntów znajdujących się na terenie miasta Pilica, zauważyć można, że ponad połowa z nich (prawie 56%) jest własnością prywatną. Według stanu na dzień 1 stycznia 2021 roku, miasto było w posiadaniu 90 ha mienia komunalnego. Udział poszczególnych form własności został szczegółowo przedstawiony w poniższej tabeli.

Tabela 11 Struktura własności gruntów w mieście Pilica wg stanu na 01.01.2021 r.

	Właściciel/władający	Powierzchnia [ha]	Procentowy udział
Grunty SP z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste	Grunty wchodzące w skład Zasobu Własności Rolnej SP	167	20,34
	Grunty w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe	47	5,72
	Grunty w trwałym zarządzie państw. jedn. org. zgodnie z ustawą o gosp. nieruchom.	10	1,22
	Grunty wchodzące w skład zas. nier. SP z wył. gruntów przekazanych w trwały zarząd	8	0,97
	Ogółem	232	28,26

¹⁴ <https://www.ospel.pl/o-firmie/historia>

¹⁵ <https://mlekovita.com.pl/pl/strona/o-nas/grupa-mlekovita>

Właściciel/władający		Powierzchnia [ha]	Procentowy udział
Grunty SP przekazane w użytkowanie wieczyste	Grunty SP w użytkowaniu wieczystym osób nie będących osobami fizycznymi ani prawnymi	7	0,85
	Ogółem	7	0,85
Grunty gmin i zw. międzygm. z wył. gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste	Grunty wchodzące w skład gminnych zasobów nieruchomości	89	10,84
	Grunty gmin i zw. międzygm. przekazanych w trwały zarząd gminnym jedn. organizacyjnym	1	0,12
	Ogółem	90	10,96
Grunty, które są własnością sam. os. prawnych oraz grunty, których wł. są nieznanymi	Grunty, które są własnością woj. osób prawnych oraz grunty, których właściciele są nieznanymi	3	0,37
	Ogółem	3	0,37
Grunty osób fizycznych	Grunty osób fizycznych wchodzące w skład gospodarstw rolnych	312	38
	Grunty osób fizycznych nie wchodzące w skład gospodarstw rolnych	147	17,90
	Ogółem	459	55,91
Grunty spółdzielni	Grunty, które są własnością spółdz. mieszk. i ich zw. oraz grunty, których wł. nie są znani	1	0,12
	Pozostałe grunty zaliczane do gruntów spółdzielni	1	0,12
	Ogółem	2	0,24
Grunty powiatów z wył. gruntów przekaz. w uż. wieczyste	Grunty wchodzące w skład powiatowych zasobów nieruchomości z wyłączeniem gruntów przekazanych w trwały zarząd	1	0,12
	Ogółem	1	0,12
Grunty woj. z wył. gruntów przekazanych w uż. wieczyste	Grunty wchodzące w skład woj. zas. nier. z wył. gruntów przekazanych w trwały zarząd	5	0,61
	Ogółem	5	0,61
Grunty kościołów i związków wyznaniowych		7	0,85
Wspólnoty gruntowe		14	1,71

Właściciel/władający	Powierzchnia [ha]	Procentowy udział
Grunty spółek prawa handlowego	1	0,12
Ogółem	821	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie gminnego zbiorczego zestawienia danych dotyczących gruntów, stan na 01.01.2021r.

Wśród gruntów państwowych, zdecydowaną większość stanowią grunty wchodzące w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, których powierzchnia wynosi 167 ha, a ich udział procentowy w ogóle gruntów to ponad 20%. Grunty powiatowe i wojewódzkie odznaczają się niewielkim odsetkiem – kolejno 0,12% i 0,61%. Niewiele jest gruntów spółdzielni (2 ha) oraz gruntów spółek prawa handlowego (1 ha). Obszar gruntów kościołów i związków wyznaniowych jest równy 7 ha, natomiast wspólnoty gruntowe to obszar 14 ha.

Również na obszarze wiejskim przeważającą formą własności jest własność prywatna. W tym przypadku grunty osób fizycznych stanowią prawie 80%. Według stanu na 1 stycznia 2021 roku, na obszarze wiejskim znajdowały się 464 ha gruntów gmin i ich związków. Szczegółowy podział form własności gruntów zaprezentowany jest w poniższej tabeli.

Tabela 12 Struktura własności gruntów na obszarze wiejskim gminy Pilica wg stanu na 01.01.2021 r.

Właściciel/władający	Powierzchnia [ha]	Procentowy udział	
Grunty SP z wyłączeniem gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste	Grunty wchodzące w skład Zasobu Własności Rolnej SP	151	1,12
	Grunty w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe	1807	13,42
	Grunty w trwałym zarządzie państw. jedn. org. zgodnie z ustawą o gosp.nieruchom.	61	0,45
	Grunty wchodzące w skład zas. nier. SP z wył. gruntów przekazanych w trwały zarząd	227	1,69
	Ogółem	2246	16,68
Grunty SP przekazane w użytkowanie wieczyste	Grunty SP w użytkowaniu wieczystym osób nie będących osobami fizycznymi ani prawnymi	7	0,05
	Ogółem	7	0,05
Grunty gmin i zw. międzygm. z wył. gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste	Grunty wchodzące w skład gminnych zasobów nieruchomości	451	3,35
	Grunty gmin i zw. międzygm. przekazanych w trwały zarząd gminnym jedn. organizacyjnym	8	0,06
	Ogółem	459	3,41

Właściciel/władający		Powierzchnia [ha]	Procentowy udział
Grunty gmin i zw. międzygm. przekazane w uż. wieczyste	Grunty gmin i ich związków w użytkowaniu osób nie będących os. fizycznymi ani prawnymi	5	0,04
	Ogółem	5	0,04
Grunty, które są własnością sam. os. prawnych oraz grunty, których wł. są nieznanymi	Grunty, które są własnością woj. osób prawnych oraz grunty, których właściciele są nieznanymi	1	0,01
	Ogółem	1	0,01
Grunty osób fizycznych	Grunty osób fizycznych wchodzące w skład gospodarstw rolnych	9448	70
	Grunty osób fizycznych nie wchodzące w skład gospodarstw rolnych	1119	8,31
	Ogółem	10567	78,49
Grunty powiatów z wył. gruntów przekaz. w uż. wieczyste	Grunty wchodzące w skład powiatowych zasobów nieruchomości z wyłączeniem gruntów przekazanych w trwałe zarząd	5	0,04
	Ogółem	5	0,04
Grunty woj. z wył. gruntów przekazanych w uż. wieczyste	Grunty wchodzące w skład woj. zas. nier. z wył. gruntów przekazanych w trwałe zarząd	3	0,02
	Grunty woj. przekazane org., które wykonują zadania zarządcze w stosunku do dróg woj.	6	0,04
	Ogółem	9	0,07
Grunty kościołów i związków wyznaniowych		22	0,16
Wspólnoty gruntowe		132	0,98
Grunty spółek prawa handlowego		10	0,07
Ogółem		13463	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie gminnego zbiorczego zestawienia danych dotyczących gruntów, stan na 01.01.2021r.

Struktura gruntów państwowych na obszarze wiejskim zdominowana jest przez grunty będące w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe, których powierzchnia wynosi 1807 ha, co stanowi prawie 13,5%. Ogólny udział gruntów Skarbu Państwa w gminnym zestawieniu to prawie 17%, a więc druga co do wielkości forma własności, po własności prywatnej. Pozostałe grunty stanowią niewielkie odsetki, a ich powierzchnie są stosunkowo

małe. Obszar gruntów spółek prawa handlowego to 10 ha, gruntów kościołów i związków wyznaniowych to 22 ha, natomiast wspólnoty gruntowe 132 ha.

3.5. Turystyka w gminie

Charakter gminy Pilica sprawia, że występuje na jej terenie popyt na usługi zapewniające obsługę turystyczną. Na terenie miasta i gminy Pilica znajdują się turystyczne obiekty noclegowe zbiorowego zakwaterowania świadczące usługi całoroczne. Należą do nich pokoje gościnne, kwatery prywatne, domki letniskowe oraz obiekty agroturystyczne, które zapewniają około 100 miejsc noclegowych.

Usługi gastronomiczne zapewniają przede wszystkim lokale zlokalizowane w pobliżu centrum Pilicy. W obrębie miasta i gminy znajdują się restauracje, bary, pizzerie oraz inne lokale gastronomiczne, jednak ich ilość nie jest zbyt wystarczająca.

Liczne walory przyrodnicze i położenie geograficzne wpływają na dużą atrakcyjność turystyczną miasta i gminy Pilica. Zwiedzający mogą zapoznać się z historią i podziwiać urozmaicony krajobraz.

Dwa główne szlaki piesze:

- czerwony – Szlak Orlich Gniazd z Krakowa do Częstochowy. Na terenie gminy Pilica od połączenia ze szlakiem niebieskim na południe od Smolenia w północnej części doliny Wodącej przez Smoleń, Pilicę w kierunku Podzamcza przez Kocikową. W obrębie granic gminy ma on długość 12 km,
- niebieski – Szlak Warowni Jurajskich z Rudawy do Mstowa. Na obszarze gminy prowadzi z doliny Wodącej przez Smoleń omijając Wzgórze Zamkowe i dalej przez Złożeniec w kierunku Ryczowa – długość 5,2 km.

Obydwa szlaki połączone są w okolicach Smolenia przez czarny szlak łącznikowy o długości 1,5 km. Dodatkowo na terenie gminy znajduje się zielony szlak, który prowadzi od zamku w Smoleniu do Jeżówki przez Cisową i ma on długość 3,1 km.

Głównym szlakiem rowerowym jest trasa nr 18. – czerwony jurajski szlak rowerowy (Orlich Gniazd) na odcinku Zamek Morsko – Skarżyce – Żerkowice – Karlin – Bzów – Podzamcze – Ryczów – Złożeniec – Smoleń – Krzywopłoty – Zamek Bydlin. Łączna długość trasy to 40 km i przebiega ona przez gminy: Zawiercie, Ogrodzieniec i Pilica.

Gmina Pilica stwarza także dobre warunki dla wędkarzy. *Wędkowanie dozwolone na zbiorniku górnym „A” i dolnym „B” pod warunkiem posiadania karty wędkarskiej i wykupieniu licencji. Wędkowanie dla wędkarzy przyjezdnych kończy się godzinę po zachodzie słońca. Zbiornik górny liczy 12,0ha powierzchni. Głębokość sięga do 3m. Lecz średnia głębokość to ok.1.5m Dno jest muliste a gdzie nie gdzie piaszczyste. Wiosną na płytkiej wodzie dużo zarośli. Od strony ujścia rzeki do stawu znajduje się tarlisko gdzie jest zakaz wędkowania. Ryba występująca tam to: karp, amur, płoć, leszcz, wzdrenga, karaś, lin, jaź, okoń, szczupak, jesiotr, sum, sandacz, jazgarz, boleń oraz pstrąg tęczy. Najczęstszą zdobyczą jest kar, amur, karaś i płoć. Zbiornik dolny ma 8,0ha powierzchni wody. Głębokość sięga do 2,5m a średnia głębokość to 1,5m Dno jest muliste.*

Zbiornik wiosną zarośnięty. Ryba występująca to: karp, amur, lin, jaź, leszcz, płoć, karaś, okoń, wzdręga, szczupak, jesiotr, sandacz, boleń, węgorz, jazgarz, sum, pstrąg tęczowy. Głównie są łapane karpie, leszcze i karasie.¹⁶

W pobliżu źródeł rzeki Pilica znajduje się zalew, który przy ciepłej, słonecznej pogodzie stanowi miejsce wypoczynku i relaksu nie tylko dla mieszkańców, ale także dla turystów. Wyznaczone są specjalne kąpieliska, a nad bezpieczeństwem czuwają ratownicy WOPR.

Atrakcją dla narciarzy stanowią wyciągi: w Smoleniu i Cisowie. Stok z wyciągiem orczykowym w Smoleniu położony jest na północny-wschód od ruin zamku. Na stoku znajduje się trasa zjazdowa zielona o długości 300 m, działa przy niej wyciąg talerzykowy. Trasa jest oświetlona w nocy, a także przygotowana przez ratrak. U podnóża stoku umiejscowiony jest bar i parking, a na wzgórzu znajduje się punkt widokowy na Dolinę Wodącej. Wyciąg w Cisowie usytuowany jest na zboczu Gór Barańskich. Do dyspozycji odwiedzających są dwie trasy: czerwona o długości 560 m oraz zielona o długości 700 m. Dobre warunki narciarskie gwarantuje dobre oświetlenie i przygotowanie ratrakiem. Przy stoku znajduje się wiele usług: parking i bar, szkoła narciarska oraz wypożyczalnia sprzętu z serwisem. Bezpieczeństwo na trasach zapewnia grupa jurajska GOPR.

Dla turystów i odwiedzających dostępnych jest wiele ciekawych obiektów będących zabytkami i lokalnymi atrakcjami. Należą do nich m.in.: Pałac w Pilicy, Zamek w Smoleniu, Pałac w Wierbce oraz liczne obiekty sakralne.

W mieście i gminie Pilica należy dążyć do rozwoju usług turystycznych, aby wykorzystać potencjał tych terenów jako ośrodka przyciągającego turystów. Postuluje się wyznaczenie terenów pod turystykę, rekreację i zabudowę letniskową, na których będą mogły być realizowane nowe inwestycje służące zarówno turystom, jak i mieszkańcom.

¹⁶ https://www.pilica.pl/kategorie/pomosty_i_miejsca_dla_wedkarzy

3.6. Podsumowanie

Struktura demograficzna mieszkańców miasta i gminy to jedno z najistotniejszych uwarunkowań społeczno-ekonomicznych, które mają wpływ na rozwój. Sytuacja ekonomiczna i rozwój przestrzenny warunkowany jest głównie przez zamieszkałą ludność. W ostatnich latach zauważalny jest proces starzenia się ludności, który pokrywa się z tendencją panującą w całym kraju. Prawie 60% społeczeństwa to osoby w wieku produkcyjnym. Polepszają się natomiast warunki życia mieszkańców, zwiększa się średnia powierzchnia lokali mieszkalnych, następują zmiany dotyczące samodzielności gospodarstw domowych. Gmina powinna zapewnić możliwość rozwoju osadnictwa uwzględniając potrzeby społeczeństwa, stwarzać dobre warunki do mieszkalnictwa, dbać o dobry stan infrastruktury społecznej (edukacja, opieka zdrowotna, kultura, bezpieczeństwo publiczne) – elementy te będą mogły stanowić czynnik do podjęcia decyzji o zamieszkaniu właśnie w gminie Pilica.

Stan zatrudnienia można określić jako względnie dobry, z małym odsetkiem bezrobotnych. Zdecydowana większość podmiotów gospodarczych należy do sektora prywatnego i z reguły są to małe przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób. W zakresie działalności gospodarczej przeważają usługi oraz działalność związaną z przemysłem i budownictwem. Należy dążyć do stwarzania dobrych warunków w gminie do rozwoju przedsiębiorczości m.in. poprzez tworzenie nowych terenów inwestycyjnych czy rozwój przedsiębiorczości w kierunku szeroko rozumianej turystyki (w tym baza noclegowa, gastronomiczna, sportowa, rozrywkowa), co podyktowane jest niezwykle cennymi walorami krajobrazowymi oraz środowiskowymi.

4. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

4.1. Krajobraz gminy

Krajobraz miasta i gminy Pilica jest nacechowany wyjątkowym bogactwem kulturowym, co wpływa na atrakcyjność turystyczną gminy. Południowa część gminy z Pilicą i Smoleniem jest często uczęszczana przez turystów, a to z powodu należenia tego obszaru do Szlaku Orlich Gniazd. Gmina posiada wiele cennych obiektów, założeń przestrzennych, kilka założeń dworsko-parkowych, ale i również dobrze utrzymane obiekty sakralne. Historia stolicy tego obszaru sięga aż 600 lat wstecz, czego skutkiem jest duża ilość walorów krajoznawczych. Mimo to początki osadnictwa datuje się na czasy pradziejowe, o czym świadczą pozostałości w licznych stanowiskach archeologicznych (obecnie 106 stanowisk archeologicznych).

Gmina Pilica charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą terenu, licznymi wzgórzami, obecnością skałek wapiennych i jaskiń, dzięki położeniu na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej. Atrakcyjności dodają także zabytki, miejsca pamięci, pamiątki historii, drewniana zabudowa. Bogactwo przyrodnicze podkreśla rozwinięta flora i fauna, rezerваты i pomniki przyrody, a także szlaki turystyczne piesze oraz rowerowe umożliwiające bliższe poznanie walorów gminy.

Wpływ na kształt krajobrazu gminy ma fakt, iż większość terenu gminy objęte jest granicami Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd. Walory krajoznawcze mają znaczenie ponadlokalne, a malownicze widoki sprzyjają rozwojowi turystyki i napływowi odwiedzających. Gmina położona jest w zlewni rzeki Pilica, stanowi obszar źródłkowy dla Pilicy, ale także dla jej dopływu – Żebrówki. W dolinie rzeki występuje intensywna zabudowa o zabytkowym układzie urbanistycznym.

4.2. Zasoby środowiska przyrodniczego

4.2.1. Ukształtowanie powierzchni terenu i geomorfologia

Obszar Miasta i Gminy Pilica według podziału fizyczno-geograficznego Polski J. Solona i in., położony jest na obszarze dwóch podprowincji, tj. Wyżyny Śląsko-Krakowskiej (341) oraz Wyżyny Małopolskiej (342), wchodzących w skład prowincji Wyżyny Polskie (34). W ich obrębie wydziela się jednostki niższego rzędu – makro- i mezoregiony. Większość gminy położona jest w obrębie mezoregionu Wyżyny Częstochowskiej (341.31), będącej częścią makroregionu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej (341.3). Mały fragment na wschodnich krańcach gminy, w okolicy wsi Kleszczowa i Wierzbica, objęty jest makroregionem Niecki Nidziańskiej (342.2), mezoregionem Wyżyny Miechowskiej (342.22). Natomiast obszary położone w północno-wschodniej części gminy wchodzą w skład mezoregionu Progu Lelowskiego (342.13), stanowiącego jednostkę niższego rzędu makroregionu Wyżyny Przedborskiej (342.1).¹⁷

¹⁷ Solon i in., *Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data*, „Geographia Polonica” 2018, vol. 91, iss. 2, s.143-170

Gmina Pilica charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą terenu, o stopniowym obniżeniu wysokości od południa na północ. Wyróżnia się podział na dwa przeważające typy ukształtowania terenu, będące wynikiem przebiegu rzeki Pilicy (na osi wschód – zachód). Obszary położone od niej na północ, odznaczają się lekkim falistym ukształtowaniem terenu o niewielkich deniwelacjach, na południu natomiast pojawia się bardziej urozmaiconą rzeźbą terenu, na która składają się m.in. skaliste wzgórza i ostańce skalne.¹⁸

Najwyższy punkt w gminie, znajduje się w jej południowo-zachodniej części, w okolicach Smolenia i wynosi 496 m n.p.m. – rejon ten stanowi fragment pasma Smoleńsko-Niegowonickiego. Warto również zwrócić uwagę na wzgórza otaczające dolinę rzeki Pilicy – od zachodu Kocikowa (419 m n.p.m.), a od południa Dopnica, Szczebel i Ryczów (443 m n.p.m.). Najniższy punkt, o wysokości 290 m n.p.m., położony jest w północno-wschodniej części, we wsi Dobraków, graniczącej z gminą Żarnowiec.¹⁹ Deniwelacja terenu w gminie wynosi 206 m.

4.2.2. Budowa geologiczna²⁰

Budowa geologiczna gminy Pilica jest zróżnicowana i wykształciła się głównie w okresie czwartorzędu i trzeciorzędu. W południowo i południowo-zachodniej części obszaru występują piaski wodnolodowcowe, lokalnie z wkładkami lub smugami okruchów skał wapiennych i krzemionkowych - powstałe w plejstocenie. Licznie pojawiają się utwory pochodzące z okresu jury górnej, tj. wapienie płytowe pileckie (osiągające miąższość rzędu 80 m), wapienie płytowe wolbromskie, a także wapienie skaliste górne. W centralnej i wschodniej części obszaru w obrębie doliny rzecznej Pilicy występują holocenijskie piaski rzeczne, tworzące zarazem dno dolin.

Wśród utworów powierzchniowych w centralnej części przeważają pokrywy lessowe kremowe lub rdzawe. Odznaczające się zmienną miąższością – między 0,5, a 15 m. Położone na piaskach wodnolodowcowych, bądź bezpośrednio na osadach jury górnej. W północno i północno-zachodniej części gminy dominują piaski i żwiry rzeczno-peryglacialne, średnio- i drobnoziarniste piaski z ostrokrawędzistym żwirem krzemienno-wapiennym – powstałe na początku zlodowacenia południowopolskiego. Oprócz nich występują margle (kreda górna), piaski glaukowitzowe, a także piaskowce – utworzone w okresie kredy dolnej.

Obszary znajdujące się w północno-wschodniej części, okolice wsi Podleśna, Dobraków pokryte są w dużym stopniu przez utwory pochodzenia kredowego, w tym piaskowce i piaski

¹⁸ Wilk J., Karwiński M., Lekston H., Forys E., Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, Pracowania architektoniczno-urbanistyczna „OLKUSZ” S.C., Pilica, 2000

¹⁹ Kuzio S., Kuzio B., Opracowanie ekofizjograficzne na potrzeby miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, P.T.H „ENVITECH”, Pilica, 2004

²⁰ Oprac. na podst.: Kwapisz B., 1982, Szczegółowa mapa geologiczna, ark. 881 – Szczekociny (z objaśnieniami), Instytut Geologiczny, Wyd. Geologiczne; Bednarek J., Haisig J., Wilanowski S., Żurek W., 1985, Szczegółowa mapa geologiczna, ark. 880 – Pradła (z objaśnieniami), Instytut Geologiczny, Wyd. Geologiczne; Bednarek J., Kaziuk H., Zapaśnik T., 1978, Szczegółowa mapa geologiczna, ark. 913 – Ogrodzieniec (z objaśnieniami), Instytut Geologiczny, Wyd. Geologiczne

glaukowitzowe, często zawierające fosforyty – słabo spoiście i kruche. Oprócz tego występują margle, opoki i gezy, jak również margle i opoki z wkładkami wapieni marglistych o zabarwieniu jasnoszarym.

Istotnym elementem krajobrazu, będącym zarazem atrakcją turystyczną są charakterystyczne ostańce i grzbiety skalne – występujące w paśmie Smoleńsko-Niegowonickim. Wykształcone zostały w okresie jury górnej, powstałe z wapieni skalistych i rafowych. Warto zwrócić również uwagę na liczne jaskinie i schroniska skalne w okolicach Pilicy i w dolinie Wodącej, które są efektem krasowienia skał pochodzących z okresu jury.²¹

4.2.3. Warunki klimatyczne²²

Omawiany obszar znajduje się w środkowoeuropejskiej strefie klimatycznej, z występowaniem klimatu wyżyn środkowoeuropejskich. Według regionalizacji klimatycznej dla terenów Polski (W. Wiszniewskiego i W. Chełchowskiego) należy do regionu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej. Klimat ten można określić jako łagodny i umiarkowanie wilgotny.

Średnia roczna temperatura dla Miasta i Gminy Pilica wynosi około 7,5°C, gdzie najcieplejszym miesiącem w roku jest lipiec ze średnią temperaturą ok. 17°C, natomiast najniższe średnie wartości notuje się w miesiącu styczniu – ok. -3°C. Liczba dni mroźnych wynosi ok. 120, a sezon wegetacyjny trwa średnio 210 dni.

Roczne sumy opadów są zróżnicowane na przestrzeni lat, przeciętnie wynoszą ok. 700-750 mm deszczu, głównie przypadają na okres letni (zdarzają się również lata suche, z opadami mniejszymi nawet o 200 mm). W okresie od kwietnia do września trwa okres burzowy, charakteryzujący się krótkimi, ale bardzo intensywnymi opadami. Pokrywa śnieżna zalega przez ok. 70-80 dni w roku.

Na całym obszarze przeważają wiatry zachodnie oraz południowo-zachodnie, są to głównie wiatry słabe i umiarkowane. Warto jednak zaznaczyć, że w zależności od rzeźby terenu, cyrkulacja powietrza może ulegać zmianom.

4.2.4. Zasoby wodne

Wody powierzchniowe

Obszar Gminy i Miasta Pilicy położony jest w lewym dorzeczu Wisły, a także zlewni rzeki Pilicy oraz w północno-wschodniej części przebiega jej dopływ – potok Żebrówka. Wisła, której źródła znajdują się w południowej Polsce to rzeka o reżimie deszczowo-śnieżnym. Początek głównej rzeki na terenie gminy znajduje się na południu za miastem, w bagiennej dolinie Pilica. Rzeka

²¹ Kuzio S., Kuzio B., Opracowanie ekofizjograficzne na potrzeby miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, P.T.H „ENVITECH”, Pilica, 2004

²² Oprac. na podst.: Jura Polska, Klimat, <http://jurapolska.com/klimat.php>, (dostęp 05.08.2021);

Kuzio S., Kuzio B., Opracowanie ekofizjograficzne na potrzeby miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, P.T.H „ENVITECH”, Pilica, 2004

wypływa ze źródła krasowego na wysokości 348 m n.p.m. i przepływa z zachodu na wschód, przez wsie: Dobrą, Sławniów, Wierbka, Kleszczowa w kierunku sąsiedniej gminy Żarnowiec. Charakteryzuje się dość szeroką i wciętą w węglanowe podłoże doliną, w granicach której utworzono stawy rybne oraz dwa większe zbiorniki wodne (zlokalizowane na południowy-zachód od miasta). Pilica jest najdłuższym lewobrzeżnym dopływem Wisły o długości około 320 m. Drugi ciek wodny – potok Żebrówka, ma swoje źródło we wsi Siadczą, w okolicach Przychodów. Potok stanowi prawy dopływ położonej na północ niewielkiej rzeki Krztyni, która stanowi lewy dopływ Pilicy. Potok Żebrówka wypływa na powierzchnię na wysokości ok. 325 m n.p.m. i płynie w kierunku północnym i również wpływa na teren gminy Żarnowiec.²³ Potok posiada dwa dopływy na terenie gminy Pilica, tj. dopływ z Dobrakowa oraz dopływ z miejscowości Kidów.

Na terenie gminy Pilica znajdują się również zbiorniki wód powierzchniowych. W pobliżu źródeł rzeki Pilicy zlokalizowany jest zalew, który posiada przystanie wodne oraz stanowi miejsce wypoczynkowe. Obecne są także zbiorniki wodne – górny o powierzchni 12 ha i dolny o powierzchni 8 ha, zapewniające sprzyjające warunki do połowu ryb.

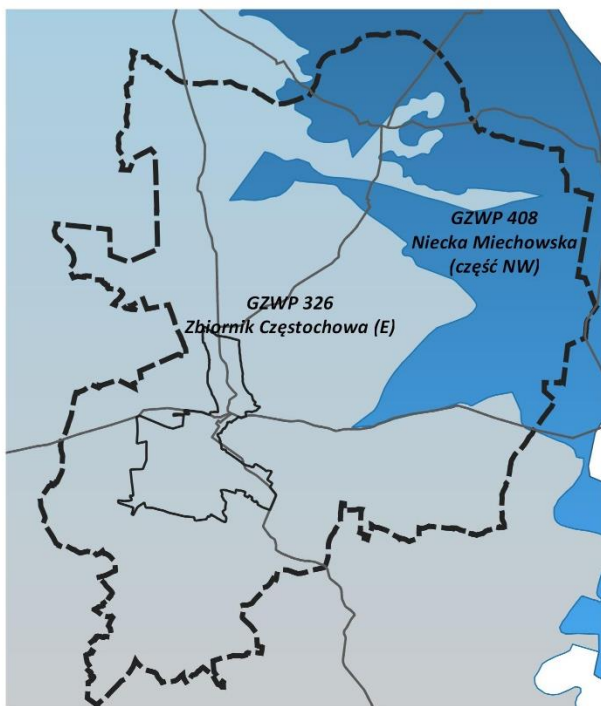
Wody powierzchniowe na analizowanym obszarze w przeważającej części należą do dorzecza administrowanego przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie z siedzibą w Warszawie, a także Zarządu Zlewni w Piotrkowie Trybunalskim. Natomiast mały fragment gminy wiejskiej Pilica na południu objęty jest Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie z siedzibą w Gliwicach oraz Zarządem Zlewni w Katowicach.

Wody podziemne²⁴

Pod przeważającą częścią gminy Pilica rozciąga się Główny Zbiornik Wód Podziemnych nr 326 – Częstochowa (E). Zbiornik ten ma charakter krasowo-szczelinowy i osiąga głębokość do 150 m. Kolektor wody stanowią w nim spękane i skrasowiałe wapienie kredowe, skaliste i ławicowe. Ze względu na brak pokrywy izolującej, w postaci utworów czwartorzędowych jest łatwo podatny na zanieczyszczenia przenikające z powierzchni – co w efekcie może powodować szybką i długotrwałą degradację wód podziemnych. Wody podziemne zlokalizowane w północnej oraz północno-wschodniej części, okolice wsi Dobraków i Kleszczowa, należą do Głównego Zbiornika Wód Podziemnych nr 408 – Niecka Miechowska (część NW). Ma on charakter szczelinowy, a jego średnia głębokość wynosi 20 m. Na granicy ww. GZWP, dochodzi do kontaktu osadów jurajskich i kredowych co obserwujemy np. w rejonie wsi Kleszczowa, skutkuje to nałożeniem się GZWP Niecka Miechowska nad warstwę GZWP Częstochowa.

²³ Kuzio S., Kuzio B., Prognoza oddziaływania na środowisko miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, P.T.H „ENVITECH”, Pilica, 2004

²⁴ Kuzio S., Kuzio B., Prognoza oddziaływania na środowisko miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, P.T.H „ENVITECH”, Pilica, 2004

Rysunek 3 Zasięgi Głównych Zbiorników Wód Podziemnych obejmujących obszar gminy Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WMS PSH (dostęp z dn. 10.03.2022 r.)

Omawiany obszar położony jest w obrębie regionu hydrologicznego wieluńsko-krakowskiego, jak również podregionu krakowsko-częstochowskiego. Charakteryzującego się głównym poziomem użytkowym wodnym - szczelinowo-krasowym, w wapieniach i marglach pochodzących z okresu jury górnej. Głębokość zalegania wód jest zróżnicowana i mieści się w przedziale od kilku do 100 metrów, natomiast jej wydajność oscyluje od kilku do 120 m³/h.

Na terenie Miasta i Gminy Pilica zlokalizowanych jest 16 ujęć wody wraz z projektowanymi strefami ochrony. Z czego dwa zlokalizowane są w Pilicy i zaopatrują w wodę miasto oraz okoliczne wsie – Sławniów i Dobra. Do pozostałej części gminy wiejskiej woda dostarczana jest ze studni odwierconych w miejscowościach: Jasieniec, Solca-Siadcza, Sierpowice, Dzwono-Sierpowice, Dzwonowice, Kidów, Wierzbica, Kocikowa, Cisowa i Złożeniec.

4.2.5. Złoża surowców mineralnych

Na obszarze Miasta i Gminy Pilica, zgodnie z danymi udostępnionymi przez Państwowy Instytut Geologiczny, nie występują udokumentowane złoża kopalin.

Zachodnie i południowo-zachodnie krańce gminy, fragmentarycznie objęte zostały dwoma obszarami perspektywicznymi – są to tereny odznaczające się występowaniem skał i naturalnych płynów, a także posiadające cechy kopalin i niewykluczone przez geologiczno-górnictwo warunki. Pierwszy z nich (o większym zasięgu) to obszar perspektywny nr 1209_003, na którym występują powstałe w proterozoiku złoża rud polimetalicznych (pomagmowo-hydrotermalne) – o średnim nakładzie 380 m. Na drugim, mniejszym obszarze

perspektywicznym nr 1208_022 wykryto utworzone w okresie karbonu/permu złoża rud złota (zmetamorfizowane) – o miąższości w przedziale 0,35-5 m.²⁵

4.2.6. Warunki glebowe

Przeważający typ gleb na obszarze stanowią mało żyzne gleby brunatne, a dokładniej ich podtyp - brunatne kwaśne. Występują głównie we wschodniej części gminy, ale także fragmentami na południu, północy i zachodzie. Znaczący udział zajmowanej powierzchni zajmują również gleby brunatne właściwe (o lepszych właściwościach dla rolnictwa) – rozmieszczone nieregularnie w pasie północ – południe. Ostatni podtyp gleb brunatnych – brunatne wyługowane stanowi marginalny udział w kompleksach glebowych na terenie gminy.

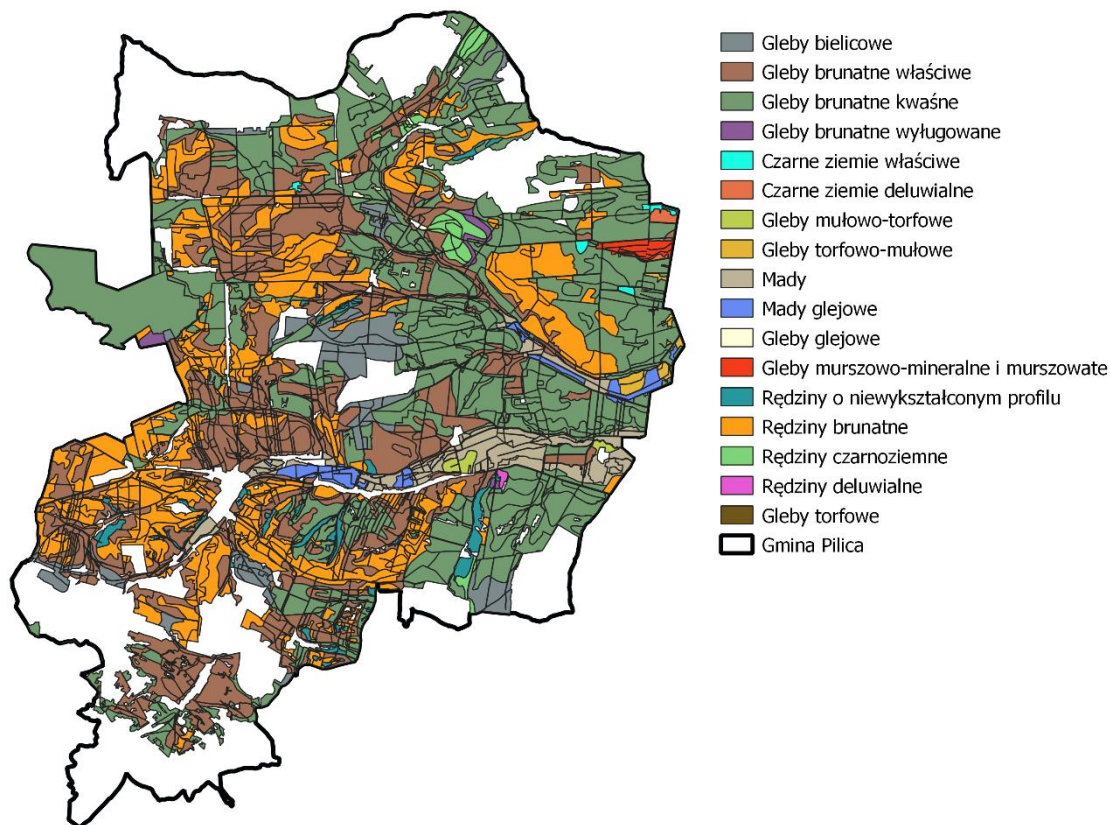
Na omawianym obszarze występują cztery podtypy rędzin – z czego tylko rędziny brunatne zajmują większą powierzchnię (głównie w południowo-zachodniej oraz zachodniej części). Pozostałe podtypy, tj. rędziny czarnoziemne, deluwialne oraz o niewykształconym profilu nie odgrywają większego znaczenia, ze względu na swój zasięg przestrzenny. Fragment w centralnej części gminy Pilica, okolice wsi Zagórze, pokryty jest przez ubogie i mało przydatne dla rolnictwa gleby bielcowe. W dolinie Pilicy oraz potoku Żebrówka, z osadów rzecznych powstały żyzne mady oraz mady glejowe.

Najlepsze warunki dla rolnictwa wg kompleksów przydatności rolniczej, oznaczane są cyframi 1-3 – kompleksy pszenne. Na terenie Miasta i Gminy Pilica występują kompleksy pszenne dobre oraz wadliwe, zlokalizowane w centralnej oraz południowej części. Stwarzają dobre warunki do upraw, m.in. pszenicy, ziemniaków, warzyw, a także sadownictwa. Znaczny udział przestrzenny zajmuje również kompleks żytni dobry i bardzo dobry, są to tereny położone w centrum oraz na zachodnich krańcach gminy. Dużo mniejsze predyspozycje pod lokalizację upraw mają tereny w północnej części, na glebach brunatnych kwaśnych – zaliczane do kompleksu żytniego słabego i bardzo słabego. W rejonie doliny rzecznej Pilicy oraz potoku Żebrówka koncentrują się użytki zielone (głównie użytki zielone średnie).

Według trzystopniowej waloryzacji terenów rolnych pod względem przydatności do produkcji żywności, w nawiązaniu do poziomu skażenia gleb, obszar Miasta i Gminy Pilica można zaliczyć do kategorii „A” – brak przeciwwskazań i ograniczeń do produkcji rolnej.²⁶

²⁵ Państwowy Instytut Geologiczny, Surowce mineralne, <https://geologia.pgi.gov.pl/> (dostęp 06.08.2021)

²⁶ Wilk J., Karwiński M., Lekston H., Forys E., Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, Pracowania architektoniczno-urbanistyczna „OLKUSZ” S.C., Pilica, 2000

Rysunek 4 Typy gleb w kompleksach glebowych na terenie Miasta i Gminy Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie mapy glebowo-rolniczej, Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Katowicach

Poniżej zestawiono powierzchnie użytków na obszarze miasta i gminy łącznie, na podstawie danych Powiatowego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej z 10.05.2022 r.:

Tabela 13 Klasyfikacja użytków gruntowych w mieście i gminie Pilica

Grupa	Rodzaj użytku gruntowego		Powierzchnia [ha]
Grunty rolne	użytki rolne	grunty orne	8787,317
		sady	155,228
		łąki trwałe	595,265
		pastwiska trwałe	301,6644
		grunty rolne zabudowane	270,4052
		grunty pod rowami	23,6858
	grunty zadrzewione i zakrzewione na użytkach rolnych	26,3156	
	nieużytki		56,1919
Grunty leśne	lasy		3474,559
	grunty zadrzewione i zakrzewione		35,2175
	tereny mieszkaniowe		80,4404
	tereny przemysłowe		13,0498

Grunty zabudowane i zurbanizowane	inne tereny zabudowane		28,1031
	zurbanizowane tereny niezabudowane lub w trakcie zabudowy		1,5751
	tereny rekreacyjno-wypoczynkowe		8,0244
	użytki kopalne		0,0072
	tereny komunikacyjne	drogi	338,3943
		inne tereny komunikacyjne	0,0851
grunty przeznaczone pod budowę dróg publicznych lub linii kolejowych		0,7632	
Grunty pod wodami	grunty pod wodami powierzchniowymi płynącymi		11,9765
	grunty pod wodami powierzchniowymi stojącymi		9,5722
Tereny różne			3,3492

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych PODGiK

W gminie Pilica udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni gminy stanowią ok. 71%, z czego ok. 18% stanowią gleby chronione, o których mowa w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych.

Lokalnie najlepsze warunki glebowo-uprawowe to:

- południowa, bezleśna wierzchowina w rejonie Cisowej i Smolenia urozmaiconym ukształtowaniu terenu,
- w środkowej części gminy największy kompleks niższego tarasu o nieznacznym zalesieniu, dogodny do polowej obróbki również z uwagi na łagodnie falisty teren.

Nieco słabsze gleby zalegają północne, lekko obniżające się i stosunkowo płaskie arealy w rejonie wsi Sierbowice, Szyce, Siadcza i Dobraków.

Najsłabsze gleby występują w południowo-zachodnim obszarze Woli Kocikowej i Złóżenca. Rejon w znacznym stopniu zalesiony, o bogatym urzeźbieniu terenu – z uwagi na walory przyrodniczo-krajobrazowe objęty został granicami Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”.

4.2.7. Świat flory i fauny

Miasto i Gmina Pilica położona jest w obrębie krainy przyrodniczo-leśnej Małopolski (VI) oraz dwóch regionów przyrodniczo-leśnych. Przeważająca część należy do Mezoregionu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej (VI.18), a jedynie fragment na wschodzie obszaru objęty jest Mezoregionem Płaskowyżu Jędrzejowskiego (VI.20).

Mezoregion Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej charakteryzuje się występowaniem krajobrazu roślinnego borów i borów mieszanych, a także grądów i buczyn. W granicach Mezoregionu Płaskowyżu Jędrzejowskiego przeważa krajobraz roślinny dąbrów świetlistych

i grądów. Pojawiają się również, w mniejszym stopniu bory mieszane i grądy w odmianie małopolskiej.²⁷

Flora²⁸

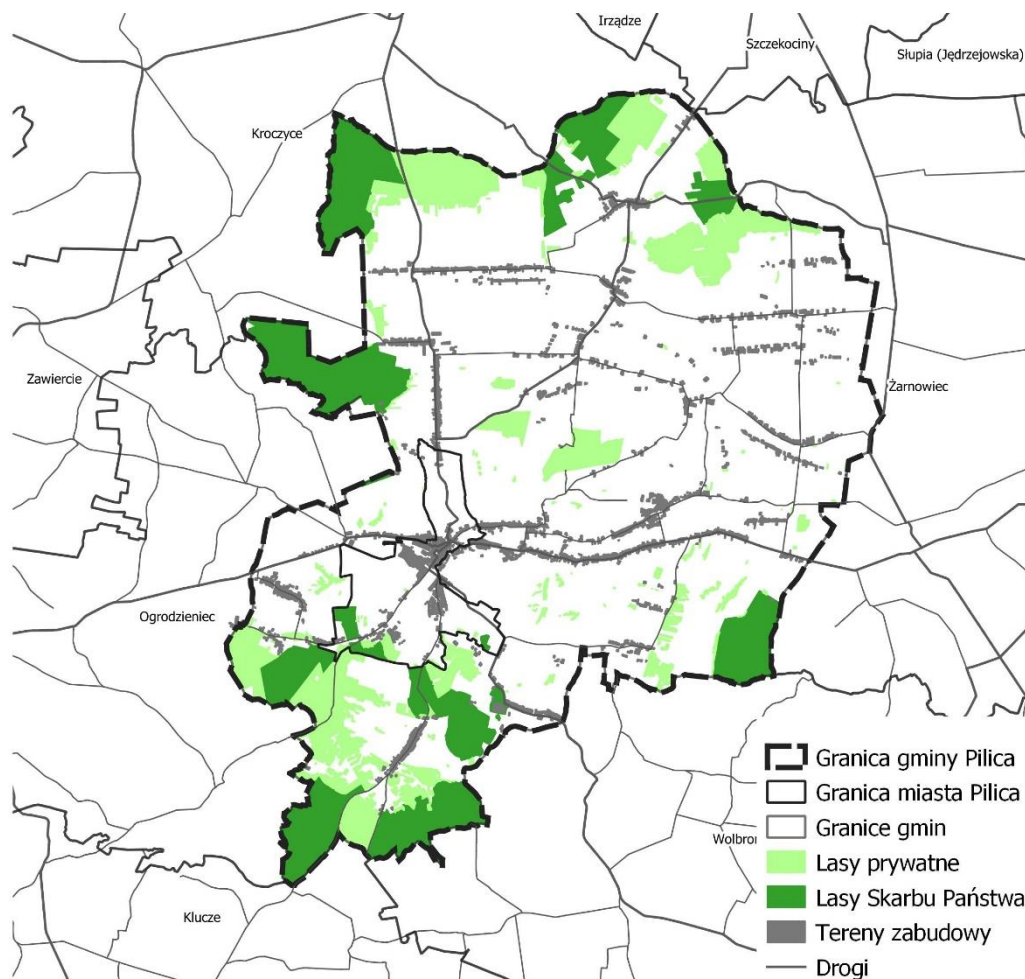
Lasy w granicach Miasta i Gminy Pilica objęte są nadzorem przez Regionalną Dyрекcję Lasów Państwowych w Katowicach, a także Nadleśnictwem w Olkuszu. Kompleksy leśne występują głównie w południowej i północnej części gminy i zajmują łącznie powierzchnię 3 419,17 ha (ok. 24%) – jest to wartość poniżej średniej dla powiatu zawierciańskiego (30,1%), jak również średniej dla całego kraju (29,6%). Przyczyna tak małego udziału lasów w strukturze pokrycia terenu, wynika w głównej mierze z dużej powierzchni przeznaczonej pod użytki rolne. Ponad połowa powierzchni lasów jest własnością Skarbu Państwa (1 902,17 ha).

Kompleksy leśne charakteryzują się dużą zmiennością gatunkową drzewostanów (głównie bory oraz lasy mieszane) oraz bogatym, wielogatunkowym, podszytem i runem z cenną roślinnością zieloną. Można tu wyróżnić kilka typów siedliskowych lasów, do których zaliczają się między innymi:

- Las wyżynny świeży – występujący na glebach piaskowych i lessowych, wśród gatunków drzewostanu wyróżnić można buki z domieszkami jodły, rzadziej świerka. Do roślin tworzących runo leśne zaliczają się, m.in. starzec Fuchsa, jeżyna gruczołowata, starzec, paprotnik kolczysty czy szaflwia lepka.
- Las mieszany wyżynny wilgotny – typowy dla obszarów o lokalnych obniżeniach terenu, zbierających wody opadowe. Porasta gleby glejowe, a w skład drzewostanu wchodzi: dęby, graby, jodły i buki. Roślinność runa leśnego jest typowa dla lasów wilgotnych (np. gajowiec żółty, marzanka wonna, gwiazdnica wielkokwiatowa, czy szczawik zajęczy).
- Las mieszany świeży – najczęściej spotykany na glebach brunatnych i płowych, nieraz także na glebach rdzawych i bielicowych. Charakteryzuje się bogatym drzewostanem, na który składa się dąb, buk, świerk oraz jodła z domieszkami modrzewia, brzozy i lipy. Podszyte lasu tworzą gatunki, tj. trzmielina, jarząb, leszczyna, kruszyna, wiciokrzew, głóg oraz dereń. W runie leśnym spotkamy roślinność typową dla lasów mieszanych oraz borów mieszanych (np. szczawik zajęczy, konwalijka dwulistna, płonnik pospolity).
- Bór mieszany świeży – występuje na słabszych glebach bielicowych i rdzawych, powstałych na piaskach i żwirach. Gatunkami dominującymi są sosny oraz świerki – nieraz z domieszką buku, dębu lub jodły. Podszyt leśny tworzy jałowiec, jarzęby, leszczyny, kruszyny oraz trzmieliny. W obrębie runa leśnego można spotkać borówkę czernicę, konwalię majową, konwalijkę dwulistną, malinę kamionkę, kłosownice leśną czy orlicę pospolitą.

²⁷ R. Zielony, A. Kliczkowska, „Regionalizacja Przyrodniczo-Leśna Polski 2010”, Centrum Informacje Lasów Państwowych, Warszawa, 2012

²⁸ Zakład Analiz Środowiskowych Eko-precyzja, Program Ochrony Środowiska dla Gminy Pilica na lata 2019-2022 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2023-2026, Pilica, 2019

Rysunek 5 Kompleksy leśne na terenie Miasta i Gminy Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Wojewódzki Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Katowicach

Istotnymi elementami flory na terenie gminy Pilica są dwa obszary objęte programem Natura 2000, które zapewniają ochronę zagrożonym gatunkom roślin. Pierwszy z nich, tj. „Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski koło Giebła”, zlokalizowany na północny krańcach gminy, wyróżnia jako cenne gatunki żyzną buczynę górską oraz ciepłolubną buczynę storczykową.²⁹ Natomiast na obszarze „Ostoja Środkowojurajska”, ochroną prawną objęte zostały, m.in. kwaśne buczyny, grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny, ziołorośla górskie, czy łęgi wierzbowe.

Również widocznym elementem szaty roślinnej Miasta i Gminy Pilica są zadrzewienia przydrożne i śródpolne, które chronią grunty orne przed nadmierną erozją wietrzną. Obszarom zabudowy zagrodowej i mieszkaniowej jednorodzinnej towarzyszy roślinność ozdobna – na szczególne wyróżnienie zasługuje zabytkowy Zespół pałacowo-parkowy w Pilicy. Założony na wzór francuski, z licznymi starymi drzewami, tj. jawory, modrzewie, jesiony, graby, wiązy, magnolie pośrednie, jodły kalifornijskie oraz klony.

²⁹ Instytut na rzecz Ekorozwoju, „Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski koło Giebła”, <http://ine.eko.org.pl/> (dostęp 09.08.2021)

Fauna

Świat zwierzęcy omawianego obszaru jest bogaty i zróżnicowany gatunkowo. Według regionalizacji zoogeograficznej A. Jakubowskiego, Miasto i Gmina Pilica wchodzi w skład dzielnicy środkowo-europejskiej, a w jej obrębie - krainy Jury Krakowsko-Częstochowskiej.³⁰

Powierzchnie leśne stwarzają dogodny warunki do występowania dużych ssaków leśnych, tj. sarny, dziki, jelenie, ale także mniejszych, np. lisy, kuny, borsuki, zające, czy wiewiórki. Warto zwrócić uwagę na występujące na tym obszarze tereny objęte programem Natura 2000, dzięki którym ochronie podlegają także gatunki zwierząt, m.in. kumak nizinny (płaz), minóg strumieniowy (ryba), modraszek telejus (bezkręgowiec), nocek duży (ssak), nocek łydkowłosy (ssak), czy podkowiec mały (ssak).³¹ Oprócz obszarów Natura 2000 w granicach gminy znajduje się Park Krajobrazowy Orlich Gniazd, gdzie możemy spotkać liczne gatunki ptaków, m.in.. pustułka, jastrząb gołębiarz, krogulec, sowa uszata, puszczyk, czy płomykówka. Pojawiają się także przedstawiciele gadów, np. gniewosz plamisty, padalec, zaskroniec zwyczajny, czy płazów, np. kumak nizinny, grzebiuszka ziemna, ropucha zielona. Ze względu na licznie występujące na tym obszarze jaskinie, schroniska i szczeliny skalne, istnieją dogodne warunki dla nietoperzy, których występuje tu wiele gatunków.

4.3. Jakość środowiska przyrodniczego

4.3.1. Stan czystości wód

*Zanieczyszczeniem wód w rozumieniu ustawy jest wywołaniem w nich takich zmian fizycznych, chemicznych lub biologicznych przez wprowadzenie do nich nadmiernych ilości substancji stałych, płynnych, gazowych, jak również nadmiernych ilości energii, substancji promieniotwórczych lub innych, które sprawiają, że wody nie nadają się do normalnego użytkowania dla celów komunalnych, przemysłowych, rolniczych, rybackich lub innych.*³²

Wody powierzchniowe

Obszar Gminy i Miasta Pilicy położony jest w lewym dorzeczu Wisły oraz zlewni rzeki Pilicy. W jej granicach występują 4 obszary jednolitych części wód powierzchniowych (rzeczne):

- Pilica od źródeł do Dopływu z Węgrzynowa bez Dopływu z Węgrzynowa;
- Żebrówka;
- Biała Przemsza do Ryczówka włącznie;
- Krztynia do Białki.

Pierwsze dwa cieką charakteryzują się co najmniej dobrym potencjałem ekologicznym oraz dobrym stanem wód. Nie występuje również w nich zagrożenie nieosiągnięcia celów

³⁰ Jan Marek Matuszkiewicz, Geobotanical regionalization of Poland (Regionalizacja geobotaniczna Polski) Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 2008

³¹ Instytut na rzecz Ekorozwoju, „Ostoja Środkowojurajska”, <http://www.ine.eko.org.pl/> (dostęp 09.08.2021)

³² Art. 1 i 2, Ustawy z dnia 31 stycznia 1961 r. o ochronie wód przed zanieczyszczeniem

środowiskowych. JCWP „Biała Przemśa do Ryczówka włącznie” odznacza się dobrym potencjałem ekologicznym oraz złym stanem wody. Nie jest on jednak zagrożony nieosiągnięciem celów środowiskowych. Najniższą jakość wód powierzchniowych odznacza się JCWP „Krztyńa do Białki” – potencjał ekologiczny poniżej dobrego oraz zły stan wód. Stwierdzono także zagrożenie nieosiągnięcia celów środowiskowych.³³

Tabela 14 Stan JCWP zlokalizowanych na terenie Miasta i Gminy Pilica

Kod JCWP	Nazwa JCWP	Stan chemiczny	Status
RW20006254133	Pilica od źródeł do Dopływu z Węgrzynowa bez Dopływu z Węgrzynowa	dobry	naturalna
RW200062541469	Żebrówka	dobry	naturalna
RW20007212818	Biała Przemśa do Ryczówka włącznie	dobry	silnie zmieniona
RW200072541449	Krztyńa do Białki	dobry	naturalna

Źródło: Aktualizacja Programu Wodno-Środowiskowego Kraju, Warszawa, 2016

Na jakość wód powierzchniowych znaczący wpływ ma działalność człowieka. Nieracjonalny proces nawożenia gruntów ornych przyczynia się do spływania szkodliwych substancji, m.in. wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych wraz z wodami powierzchniowymi i wnikaniu w głąb gleb. Zanieczyszczenia generowane są również przez komunikację – niebezpieczne tlenki ołowiu i siarki spływają z dróg kołowych do rzek i gruntu. Duże zagrożenie dla jakości środowiska stanowią nielegalne wysypiska śmieci oraz wylewanie ścieków na pola lub bezpośrednio do rzek.

Na terenie gminy miejsko-wiejskiej Pilica zlokalizowana jest jedna oczyszczalnia ścieków – Zakład Usług Wodnych i Komunalnych w Pilicy, przy ul. Żarnowieckiej 46A. Jest to oczyszczalnia typu B – biologiczna, o średniej przepustowości 1350 [m³/d]. Miasto i Gmina Pilica posiada sieć kanalizacyjną o długości 10,7 km (z czego 10,3 km stanowi kanalizacja sanitarna grawitacyjna, a pozostałe 0,3 km to kanalizacja sanitarna tłoczona). Swoim zasięgiem obejmuje miejscowości: Pilica, Sławniów i Zarzeczce. Planowana jest rozbudowa sieci kanalizacyjnej o 4,1 km w obrębie miejscowości Pilica i Biskupice.³⁴

Wody podziemne

W 2012 r. przeprowadzona została ocena stanu jednolitych części wód podziemnych. Na terenie Miasta i Gminy Pilica wydzielone są 3 jednostki JCWPd, nr. 84, 113 i 130. Ocena JCWPd nr 84 określa jego stan ilościowy i chemiczny jako dobry. Niezagrożone jest niespełnienie celów

³³ Oprac. na podst.: karta charakterystyki JCWP „Pilica od źródeł do Dopływu z Węgrzynowa bez Dopływu z Węgrzynowa”, karta charakterystyki JCWP „Żebrówka”, karta charakterystyki JCWP „Biała Przemśa do Ryczówka włącznie”, karta charakterystyki JCWP „Krztyńa do Białki” – za lata 2010-2012

³⁴ UCHWAŁA NR XXV/145/2020 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 11 września 2020 r. w sprawie wyznaczenia obszaru i granic aglomeracji gminy Pilica, Katowice, 2020

środowiskowych. Wykorzystanie zasobów dostępnych do zagospodarowania wynosi 19,6%. Występowanie lejów depresyjnych związanych z poborem wód podziemnych o charakterze lokalnym.³⁵ Podobnymi parametrami charakteryzuje się JCWPd nr 113 – stan ilościowy i chemiczny na dobrym poziomie oraz brak ryzyka niespełnienia celów środowiskowych. Wykorzystanie zasobów dostępnych do zagospodarowania wynosi 7,7%. Za sprawą antropopresji powstał w jego obrębie regionalny lej depresyjny.³⁶ Najmniejszy fragment w południowej części gminy Pilica obejmuje JCWPd nr 130. Spośród ww. jednostek hydrogeologicznych odznacza się najgorszą jakością wód podziemnych. Stan chemiczny oceniony został na dobry, ilościowy na słaby. Na co wpływ ma wykorzystanie zasobów dostępnych do zagospodarowania w 129,3%. W jego obrębie występują leje depresyjne – będące skutkiem odwadniania górniczego. Jest on również zagrożony ryzykiem niespełnienia celów środowiskowych.³⁷

Na terenie Miasta i Gminy Pilica presję na stan chemiczny stanowi rolnictwo o dużym udziale przestrzennym, a także miasto Pilica. Na stan ilościowy w JCWPd wpływają ujęcia wód podziemnych – o charakterze lokalnym.

Jakość wód podziemnych w obrębie omawianego obszaru może być narażona na zanieczyszczenia związane z odprowadzaniem nieczystości. Jest to wynikiem nie objęcia całego obszaru gminy miejsko-wiejskiej Pilica kanalizacją. Obecnie znaczna część obszaru obsługiwana jest przez tabór asenizacyjny – odpowiedzialny za odbiór ścieków z gospodarstw domowych. Pozytywną tendencją jest coraz częstsze powstawanie przydomowych oczyszczalni ścieków, zmniejszających zagrożenie zanieczyszczenia wód podziemnych.

4.3.2. Jakość powietrza atmosferycznego

Na kształtowanie jakości powietrza atmosferycznego znaczący wpływ ma rodzaj, wielkość oraz ilość źródeł zanieczyszczeń powietrza. Mogą one mieć charakter punktowy, liniowy oraz powierzchniowy. Do głównych czynników zmniejszających jakość powietrza zalicza się emisję niską z gospodarstw domowych oraz zakładów prywatnych, emisję komunikacyjną w postaci spalin samochodowych, jak również emisję nieorganizowaną, w tym związaną ze składowaniem odpadów. Należy także pamiętać, że na jakość powietrza istotny wpływ ma otoczenie terenu i zanieczyszczania rozprzestrzeniane z wiatrem.

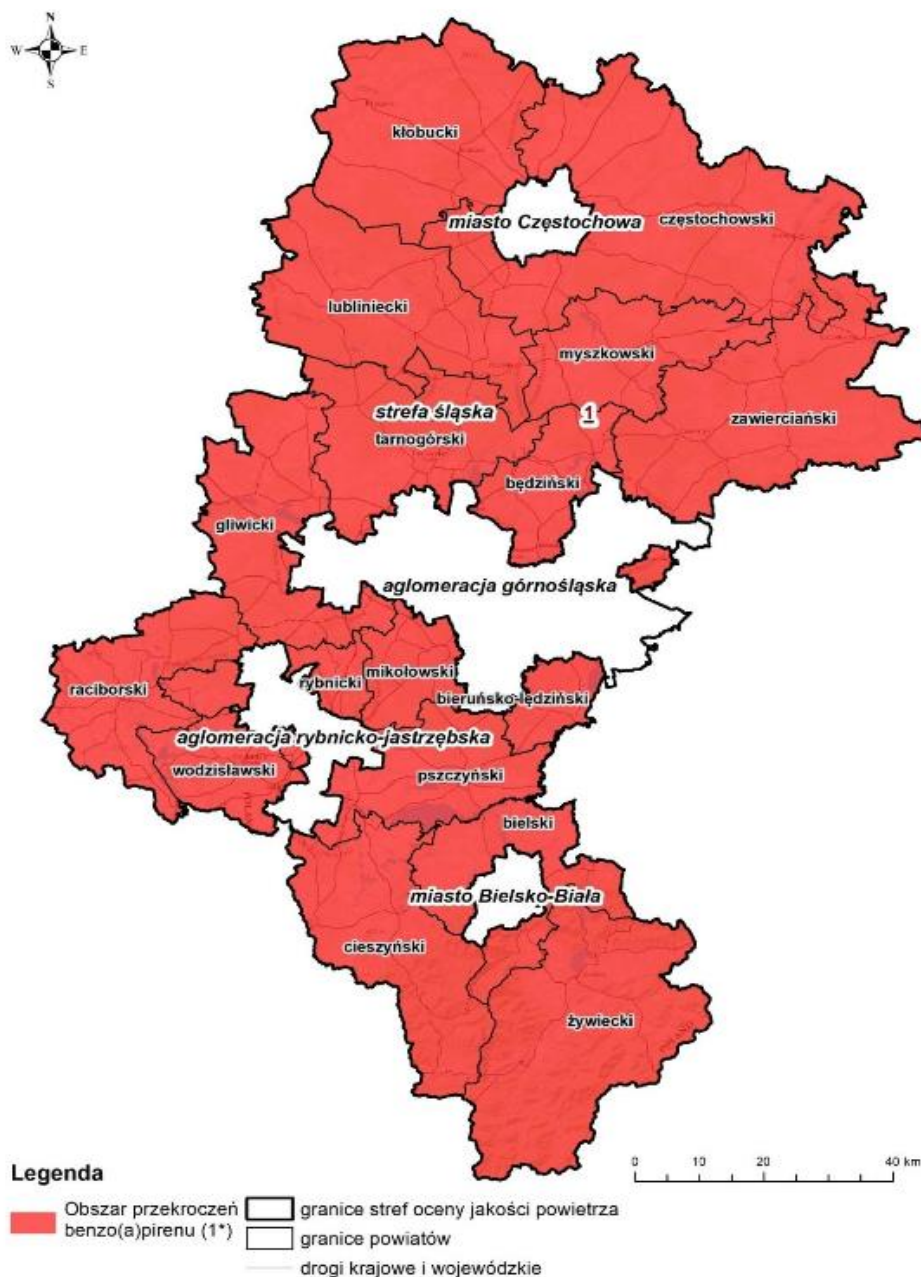
Powiat zawierciański, w którym położona jest gmina miejsko-wiejska Pilica objęty jest strefą śląską. Będąca jedną z pięciu stref oceny jakości powietrza na obszarze województwa śląskiego, ujętymi w „Programie ochrony powietrza dla województwa śląskiego”. Zlokalizowana jest w nim (najbliżej Miasta i Gminy Pilica) stacja monitoringu Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Katowicach – Zawiercie, ul. Skłodowskiej-Curie 16. Wyniki pomiarów ze stacji w Zawierciu, mogą zostać uznane za reprezentatywne również dla omawianej gminy, oddalonej

³⁵ Karta informacyjna JCWPd nr 84, 2012

³⁶ Karta informacyjna JCWPd nr 113, 2012

³⁷ Karta informacyjna JCWPd nr 130, 2012

zaledwie o ok. 20 km. Pomiary przeprowadzone w 2018 r. wskazały przekroczenie poziomu dopuszczalnego dla: pyłu zawieszonego PM10 i PM2,5 oraz bezo(a)pirenu.³⁸

Rysunek 6 Obszary przekroczeń poziomu docelowego benzo(a)pirenu na terenie strefy śląskiej w 2018 roku

Źródło: Program ochrony powietrza dla województwa śląskiego, Katowice, 2020

Znaczący wpływ na jakość powietrza w gminie Pilica mają indywidualne środki ciepłownicze wykorzystywane w gospodarstwach domowych – stanowiące główne źródło ciepła i przyczyniające się do powstania emisji niskiej. W przeważającym stopniu, szczególnie na

³⁸ Program ochrony powietrza dla województwa śląskiego, Katowice, 2020

terenach wiejskich, ale również podmiejskich wykorzystuje się materiały tj. węgiel kamienny i koks, ale także w mniejszym stopniu drewno, gaz ziemny, czy olej opałowy. Wykorzystywane są one w procesie spalania w przydomowych kotłowniach – piecach węglowych, piecach centralnego ogrzewania, paleniskach. Dodatkowe zanieczyszczenia dostają się do powietrza, w przypadku spalania w gospodarstwach domowych odpadów, będących źródłem emisji, m.in. dioksyn. W przypadku występowania niekorzystnych warunków meteorologicznych, w połączeniu z brakiem urządzeń służących filtrowaniu spalin w domowych systemach grzewczych dochodzi do przekroczenia stężeń pyłów w powietrzu. Problem ten nasila się w okresie grzewczym – od jesieni do wiosny, kiedy wzrasta emisja substancji, tj. dwutlenek azotu, czy dwutlenek siarki.

Do zanieczyszczenia powietrza przyczynia się znacząco komunikacja, szczególnie na drogach o zwiększonym natężeniu ruchu. W przypadku gminy Pilica są to dwie drogi wojewódzkie: nr. 794 (relacji Wolbrom - Koniecpol) oraz nr. 790 (relacji Dąbrowa Górnicza - Pilica). Poruszające się po drogach pojazdy mechaniczne, m.in. samochody - emitują spaliny zawierające szkodliwe dla środowiska substancje, tj. tlenki azotu, tlenki węgla, czy ołów.

Duży udział rolnictwa w strukturze użytkowania gruntów, wiąże się z powstawaniem zanieczyszczeń powietrza. W procesie produkcji rolnej wykorzystywane są maszyny rolnicze emitujące spaliny oraz prowadzone są zabiegi agrotechniczne, w wyniku których emitowane są różnego rodzaju aerozole i substancje pyłaste (szczególnie w okresie wiosennym).

Na obszarze Miasta i Gminy Pilica emisja zanieczyszczeń z zakładów przemysłowych jest niewielka, zlokalizowane są na jej terenie tylko dwa zakłady przemysłowe posiadające decyzje udzielające pozwoleń na wprowadzanie zanieczyszczeń do powietrza.

Tabela 15 Wykaz podmiotów zlokalizowanych na terenie Miasta i Gminy Pilica, które posiadają aktualne pozwolenie na wprowadzanie pyłów lub gazów do powietrza

Nazwa podmiotu	Adres	Okres trwania pozwolenia
Zakład Sprzętu Elektroinstalacyjnego „OSPEL” Spółka Akcyjna	ul. Główna 128, Wierbce	XII.2014 r. – XII.2024 r.
Konsorcjum Mięsne Okrasa. Grupa Południe Sp. z o.o	ul. Żarnowiecka 76, Pilica	VII.2013 r. – VII.2023 r.

Źródło: Starostwo Powiatowe w Zawierciu

Jednakże położenie gminy Pilica w województwie śląskim i bliskie sąsiedztwo dużych terenów przemysłowych, tj. Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego i Zagłębie Dąbrowskiego, a także oddalonego o ok. 20 km miasta Zawiercie z licznymi zakładami przemysłowymi, przyczynia się do pogorszenia jakości powietrza w gminie.

Na terenie województwa śląskiego podjęto działania mające na celu poprawę jakości powietrza. W tym celu sporządzono wcześniej wspomniany „Program ochrony powietrza na terenie województwa śląskiego”, dzięki któremu mają zostać wypracowane działania naprawcze, zmierzające do osiągnięcia poziomów dopuszczalnych substancji szkodliwych w powietrzu. Drugim uchwalonym dokumentem jest „Uchwała antysmogowa”, mająca ograniczyć eksploatację instalacji grzewczych wykorzystujących paliwa stałe.³⁹

4.3.3. Klimat akustyczny

Klimat akustyczny jest bardzo ważnym elementem kształtującym jakość środowiska przyrodniczego, a jego znaczenie wciąż wzrasta, m.in. poprzez rozwój komunikacji – będącej jednym z najczęstszych źródeł hałasu. Odczuwalna uciążliwość oraz stopień szkodliwości jest zróżnicowany w zależności od natężenia oraz długości oddziaływania na otoczenie.

Korzystnie na jakość klimatu akustycznego na terenie Miasta i Gminy Pilica, niewątpliwie wpływa jej oddalenie względem dróg najwyższych klas, tj. dróg krajowych i autostrad (przebiegających przez gminny ościennie), a także niewystępowanie w jej granicach żadnej linii kolejowej. Duże znaczenie ma również oddalenie gminy od portów lotniczych, generujących duże zanieczyszczenia powietrza oraz hałas. Najbliższe lotniska zlokalizowane są w Katowicach – Katowice-Pyrzowice (oddalone o ok. 40 km) oraz w Krakowie – Kraków-Balice (oddalone o ok. 45 km).

Głównym źródłem hałasu w obrębie Miasta i Gminy Pilica jest komunikacja, a szczególnie ruch kołowy. Jego największe natężenie skupia się wokół dwóch dróg wojewódzkich - nr 794 (relacji Wolbrom - Koniecpol) oraz nr 790 (relacji Dąbrowa Górnicza - Pilica). Obszarem najbardziej narażonym na uciążliwość transportu kołowego jest miasto Pilica, w którym krzyżują się ww. drogi wojewódzkie, a także zbiega się większość dróg powiatowych.⁴⁰

W kwietniu 2012 roku przeprowadzono w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska województwa śląskiego szczegółowe pomiary hałasu drogowego. Wyznaczone zostały dwa punkty pomiarowe na terenie zabudowy jednorodzinnej.

³⁹ Zakład Analiz Środowiskowych Eko-precyzja, Program Ochrony Środowiska dla Gminy Pilica na lata 2019-2022 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2023-2026, Pilica, 2019

⁴⁰ Kuzio S., Kuzio B., Opracowanie ekofizjograficzne na potrzeby miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, P.T.H „ENVITECH”, Pilica, 2004

Tabela 16 Wartości średnich poziomów dźwięku z okresu 7-dni dób w tygodniu dla rozpatrywanych punktów pomiarowych na terenie Miasta i Gminy Pilica

	Pilica, ul. Krakowska (DW 794)	Pilica, ul. Zawierciańska (DW 790)
L_{DWN}^{7d} Wskaźnik poziomu dźwięku dla jednej doby – średnia z 7-dni dźwięku [dB]	68,7	68,7
L_N^{7n} Wskaźnik poziomu dźwięku dla jednej doby pory nocy – średnia z 7-dni dźwięku [dB]	59,1	60,3

Źródło: Opracowanie wyników badań i ocena klimatu akustycznego w wybranych rejonach dróg na terenie gminy Pilica w 2012 roku, z uwzględnieniem czynników natężenia i struktury pojazdów oraz warunków pogodowych mających wpływ na propagację hałasu w głąb sąsiadujących terenów, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach, Katowice, 2013

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić przekroczenie dopuszczalnych wartości poziomu hałasu w obu punktach pomiarowych dla ruchu drogowego w dzień i w nocy. Większym natężeniem ruchu odznacza się ul. Zawierciańska – dla pory dnia jest to 259 poj/godz., przy udziale 6% pojazdów ciężkich, a dla pory nocy 42 poj/godz., przy 17% udziale pojazdów ciężkich. W rejonie ul. Kościuszki, w porze dnia zarejestrowano 230 poj/godz., przy udziale 7% pojazdów ciężkich, a w porze nocy 27 poj/godz., przy 11% udziale pojazdów ciężkich.⁴¹

4.3.4. Promieniowanie elektromagnetyczne

Źródła pól elektromagnetycznych można podzielić na naturalne i sztuczne. Do pierwszej grupy zaliczają się m.in. pola geomagnetyczne, promieniowanie kosmiczne, czy wyładowania atmosferyczne. Wraz z rozwojem cywilizacji i nowych technologii, zaczęła pojawiać się większa ilość urządzeń elektrycznych, które stały się nowymi emiterami promieni elektromagnetycznych. Tym samym do sztucznych źródeł zaliczają się radiowe i telewizyjne stacje nadawcze, łączność satelitarna, radiolokacja, stacje bazowe telefonii komórkowej, a także infrastruktura elektroenergetyczna (stacje i linie elektryczne). Promienie elektromagnetyczne wytwarzają również urządzenia codziennego użytku, znajdujące się w gospodarstwach domowych, są to m.in. telewizory, kuchenki mikrofalowe, telefony komórkowe oraz wiele innych.

⁴¹ Opracowanie wyników badań i ocena klimatu akustycznego w wybranych rejonach dróg na terenie gminy Pilica w 2012 roku, z uwzględnieniem czynników natężenia i struktury pojazdów oraz warunków pogodowych mających wpływ na propagację hałasu w głąb sąsiadujących terenów, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Katowicach, Katowice, 2013

Zagadnienia regulujące dopuszczalne poziomy promieniowania elektromagnetycznego i wpływ na jakość środowiska przyrodniczego w Polsce, znajdują się w *Prawie ochrony środowiska* oraz Rozporządzeniu Ministra Zdrowia w sprawie *dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku*.

Instalacje radiokomunikacyjne stanowią jedno z ważnych źródeł promieniowania elektromagnetycznego. Zalicza się do nich: stacje nadawcze radiofonii i telewizji oraz stacje bazowe telefonii komórkowej, które są w stanie wytworzyć pole elektromagnetyczne o częstotliwości od około 0,1 MHz do około 60 GHz. Ich wpływ na środowisko jest zróżnicowany, i zależy od wielkości poszczególnych stacji oraz powszechności występowania. Ze względu na lokalizowanie anten i nadajników na masztach i dachach wysokich budynków ogranicza się natężenie pola elektromagnetycznego docierającego do człowieka.⁴²

Na terenie Miasta i Gminy Pilica nie są zlokalizowane radiowe i telewizyjne stacje nadawcze. Mieści się tu jednak 22 stacji bazowych telefonii komórkowej (na dzień 26.08.2021 r. – źródło: serwis BTSearch, <http://beta.btsearch.pl/>)

Stacje i linie elektroenergetyczne stanowią jedno ze źródeł pól elektroenergetycznych o częstotliwości 50 Hz. Naukowcy zajmujący się problematyką wpływu promieniowania elektromagnetycznego na zdrowie człowieka, nie stwierdzają jednoznacznie jakie natężenie pól magnetycznych i elektrycznych jest bezpieczne dla organizmów żywych. Określają jednak oddziaływanie budowy i późniejszej eksploatacji napowietrznych linii elektroenergetycznych, w postaci: wycinki lasów, wyłączenia terenów z użytkowania, źródła hałasu, czy powstawaniu zakłóceń radioelektrycznych.⁴³

Miasto i Gmina Pilica zaopatrywane są w energię z GPZ zlokalizowanych w Kądzielowie, Zuzankach, Ogrodzieńcu i Wolbromiu. Natomiast na obszarze gminy, w miejscowości Pilica znajduje się rozdzielnia elektryczna wyprowadzająca energię na obszar całej gminy, przy wykorzystaniu linii napowietrznych 15 kV, linii kablowych 15 kV oraz stacji transformatorowych.⁴⁴ Ze względu na niskie napięcie sieci, nie stwarza ono bezpośredniego zagrożenia promieniowaniem elektromagnetycznym dla środowiska. Ponadto przez obszar gminy Pilica (z zachodu na północny-wschód) przebiega linia elektroenergetyczna 220kV (Łośnice – Kielce).⁴⁵

Poziom pól elektromagnetycznych w gminie Pilica został zbadany w sierpniu 2020 r., w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Punkt pomiarowy zlokalizowany był w miejscowości

⁴² Białaszewski P., Pola elektromagnetyczne w środowisku – opis źródeł i wyniki badań, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Warszawa, 2007

⁴³ Koreleski K., Oddziaływanie napowietrznych linii energetycznych na środowisko człowieka, Polska Akademia Nauk, Kraków, 2005

⁴⁴ Grupa Doradcza Altima Sp. z o.o., Projekt założeń do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla Gminy Pilica, 2014

⁴⁵ Mapa sieci elektroenergetycznej, <https://ebin.josm.pl/electricity/> (dostęp 26.08.2021)

Pilica. Wynik pomiaru wynoszący $<0,5 \text{ V/m}$,⁴⁶ nie wykazuje przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych.

4.3.5. Zagrożenie powodziowe

Według map zagrożenia powodziowego i map ryzyka powodziowego na terenie miasta i gminy tego typu zjawiska występują w obrębie rzeki Pilica oraz cieku Żebrówka. Na Rysunku 1.1. – *Uwarunkowania Zagospodarowania Przestrzennego* wskazano zasięgi obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi o prawdopodobieństwie wystąpienia wód Q 0,2%, 1% i 10%. Tereny zalewowe w gminie Pilica zajmują ok 2,8 km², co stanowi ok. 2% całkowitej powierzchni gminy. Obszarem najbardziej narażonym na wezbrania lub powodzie w gminie Pilica uznaje się dolinę Pilicy, a także dolinę Żebrówki.⁴⁷

Największy obszar narażony na wystąpienie powodzi w Gminie Pilica, położony jest w obrębie doliny rzecznej Pilicy. W wyniku nawałnych wezbrań, roztopów lub zatorów, możliwości infiltracyjne gleby stają się mniejsze niż ilość napływającej wody – skutkuje to przekroczeniem przez wodę stanu brzegowego i zalaniu terenów nabrzeżnych. W obrębie obszarów narażonych na wystąpienie powodzi położone są miejscowości: Pilica, Dobra, Sławniów, Dobra-Kolonia, Wierbka i Kleszczowa.

Zlokalizowany we wschodniej części gminy Pilica ciek Żebrówka, stanowiący prawy dopływ rzeki Krztyny. W okresie wzmożonych opadów atmosferycznych, a także na wskutek wiosennych roztopów może zwiększyć prędkość przepływów oraz podnieść poziom wody - co w efekcie może skutkować zalaniem pobliskich terenów, w tym fragmentów miejscowości: Siadca, Przychody i Wierzbica.

4.3.6. Tereny osuwiskowe

Według danych Systemu Osłony Przeciwosuwiskowej Państwowego Instytutu Geologicznego w gminie Pilica nie występują osuwiska oraz tereny zagrożone ruchami masowymi.

4.3.7. Tereny i obszary górnicze

Na obszarze Miasta i Gminy Pilica, zgodnie z danymi Centralnej Bazy Danych Geologicznych Państwowego Instytutu Geologicznego, nie wyznaczono terenów i obszarów górniczych.

4.3.8. Kompleksy podziemnego składowania dwutlenku węgla

Na obszarze objętym niniejszym opracowaniem nie występują udokumentowane kompleksy podziemnego składowania dwutlenku węgla, brak jest również planów utworzenia takowych.

⁴⁶ Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Monitoring pól elektromagnetycznych, <https://www.gios.gov.pl/pl/stan-srodowiska/monitoring-pol-elektromagnetycznych> (dostęp 26.08.2021)

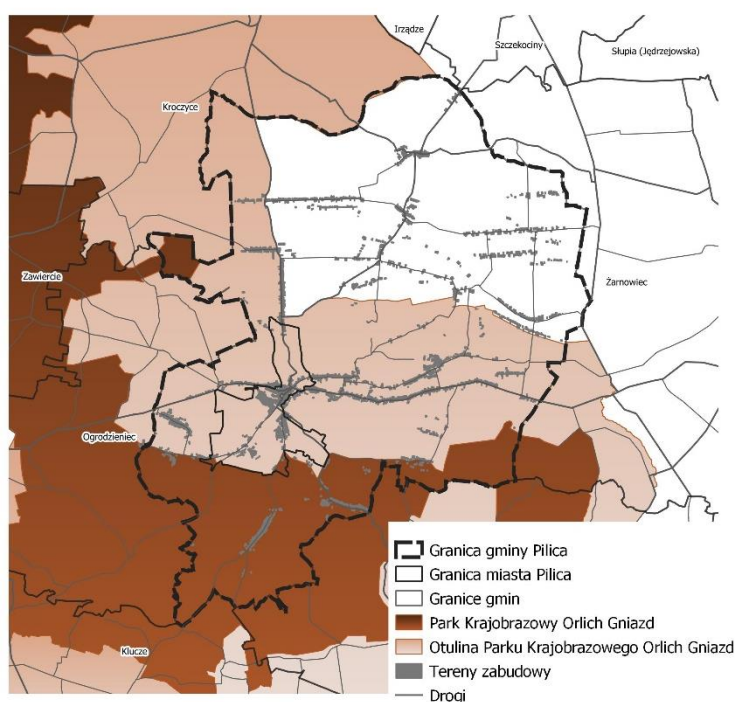
⁴⁷ Program Ochrony Środowiska dla Gminy Pilica na lata 2016-2019 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2020-2023.

4.4. Elementy środowiska przyrodniczego objęte ochroną

4.4.1. Park krajobrazowy „Orlich Gniazd”

Park Krajobrazowy utworzony został w 1980 r., na mocy Uchwały nr III/11/80 Woj. Rady Narodowej w Katowicach z 20 czerwca 1980 r. w sprawie utworzenia Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych w granicach województwa katowickiego. Niegdyś należący do Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych, a obecnie stanowiący część Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego. Zajmuje on powierzchnię 600,85 km², na obszarze kilkunastu gmin województwa śląskiego (479,65 km²) i małopolskiego (121,2 km²).

Na terenie Miasta i Gminy Pilica, ze względu na wysokie walory przyrodnicze i kulturowe występuje fragment Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”. Położony w południowej i południowo-zachodniej części, o powierzchni 2 408 ha. Swoim zasięgiem obejmuje miejscowości: Smoleń i Złożeniec, a także pasmo wzgórz wapiennych, dolinę Wodącej oraz kompleksy leśne: Las Kocikowski, Las Ruska Góra i Las Kleszczowski. W kierunku północnym zasięg prawnej ochrony przyrody, poszerzony jest o Otulinę Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”, obejmującą m.in. miasto Pilica i miejscowości: Kocikowa, Dobra, Sławniów, Wierbka, Kleszczowa, Cisowa i Dzwono-Sierbice. Otulina zajmuje powierzchnię 6 878 ha – co stanowi prawie połowę powierzchni gminy Pilica.⁴⁸

Rysunek 7 Park krajobrazowy na terenie Miasta i Gminy Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska.

⁴⁸ Kuzio S., Kuzio B., Prognoza oddziaływania na środowisko miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, P.T.H „ENVITECH”, Pilica, 2004

Zróznicowana budowa geologiczna, z przeważającym udziałem utworów jurajskich wytworzyła charakterystyczne elementy przyrody nieożywionej w parku, tj. wapienne ostańce, doliny krasowe, czy liczne jaskinie i schroniska skalne. Ważnym czynnikiem kształtującym środowisko przyrodnicze tego terenu są zjawiska krasowe. W ich wyniku brak jest stałej sieci rzecznej. Wody powierzchniowe wnikają w podłoże, w tak zwanych ponorach, dalej płyną szczelinami skalnymi, by następnie pojawić się w innym miejscu w wywierzyiskach krasowych.

Walory parku znacząco podnosi występująca na jego terenie flora i fauna. Świat roślin w parku cechuje duża różnorodność gatunkowa. Do jednych z najcenniejszych zbiorowisk nieleśnych zalicza się murawy kserotermiczne oraz naskalne – występujące na siedliskach suchych, dobrze nasłonecznionych i bogatych w węglan wapnia. Spotkać można również charakterystyczne dla tego obszaru gatunki tj. rojownik pospolity, rozchodnik ostry, dziewięciśli beztodygowy oraz endemity - przytulia krakowska i warzucha polska. Unikalnym elementem fauny są również liczne nietoperze (ok. 20 gatunków), które znajdują doskonałe warunki w jaskiniach i szczelinach skalnych, a także starych wyrobiskach.

Charakterystycznym elementem Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” są zamki (obecnie w większości ruiny zamków) z okresu panowania m.in. Kazimierza Wielkiego. Zlokalizowane na stromych i trudno dostępnych wzgórzach zyskały miano „Orlich Gniazd”. Stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego oraz jedną z największych atrakcji turystycznych Jury Krakowsko-Częstochowskiej. W obrębie gminy Pilica zlokalizowany jest jeden ze słynniejszych tego typu obiektów architektonicznych - zamek Pilcza w Smoleniu.

W 2014 r. na mocy Uchwały Nr IV/48/2/2014 Sejmiku Województwa Śląskiego, sporządzono Plan ochrony Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”. Określa on między innymi cele ochrony przyrody, do których zalicza się:

- 1) *zachowanie zróżnicowanej, charakterystycznej rzeźby terenu Parku oraz procesów warunkujących jej istnienie;*
- 2) *zachowanie szaty roślinnej;*
- 3) *zachowanie specyficznego układu przestrzennego zbiorowisk nieleśnych i leśnych;*
- 4) *zachowanie zadrzewień i zakrzewień śródpolnych;*
- 5) *zachowanie różnorodności genetycznej i gatunkowej flory i fauny, szczególnie gatunków endemicznych i reliktowych;*
- 6) *zachowanie funkcji Parku jako korytarza ekologicznego umożliwiającego migrację gatunków;*
- 7) *zachowanie walorów krajobrazowych, a zwłaszcza powiązań fizjonomii krajobrazu z układami przyrodniczo-kulturowymi, charakterystycznymi dla Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej;*

- 8) *zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego, w szczególności stanowisk archeologicznych oraz zabytków architektury drewnianej i murowanej.*⁴⁹

Zgodnie z ww. planem ochrony tereny położone w mieście i gminie Pilica są objęte następującymi obszarami, a ze względów funkcjonalnych na podobszary:

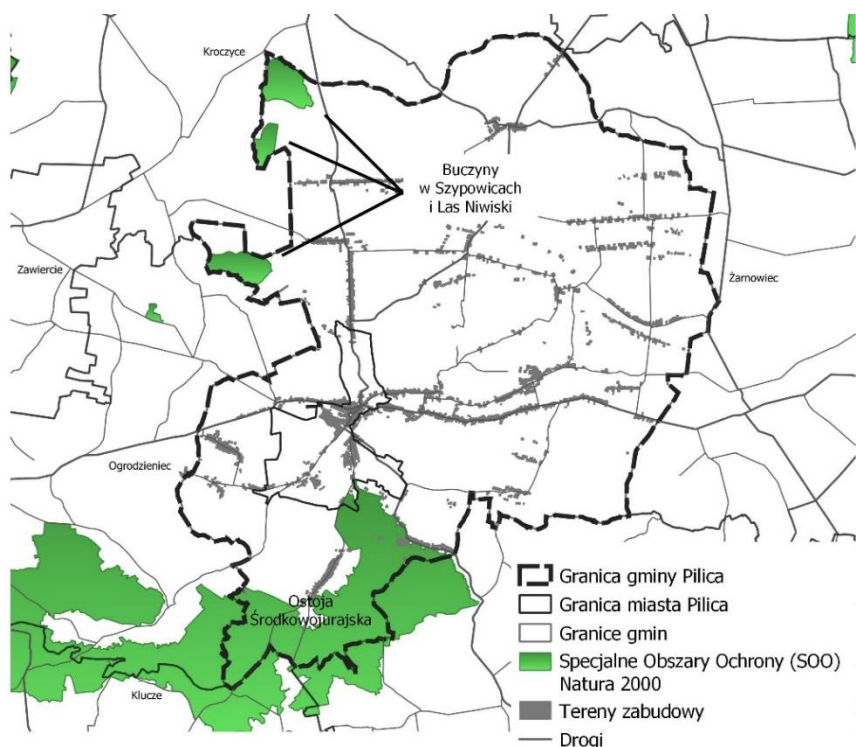
- 1) **Obszar nr 1** – obszar krajobrazu podlegający niewielkiej antropopresji – stanowią go tereny o dużej naturalności procesów przyrodniczych oraz licznym występowaniu gatunków objętych ochroną prawną w formie rezerwatów.
- 2) **Obszar nr 2** – obszar krajobrazu podlegający częściowej antropopresji – stanowią go tereny o częściowej naturalności procesów przyrodniczych oraz występowania gatunków objętych ochroną prawną:
 - a. **Podobszar 2A** – tereny o wysokich walorach przyrodniczych,
 - b. **Podobszar 2B** – atrakcyjne turystycznie rejony nagromadzenia walorów przyrodniczych i krajobrazowych charakterystycznych dla Parku.
- 3) **Obszar nr 3** – obszar krajobrazu kulturowego zharmonizowanego – stanowią go tereny w przeszłości kształtowane przez człowieka, o harmonijnej kompozycji agrocenoz, obszarów leśnych, zadrzewionych oraz zabudowań gospodarczych i mieszkalnych, w których obecnie, w wyniku zaniechania działalności rolniczej, zachodzą wzmożone procesy sukcesji wtórnej.
- 4) **Obszar nr 4** – obszar krajobrazu kulturowego-nieharmonijnego – stanowią go tereny przekształcone w wyniku działalności człowieka, o chaotycznym występowaniu agrocenoz, obszarów leśnych, zadrzewionych, o rozproszonej zabudowie mieszkaniowej i gospodarczej
 - a. **Podobszar 4A** – tereny o pośrednich wartościach przyrodniczych i krajobrazowych, rejony poszukiwania rozwiązań w zakresie harmonizowania rozwoju obszaru,
 - b. **Podobszar 4B** – tereny wzmocnienia wartości kulturowych.
- 5) **Obszar nr 6** – obszar krajobrazu zdegradowanego – stanowią go tereny silnie przekształcone w wyniku ingerencji człowieka, wymagające działań naprawczych.

W celu określenia ustaleń planu ochrony ww. obszary dzielą się na strefy i podstrefy funkcjonalne, których zasięg przedstawiony został na Rysunku nr 1.1. *Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego.*

4.4.2. Obszary Natura 2000

Na terenie Miasta i Gminy Pilica wyznaczono dwa obszary siedliskowe Natura 2000 (SOO): „Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski” (kod PLH240034) i „Ostoja Środkowojurajska” (kod PLH240009).

⁴⁹ Plan ochrony Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” – Załącznik do UCHWAŁY NR IV/48/2/2014 SEJMIKU WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO z dnia 10 marca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu ochrony Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”, Katowice, 2014

Rysunek 8 Obszary Natura 2000 na terenie Miasta i Gminy Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Generalną Dyрекcyję Ochrony Środowiska

Ostoja „Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski” składa się z czterech oddzielnych obszarów: dwóch położonych w północno-zachodniej i jednego w zachodniej części gminy Pilica oraz najmniejszego w północno-wschodniej części sąsiedniej gminy Ogrodzieniec – o łącznej powierzchni 256,1 ha. Swoim zasięgiem obejmuje pasmo wzgórz wapiennych, położonych pomiędzy miejscowością Pradła i Mokrus. Charakteryzuje je mało zróżnicowana rzeźba terenu, pomimo występowania takich form jak płytko wcięte dolinki, czy wychodnie wapienne. Ostoja jest siedliskiem ciepłolubnej buczyny, o bogatym runie ze szczególnie liczną grupą gatunków z rodziny storczykowatych. Spotykana na eksponowanych partiach grzbietowych, jak również na południowych i zachodnich stokach. Drugim typem siedliska jest żyzna buczyna górska – występująca głównie w Karpatach i Sudetach. Porastająca północne i wschodnie stoki. Natomiast w „Lesie Niwiskim” zachowała się liczna populacja obuwika pospolitego (kępy do 20 pędów). Ponadto występuje tu szereg innych elementów flory naczyniowej objętych ochroną prawną. Główne zagrożenia dla ostoi wynikają ze zmian lesistości, co prowadzi do nadmiernego odświeżenia lub wzrostu stopnia zacienienia runa leśnego, ale także zanieczyszczenia z pobliskich pól uprawnych oraz dróg.⁵⁰

Obszar „Ostoja Środkowojurajska” położony jest w centralnej części Jury Krakowsko-Częstochowskiej, w obrębie województwa śląskiego oraz częściowo małopolskiego, o łącznej powierzchni wynoszącej 5767.5 ha. Swoim zasięgiem obejmuje południowe krańce gminy Pilica. Na omawianym obszarze występują łagodne wzniesienia, zbudowane ze skał jurajskich, przeciętymi licznymi dolinami pochodzenia erozyjno-denudacyjnego. Charakterystyczne

⁵⁰ Instytut na rzecz Ekorozwoju, „Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski koło Giebla”, <http://ine.eko.org.pl/> (dostęp 10.08.2021)

dla obszaru Jury Krakowsko-Częstochowskiej ostańce wapienne, otoczone są przez lasy – głównie buczyny (sudecka, storczykowa i kwaśna buczyna niżowa) oraz jaworzyny górskie. Spotykane tu płaty żywej buczyny sudeckiej i jaworzyny górskiej, występują na północno-wschodnich krańcach swojego zasięgu geograficznego. Przestrzenie bezleśne porastane są przez bogate florystycznie murawy kserotermiczne (gatunki ciepłolubne i sucholubne). Obszar Ostoi Środkowojurajskiej zamieszkują nietoperze, dzięki występowaniu licznych jaskiń i schronisk skalnych – nieraz o bogatej szacie naciekowej. Łącznie stwierdzono występowanie 16 rodzajów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG, pokrywających ok. 40% powierzchni obszaru. Występuje tutaj także wiele rzadkich gatunków zwierząt i roślin, w tym 10 gatunków z Załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG, jak również jedno z najbogatszych stanowisk endemicznych warzuchy polskiej *Cochlearia polonica*. Pomimo prawnej ochrony, obszar jest narażony na szkodliwą antropopresję, objawiającą się m.in. przez działalność turystyczną (niekontrolowana penetracja jaskiń, śmiecenie, nadmierny ruch turystyczny oraz wspinaczkowy).⁵¹

4.4.3. Użytki ekologiczne

*Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej - naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.*⁵²

W centralnej części gminy Pilica zlokalizowany jest użytek ekologiczny - „Źródlika w Pilicy-Piaski” o powierzchni 2,4 ha. Został utworzony w 2004 r. na mocy Rozporządzenia Nr 42/2004 Wojewody Śląskiego z dnia 16 lipca 2004r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego zespołu źródeł w dolinie Pilicy pod nazwą "Źródlika w Pilicy-Piaski" w gminie Pilica. Obejmuje ekosystem zespołu źródeł położonych w dolinie rzeki Pilicy, ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących gatunków roślin.⁵³

4.4.4. Pomniki przyrody

*Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie.*⁵⁴

⁵¹ Instytut na rzecz Ekorozwoju, „Ostojka Środkowojurajska”, <http://www.ine.eko.org.pl/> (dostęp 10.08.2021)

⁵² Ustawa o ochronie przyrody, art. 42

⁵³ Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, <http://crfop.gdos.gov.pl/> (dostęp 11.08.2021)

⁵⁴ Ustawa o ochronie przyrody, art. 40, ust. 1

W granicach administracyjnych Miasta i Gminy Pilica zlokalizowanych jest 13 pomników przyrody – głównie w południowej części. Szczegółowa charakterystyka przedstawiona została w tabeli 17.

Tabela 17 Pomniki przyrody na terenie Miasta i Gminy Pilica

L.p.	Nazwa	Data utworzenia	Opis granicy	Rodzaj twor	Opis pomnika	Nazwa aktu prawnego
1.	Skała Gaj	1970-09-22	Złożeniec	skałka	ostańce skalne - skała (8 szt.) „Skała Gaj”	Decyzja o uznaniu za pomnik przyrody PWRN w Krakowie nr R. L. – op.- 8311/261/70 z dn. 22.09.1970r
2.	Smyłowa skała	1970-09-22	Złożeniec	skałka	ostańce skalne „Smyłowa skała”	Decyzja o uznaniu za pomnik przyrody PWRN w Krakowie nr R. L. – op.- 8311/77/68
3.	Zawisie	1970-09-22	Smoleń „Zawisie”	skałka	ostańce skalne - skała	Decyzja o uznaniu za pomnik przyrody PWRN w Krakowie nr R. L. – op.- 8311/258/70
4.	Smoleń „Zawisie”	1970-09-22	Smoleń „Wypalaniec”	skałka	ostańce skalne - skała	Decyzja o uznaniu za pomnik przyrody PWRN w Krakowie nr R. L. – op.- 8311/256/70 z dn. 22.09.1970r
5.	Pośrednica	1970-09-22	Smoleń „Pośrednica”	skałka	ostańce skalne - skała	Decyzja o uznaniu za pomnik przyrody PWRN w Krakowie nr R. L. – op.-8311/257/70 z dn. 22.09.1970r
6.	-	1932-11-12	Sławniów (obok kościoła)	grupa drzew	wielogatunkowa grupa –(6 szt.)	Decyzja o uznaniu za pomnik przyrody PWRN w Kielcach nr L.AK.11/0/14/Ki/32 z dn 12.11.1932r.
7.	-	1932-11-12	Pilica ul. Senatorska	drzewo	Park wiejski grupa – (1619 szt.)	jw.
8.	-	1995-08-04	Smoleń 62	drzewo	Lipa drobnolistna (Tilia cordata) - pojedyncze	Rozporządzenie nr 107/95 Wojewody katowickiego z dn. 04.08.1995r. w sprawie wprowadzenia ochrony indywidualnej w drodze uznania za pomniki przyrody, ożywionej na terenie gminy Pilica
9.	-	1995-08-04	Smoleń 62	drzewo	Jesion wyniosły (Fraxinus excelsior)	jw.

L.p.	Nazwa	Data utworzenia	Opis granicy	Rodzaj twor	Opis pomnika	Nazwa aktu prawnego
10.	-	1995-08-04	Złożeniec – gajówka Psiarskie	drzewo	Lipa drobnolistna (<i>Tilia cordata</i>) – pojedyncze	jw.
11.	-	1995-08-04	Złożeniec - gajówka Psiarskie	drzewo	Klon jawor (<i>Acer pseudoplatanus</i>) - pojedyncze	jw.
12.	-	1995-08-04	Pilica – aleja dojazdowa z Biskupic do zamku	aleja	aleja wielogatunkowa – klony, lipy, kasztanowce (276 drzew), po zniesieniu w 2011 r. zostały 274 drzewa	jw.
13.	-	1966-01-16	Smoleń – obok pola biwakowego	aleja	aleja wielogatunkowa (18 szt.) Ubytki: 1 drzewo, po zniesieniu drzewa z gatunku jesion wyniosły o obwodzie pnia 345 cm pomnik składa się z 17 drzew	Rozporządzenie nr 2/96 Wojewody Katowickiego z dnia 02.01.1996r. w sprawie wprowadzenia ochrony indywidualnej w drodze uznania za pomniki przyrody pojedynczych tworów przyrody ożywionej i nieożywionej, na terenie gmin: Tworóg, Kuźnia Raciborska, Pilica

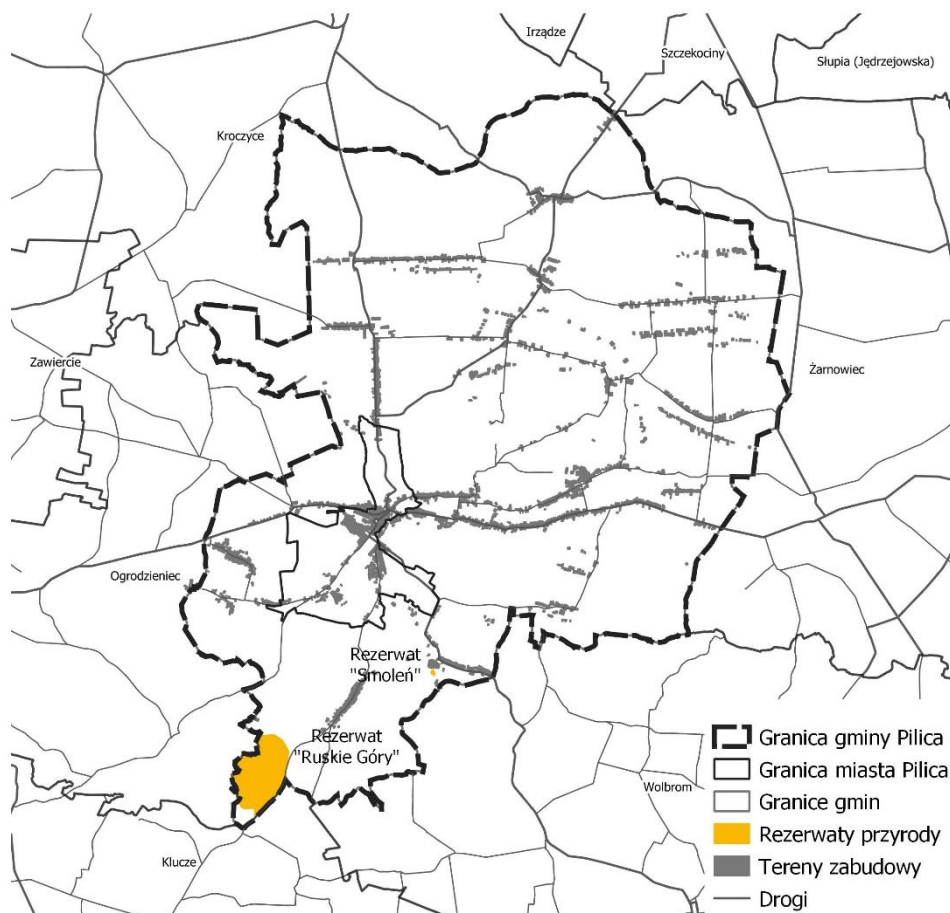
Źródło: opracowanie własne na podstawie Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska

4.4.5. Rezerваты przyrody

W południowo-zachodniej części gminy Pilica położone są dwa rezerваты przyrody – rezerwat „Smoleń” oraz rezerwat „Ruskie Góry”.

Rezerwat „Smoleń”, powstały na mocy Zarządzenia Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 25 listopada 1959 r. w sprawie uznania za rezerwat przyrody. Zlokalizowany na wschodnich krańcach Doliny Wiodącej, o powierzchni 4,32 ha. Swoim zasięgiem obejmuje wzgórze o wysokości 486 m n.p.m. zbudowane z wapieni jurajskich, z ruinami zamku Pilcza na szczycie. Przeważającą roślinność stanowi buczyna sudecka oraz na mniejszej powierzchni las bukowo-grabowy. Florę rezerwatu reprezentuje ok. 160 gatunków roślin naczyniowych i ok. 60 gatunków mszaków. Do najcenniejszych gatunków roślin, objętych ochroną zalicza się:

śnieżyczka przebiśnieg, wawrzynek wilczełko, bluszcz pospolity, marzanka wonna, kopytnik pospolity, obuwik pospolity oraz jęczyznik zwyczajny.⁵⁵

Rysunek 9 Rezerваты przyrody na terenie Miasta i Gminy Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska

Rezerwat „Ruskie Góry” pierwotnie został uznany za rezerwat przyrody Rozporządzeniem Nr 38/2000 Wojewody Śląskiego z dnia 10 października 2000 r. w sprawie poddania pod ochronę prawną w drodze uznania za rezerwat przyrody obszaru lasu w gminie Pilica, a następnie poprzez Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach z dnia 19 stycznia 2022 r. w sprawie rezerwatu przyrody „Ruskie Góry”. Obejmuje swoim zasięgiem wzniesienie o wysokości 485 m n.p.m., zwanego Ruskie Góry, od którego pochodzi nazwa rezerwatu. Jako główny cel utworzenia tej formy ochrony przyrody jest zachowanie płatów buczyny sudeckiej i jaworzyny górskiej. Na dużą atrakcyjność tego obszaru wpływają także dwa typy krajobrazu – lessowy oraz jurajski. W rezerwacie występują 232 gatunki roślin naczyniowych, 62 gatunki mszaków oraz 27 gatunków grzybów kapeluszowych. Stwierdzono 23 gatunki roślin objętych ochroną ścisłą, do których zalicza się, m.in. dziewięsił bezłodygowy,

⁵⁵ JURA-PILICA.com, „Rezerwat Smoleń”, <http://www.jura-pilica.com/> (dostęp 11.08.2021)

goryczuszka gorzkawa, jęczyznik zwyczajny, lilia złotogłów, naparstnica zwyczajna, orlik pospolity, czy paprotka zwyczajna.⁵⁶

4.4.6. Korytarze ekologiczne

Według Ustawy o ochronie przyrody z 2004 r., korytarzem ekologicznym jest obszar umożliwiający migrację roślin, zwierząt lub grzybów.

Głównym celem wyznaczania i ochrony korytarzy jest:

- przeciwdziałanie izolacji obszarów przyrodniczo cennych i zapewnienie funkcjonalnych połączeń między poszczególnymi regionami kraju,
- zapewnienie możliwości funkcjonowania stabilnych populacji gatunków roślin i zwierząt,
- ochrona i odbudowa bioróżnorodności w kraju i Europie,
- stworzenie spójnej sieci obszarów chronionych, które zapewnią optymalne warunki do życia możliwie dużej liczbie gatunków⁵⁷.

Mapa korytarzy ekologicznych z 2011 r.⁵⁸ wyróżnia siedem korytarzy głównych, które stanowią odcinki korytarzy paneuropejskich, a ich rolą jest zapewnienie łączności ekologicznej w skali kraju i kontynentu⁵⁹. Zgodnie z ww. mapą, południowe (miejscowości w tym ich fragmenty: Złożeniec, Smoleń, Jockowa i m. Pilica) i północno – zachodnie (miejscowości w tym ich fragmenty: Jasieniec, Solca, Szyce, Sierbowice, Dzwono-Sierbowice, Dwonowice) fragmenty gminy Pilica znajdują się w korytarzu południowo-centralnym (GKpDC – 10A) Bory Stobrawskie - Lasy Przedborskie. Korytarz ten łączy Roztocze z Lasami Janowskimi, Puszczą Sandomierską i Świętokrzyską, Przedborskim Parkiem Krajobrazowym, Załęczańskim Parkiem Krajobrazowym, schodzi do Lasów Lublinieckich i Borów Stobrawskich, sięgając do Lasów Milickich, Doliny Baryczy i Borów Dolnośląskich⁶⁰.

Ponadto na terenie gminy funkcjonują korytarze ekologiczne określone w opracowaniu „Korytarze ekologiczne w województwie śląskim – koncepcja do planu zagospodarowania przestrzennego województwa” (Parusel J.B, Skowrońska K., Wower A. (red.) 2015 CDPGŚ). Zaliczają się do nich:

- korytarz spójności obszarów chronionych „Kępina- Suchy Młyn”,
- korytarze migracji ssaków kopytnych: „K/Ls-LO/LZ” i „K/JURA-PILICA”
- Korytarze ssaków drapieżnych: „D/JURA-N” i „D/JURA-PILICA”
- Regionalne korytarze migracji ptaków: Lasy Lublinieckie - Jura Krakowsko-Częstochowska”, Dolina górnego biegu Pilicy”.

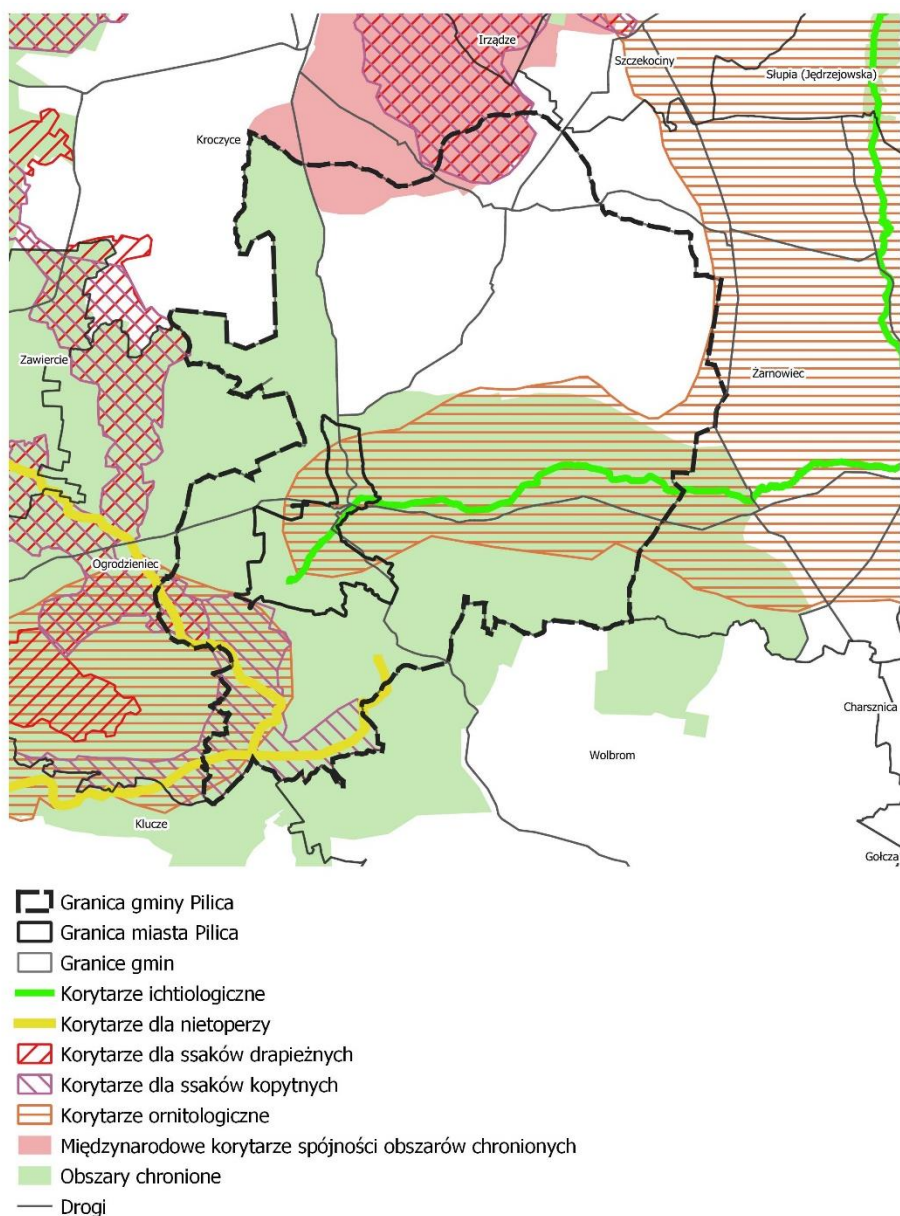
⁵⁶ JURA-PILICA.com, „Rezerwat Ruskie Góry”, <http://www.jura-pilica.com/> (dostęp 11.08.2021)

⁵⁷ <http://korytarze.pl/mapa/cel-i-zalozenia-merytoryczne-wyznaczania-korytarzy>

⁵⁸ Jędrzejewski W., Nowak S., Stachura K., Skierczyński M., Mysłajek R. W., Niedziałkowski K., Jędrzejewska B., Wójcik J. M., Zalewska H., Pilot M., Górny M., Kurek R. T., Ślusarczyk R. Projekt korytarzy ekologicznych łączących Europejską Sieć Natura 2000 w Polsce. Zakład Badania Ssaków PAN, Białowieża 2011

⁵⁹ <http://korytarze.pl/mapa/podzial-korytarzy-ze-względu-na-strefy>

⁶⁰ <http://korytarze.pl/mapa/podzial-korytarzy-ze-względu-na-strefy>

Rysunek 10 Korytarze ekologiczne na terenie Miasta i Gminy Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Korytarze ekologiczne w województwie śląskim – koncepcja do planu zagospodarowania przestrzennego województwa” (Parusel J.B, Skowrońska K., Wower A. (red.) 2015 CDPGŚ)

4.4.7. Pozostałe formy ochrony przyrody

Przez centralną część obszaru Miasta i Gminy Pilicy, przebiega Otulina Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd, o łącznej powierzchni 44 834 ha. Swym zasięgiem obejmuje część województwa śląskiego oraz małopolskiego. Została utworzona w celu ochrony obszarów wokół Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd” - przed zagrożeniami zewnętrznymi wynikającymi z działalności człowieka.

Na obszarze Miasta i Gminy Pilica nie występują formy ochrony przyrody takie jak parki narodowe, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz stanowiska dokumentacyjne.

4.5. Podsumowanie

Obszar Miasta i Gminy Pilica cechuje się dużą różnorodnością krajobrazu, jak również występowaniem cennych ekosystemów. Elementy przyrodnicze charakteryzują się zróżnicowaniem przestrzennym, co wpływa korzystnie na atrakcyjność turystyczną całej gminy, a także warunkuje obecne zagospodarowanie terenu.

Przeważająca część gminy położona jest na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej oraz fragmentem w obrębie Niecki Nidziańskiej i Progu Lechowskiego. Urozmaicona rzeźba terenu, występująca szczególnie w południowej części gminy, w Paśmie Smoleńsko-Niegowonickim, charakteryzuje się licznymi ostańcami i grzbietami skalnymi – powstałymi z wapieni skalistych i rafowych, w okresie jury górnej. Cennymi walorami przyrodniczymi są także liczne jaskinie i schroniska skalne z bogatą szatą naciekową i namuliskami, będące również naturalnym siedliskiem wielu gatunków nietoperzy. Istotnym elementem krajobrazu jest przepływająca z zachodu na wschód przez obszar gminy, rzeka Pilica – charakteryzująca się dość szeroką i wciętą w węglanowe podłoże doliną.

Ze względu na występowanie wysokich walorów przyrodniczych na terenie Miasta i Gminy Pilica wyznaczonych zostało kilka form ochrony przyrody o znaczeniu lokalnym oraz regionalnym. Największą część, bo ponad połowę obszaru zajmuje Park Krajobrazowy „Orlich Gniazd” wraz z otuliną. Cenne siedliska roślin i zwierząt, zlokalizowane na południowych i zachodnich krańcach objęte są obszarami Natura 2000: „Ostoja Środkowojurajska” oraz „Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski”. Różnorodność krajobrazu, a także występowanie płatów buczyny sudeckiej przyczyniło się do utworzenia rezerwatu „Ruskie Góry” oraz rezerwatu „Smoleń”. Inne wartościowe elementy środowiska przyrodniczego w obrębie gminy Pilica, w tym pojedyncze twory lub obszary wyznaczone zostały jako: użytki ekologiczne, korytarze ekologiczne, a także liczne pomniki przyrody.

W strukturze użytkowania gruntów duży udział mają tereny rolne, szczególnie w centralnej oraz południowej części omawianego obszaru. Jest to wynikiem występowania pszennych dobrych i wadliwych oraz żytnich dobrych i bardzo dobrych kompleksów przydatności rolniczej, wyznaczonych na rędzinach i glebach brunatnych. Mają one w pewnym stopniu negatywny wpływ na jakość środowiska – zabiegi agrotechniczne, a także stosowanie pestycydów zanieczyszcza gleby, wody powierzchniowe oraz powietrze.

Pomimo braku terenów silnie uprzemysłowionych oraz górniczych, w wyniku położenia stosunkowo niedaleko Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego i Zagłębia Dąbrowskiego, do obszarów Miasta i Gminy Pilica docierają zanieczyszczenia. Wpływają one na zmniejszenie jakości powietrza (przekroczenie dopuszczalnych poziomów pyłu zawieszonego PM10 i PM2,5 oraz bezo(a)pirenu).

Liczność zasobów środowiska przyrodniczego, istniejące formy ochrony, a także aktualny stan zagospodarowania powinien być uwzględniony przy tworzeniu polityki przestrzennej gminy.

Liczne walory stanowią element wspierający rozwój turystyki na obszarze gminy, dlatego ważne jest, aby zachowywać zarówno istniejące walory przyrodnicze, jak i dążyć do ochrony pominiętych do tej pory elementów. Kierując się stanem środowiska należy dążyć do jego poprawy poprzez efektywną politykę niskoemisyjną czy tworzenie warunków do korzystania z ekologicznych źródeł energii.

5. ŚRODOWISKO KULTUROWE

5.1. Wstęp do środowiska kulturowego

Kultura definiowana przez socjologa Jana Szczepańskiego przedstawia się w następujący sposób: „ogół wytworów działalności ludzkiej, materialnych i niematerialnych wartości i uznawanych sposobów postępowania, zobiektywizowanych i przyjętych w dowolnych zbiorowościach, przekazywanych innym zbiorowościom i następnym pokoleniom”⁶¹. Zabytki jak i dziedzictwa kulturowe, które stanowią część ww. definicji, są podstawowymi elementami rozwoju społeczno-gospodarczego, tworzenia atrakcyjności obszarów pod względem inwestycyjnym, ale również poprawy jakości życia mieszkańców. Można założyć, że każdy składnik obu tych zagadnień składa się na środowisko kulturowe, które współczesne zarządzanie nie tylko kategoryzuje do grupy nieodnawialnego zasobu rozwojowego, ale również próbuje skutecznie je chronić.

W polskim prawie definicja zabytku została osadzona w ustawie *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, a prezentuje się w następujący sposób: „zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Polski komitet ds. UNESCO przedstawia dziedzictwo kulturowe jako „środek poszukiwania dróg porozumienia w regionach dotkniętych konfliktami na tle etnicznym lub religijnym oraz za wyraz różnorodności kulturowej krajów i regionów świata”⁶². Natomiast w Karcie Krakowskiej są to dzieła „w których społeczeństwo uznaje swe szczególne i specyficzne wartości i z którymi się identyfikuje”⁶³. Jednakże obiekty kryjące się za pojęciem dziedzictwa kulturowego to nie tylko nieruchomości uważane za zabytek, ale również inne dobra świadczące o rozwoju kulturalnego społeczności miasta.

Na podstawie ww. definicji nasuwa się jeden wniosek, że nie każdy zabytek wchodzi w skład dziedzictwa kulturowego, a umieszczenie go w tej grupie zależy od społeczności tego miejsca.

⁶¹ J. Szczepański, *Elementarne pojęcie socjologii*. Warszawa: 1978, s. 78.

⁶² Polski komitet ds. UNESCO, *Dziedzictwo kulturowe*. Dostępny w Word Wide Web: <<https://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/>> [dostęp 03.08.2021].

⁶³ Międzynarodowa Konferencja Konserwatorska „Kraków 2000”, *Karta Krakowska*. Kraków: 2000.

5.2. Rys historyczny rozwoju przestrzennego gminy Pilica

Za najstarsze ślady osadnictwa Pilicy można uznać znalezione u podnóża skały Biśnik na Smoleniu pozostałości po płamieniach zamieszkujących ten teren, a sięgają one górnego i środkowego paleolitu.

Według przeprowadzonych badań archeologicznych na obszarze rozlokowano dwie osady pierwsza na Grodzisku Pańskim, a druga na Skałach Zegarowych. Pierwsza funkcjonowała najdłużej, ponieważ świadczyć o tym mogą znalezione relikty grobów oraz odkrycie wałów odcinkowych otaczających kilka majdanów wśród, których prawdopodobnie istniała zabudowa mieszkalna i gospodarcza. Zakłada się, że gród funkcjonował w okresie od II poł. XIII wieku do I poł. XIV wieku⁶⁴. Według przekazów gród został zniszczony w 1241 roku, podczas najazdu Tatarów lub kilka lat wcześniej w 1230-1238 roku w trakcie walk o tron krakowski toczonych pomiędzy Henrykiem Brodatym księciem wrocławskim, a księciem mazowiecko-kujawskim Konradem. Po zagładzie osady na Grodzisku Pańskim, społeczność przeniósła się do drugiej ww. grodu.

Biorąc pod uwagę niedokończenie umocnień na Skałach Zegarowych wnioskować można o krótkotrwałym okresie ich użytkowania. Jedynymi zachowanymi śladami są wały ziemne oraz miejsce po zbiorniku wodnym. Zakłada się że była to siedziba funkcjonująca w okresie pomiędzy zniszczeniem założenia na Grodzisku Pańskim, a zasiedleniem murowanego zamku Pilica.

Analizując źródła i przekazy historyczne można stwierdzić, że pierwsza wzmianka o miejscowości Pilica pochodzi z XVI-wiecznej kroniki Macieja Strykowskiemu, w której opisano zdobycie przez króla czeskiego Wacława II zamku pilickiego w roku 1297. Przywołany kronikarz odwoływał się jednak do wydarzeń z końca XIII wieku, dlatego do jego stwierdzeń należy podchodzić ze zrozumiałą ostrożnością. Historycy bardziej skłaniają się do dokumentu księżnej krakowskiej Grzymistawy z 1227 r. oraz przywileju króla Władysława Łokietka z roku 1327, nadającego braciom Wolframowi i Hilaremu, sołtysom wsi Dłużec, las w celu dalszej kolonizacji. Według podań jego obszar ciągnął się do samych granic wsi Pilica. Natomiast pierwsza wzmianka o kościele pilickim pochodzi z roku 1325, a podają ją akta Kamery Apostolskiej, które informują o tym, że proboszcz z Pilicy, uścił świętopietrze. W przypadku tych dat mamy do czynienia z niewątpliwymi świadectwami pisanymi, odnoszącymi się do omawianej miejscowości, która musiała istnieć już w poprzednim stuleciu⁶⁵.

Pierwszymi znanymi właścicielami tego obszaru był możny ród Toporów, którzy nie zmienili pierwotnej nazwy wsi. Ze znanych nam członków tego rodu można wymienić Jana z Pilczy oraz Otto z Pilczy, który przyczynił się do zwiększenia pozycji Pilicy w regionie. Rodzina ta z biegiem lat zrezygnowała z dotychczasowego przydomku na rzecz nazwiska Pileccy.

⁶⁴ A. Kot, *Czasy nieudokumentowane*. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?czasy-nieudokumentowane,18>> [dostęp 05.08.2021]

⁶⁵ K. R. Prokop, *Staropolskie sylwetki pilickie XIV-XIX w.* Pilica 2013, s. 23-24, ISBN 978-83-61806-36-3

5.2.1. Historia oraz rozwój przestrzenny miasta Pilica

O lokalizacji Pilicy możemy dowiedzieć się z wielu źródeł, jednak akt lokacyjny zaginął wraz z całym archiwum rodów Toporów i Pileckich, prawdopodobnie spłonął w wielkim pożarze Pilicy w roku 1655 podczas potopu szwedzkiego. Pochodził on z 1393 r. kiedy to od września Pilica zaczęła występować w dokumentach jako miasto. Lokacja była wprowadzona przez Jadwigę, wdowę po Ottonie z Pilczy, jednego z najbliższych współpracowników Kazimierza Wielkiego, a wystawcą dokumentu był Władysław Jagiełło. Pierwszym zasadźcą i wójtem został Piotr z Branic.

Pilice założono na prawie magdeburskim w odległości 600 m. od starej osady, w dolinie. Śródkową część miasta stanowił kwadratowy rynek ze studnią wykorzystywaną przez mieszkańców w celach użytku codziennego oraz do gaszenia pożarów. Z każdego z czterech rogów placu wytyczono jedną bądź dwie ulice, a w jednym z nich wybudowano kościół. Miastu nadano także prawo do budowy domu handlowego z wagą miejską, komorą do postrzygania sukna oraz łaźnią.

W listopadzie roku 1587 doszło do zajęcia oraz zniszczenia Pilicy przez wojska Maksymiliana Habsburga. Od 1611 r. miasto zaczęły nękać najazdy szlacheckich rokoszan, które doprowadziły do jego powolnego upadku. Rynek do roku 1870 nie posiadał twardej nawierzchni, a uliczki w mieście były w całości wyłożone drewnianymi balami. Całkowitą zagładę sprowadziły wojska szwedzkie, które zajęły miasto z 1 na 2 listopada 1655 r., a także w 1705 r. Władzę nad miastem i okolicznymi ziemiami po rodzie Pileckich sprawowały rodziny: Padniewscy, Warszyccy, Pocijewie, a w końcu od roku 1730 – Maria Józefa Sobieska, synowa Jana III Sobieskiego. Po jej rządach miasto trafiło w ręce Wessłów. Do I rozbioru Polski Pilica znajdowała się w granicach powiatu lelowskiego, województwa krakowskiego. Od roku 1794 była pod jurysdykcją zaboru pruskiego, zachowując pozycję miasta okręgowego. W 1808 r. doszło do utworzenia powiatu pilickiego, do którego należały między innymi Będzin i Czeladź.

Od 1815 r. Pilica znalazła się w granicach Królestwa Polskiego. Podczas powstania listopadowego Piliczanie pozostali bierni wobec walk narodowowyzwoleńczych, mimo to w mieście znajdował się obóz dla oficerów rosyjskich wziętych do niewoli. Sytuacja inaczej wyglądała podczas powstania styczniowego, w którym mieszkańcy brali czynny udział w walkach, a wielu z nich dołączyło do oddziałów walczących w okolicach Ojcowa. Warto wspomnieć, że w mieście wyznaczony został Rząd Narodowy, a wielu obywateli miasta zginęło w walkach powstańczych lub zostało zesłanych na Syberię. Konsekwencją administracyjną udziału ludności w powstaniu było w 1868 r. pozbawienie Pilicy praw miejskich, które na nowo odzyskała dopiero w roku 1994.

5.2.2. Rys historyczny wybranych miejscowości znajdujących się w gminie Pilica

Wierbka – wieś położona osiem kilometrów na wschód od miasta, nazwa miejscowości jest topograficzna (pochodzi od słowa „wierzba” bądź „wierzbka”), a źródła historyczne podają różne jej wariacje m.in.: Virbcza (1388 r.), Virzbca (1394 r.), Wierzbka (1547 r.), Wirbka (1789 r.), Wierpsze (1790 r.). W roku 1790 uruchomiono w tym miejscu papiernię, która zastąpiła podobny zakład znajdujący się w Pilicy, a w następnym stuleciu na ziemiach tych powstała fabryka papieru pod przewodnictwem Krystiana Augusta Moes⁶⁶.

Cisowa – wieś położona na wschód od miejscowości Pilica, nazwa jest typu topograficznego lub dzierzawczego (od cisu bądź sosny, która w staroruskim zwała się tisije). Według przekazów słownych, miejscowość miało założyć pięciu górali⁶⁷.

Dobra – wieś położona w parafii pilickiej wymieniana w wykazach świętopietrza. W 1373 r. należała do grupy wsi szlacheckich. W dokumentach często występuje pod nazwą Bobra, Bobrane i Boroua. Powstanie wsi, należącej do rodu Toporów, pochodzi z XV w. W roku 1401, Jadwiga pełnoprawna właścicielka Dobrej, przedstawiła w sądzie ziemskim, dokumenty królewskie stwierdzając w nich, że teren okręgu pilickiego jak i sama wieś posiada prawa niemieckie. Wieś kilkakrotnie nawiedzały epidemie (1599, 1662, 1705-1714 r.). Według raportu z 1791 r. wieś posiadała 26 domów, które zamieszkiwało 181 osób⁶⁸.

Dobraków – wieś będąca pod jurysdykcją Pilicy. Na rok 1262 datowane są trzy sfałszowane przywileje Bolesława Wstydlwego, który podnosząc klasztor Klarysek z Zawichostu do Skąty zatwierdza mu dziesięciny. W przywileju wymieniane są różne miejscowości, a jedną nich jest Dobraków. Wiarygodne potwierdzenie istnienia wsi pojawia się dopiero w wieku XIV. Dokumenty z tych czasu wspominają, że wieś należy do rycerstwa zagrodowego, których właścicielami byli bracia Sietczy, herbu Jelita. W wieku XV osada podlegała parafii św. Wojciecha w Starym Żarnowcu (dzisiejsze Łany Wielkie). Do roku 1531 wieś była własnością królewską, mimo że posiadała go szlachta, która bezprawnie dokonywała nierzadko transakcji sprzedaży bez formalnego zezwolenia królewskiego. Według opisu z roku 1867 rozległość folwarczna Dobrakowa wynosiła 650 mórg (162,5 ha)⁶⁹.

Dzwono-Sierbowice – wieś położona na północ od Pilicy początkowo stanowiła dwie osobne kolonie, Dzwonowice i Sierbowice, ale w roku 1948 po wybudowaniu kościoła filialnego parafii p.w. Najświętszego Imienia Jezus w Biskupicach, w miejsce na wzgórzu między ww. wsiami, dawna kolonia usamodzielniała się jako parafia, a z czasem samodzielność objęła inne aspekty życia mieszkańców. Na przestrzeni lat 1946-1954 zaczyna funkcjonować oficjalna nazwa Dzwonowice-Sierbowice (nieoficjalnie mieszkańcy używali nazwy Kolonijka). Z dniem 1 stycznia

⁶⁶ A. Kot, *Dzieje Wierbki*. Pilica: 2011

⁶⁷ A. Kot, *Cisowa*. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?cisowa,348>> [dostęp 04.08.2021]

⁶⁸ A. Kot, *Dobra*. Dostęp w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?dobra,349>> [dostęp 04.08.2021]

⁶⁹ A. Kot, *Dobraków*. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?dobrakow,350>> [dostęp 04.08.2021]

1973 roku doszło do likwidacji gromady na rzecz gminy, czego skutkiem było wyłączenie z dotychczasowej gromady Kidów, włączenie do gminy Pilica⁷⁰.

Dzwonowice – wieś królewska w kluczu żarnowieckim (od 1391 r. do 1533 r.), a później w dzierżawie szyckiej. Zbigniew Oleśnicki w swoim dokumencie z 1453 r. wymienia miejscowy folwark. Wieś często występowała pod nazwą Swanowycze, Zwonowicze bądź Zwonowice. Raport z 1827 r. informuje o wielkości wsi na którą składało się 41 domów i 248 mieszkańców.

Kleszczowa – niewielka wieś położona na wschód od głównego ośrodka miejskiego w tym regionie, nazwa prawdopodobnie dzierżawcza od nazwiska zasadzcy (w dokumentach wieś spotykana jest pod nazwami: Clescowka (1394 r.), Cleschowa (1395 r.), Cleschow (1403 r.), Cleschowka (1407 r.), Cleszcz (1407 r.) Cleschowa Wola (1407 r.), Cleszczowka (1412 r.). Pierwsza wzmianka o tej miejscowości pochodzi z 1340 r. W tym roku król Kazimierz Wielki wydał zezwolenie Hanuszowi z Nysy i mieszczaninowi krakowskiemu Mikołajowi Kleszczowi na założenie wsi na prawie magdeburskim za trzyłanowe sołectwo (przyznano im las i dąbrowę nad rzeką Pilicą) nieopodal młyna zwanego Kleszcz. Rok 1450 przyniósł ze sobą zmiany własności wsi, ponieważ dotychczasowy właściciel zrzekł się swoich uprawnień na rzecz Jana z Pilicy. Na początku XVII wieku po ufundowaniu przez Stanisława Padniewskiego kolegiaty w Pilicy, część wsi stała się uposażeniem na utrzymanie prepozyta, prałatów, kanoników i wikariuszy. W późniejszych latach własność przechodziła na kolejnych właścicieli Pilicy. Ważnymi budynkami we wsi były: dwór, folwark, browar, karczmy (pierwsza na błoniu, druga na trakcie wielkopolskim, trzecia na Piasku). Drogi wsi Kleszczowa były w kiepskim stanie tak "że nie można z wsi do wsi przejechać"⁷¹.

Kocikowa – miejscowość leżąca w zachodniej część omawianego obszaru. W roku 1429 doszło do podziału dóbr między Marcinem i Janem z Giebła, na mocy którego Jan otrzymał 3 siedliska w Mokrusie (Staszowskie, Kocikowskie, Przybkowskie). W roku 1827 odnotowano, że wieś liczy 35 domów i 131 mieszkańców. Ostatni zapis historyczny z roku 1921 informuje o otwarciu we wsi jednoklasowej szkoły. W tym samym roku doszło do dołączenia Kocikowa do parafii pilickiej czego skutkiem było rozparcelowanie majątku⁷².

Podleśna – wieś położona na północno-wschodnich granicach gminy. Dawniej należąca do kolonii Dobrakowa. Niestety brakuje wzmianek historycznych w dostępnych dokumentach.

Przychody – wieś należy do kasztelana J. Pileckiego. Łany kmiecie dają dziesięcinę klasztorowi św. Andrzeja w Krakowie. Na wiek XV można zadeklarować, że wieś wyposażona jest w młyn, karczmę, zagrodnicy oraz folwark, z którego dziesięcinę oddawano biskupowi krakowskiemu. Wieś liczyła 43 domy i 289 mieszkańców (1827 r.), a tutejszy folwark posiadał 617 mórg ziemi,

⁷⁰ A. Kot, *Dzwono-Sierbowice*. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?dzwono-sierbowice,351>>[dostęp 04.08.2021]

⁷¹ A. Kot, *Kleszczowa*. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?kleszczowa,355>> [dostęp 04.08.2021]

⁷² A. Kot, *Kocikowa*. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?kocikowa,356>> [dostęp 05.08.2021]

z czego grunty orne i sady zajmowały 454 morgi, łąki 37, pastwiska 35, akwenty wodne 1, lasy 56, nieużytki 29⁷³.

Solca – pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z lat 1376-1383. W dokumentach z tego roku występuje dziedzic wsi Jakusz Solecki i jego następcy. Wieś tworzyło 25 domów i 240 mieszkańców. Warto również wspomnieć, że we wsi funkcjonował wapiennik i kamieniołom⁷⁴.

Szyce – pod koniec XIV wieku wieś razem z Sierbowicami i Szypowicami znajdowały się w rękach królewskich, a przez kolejne stulecia wieś należała do klucza żarnowieckiego w starostwie nowokorczyńskim. Według rejestru podatkowego z 1581 roku, wieś Szyce należała do parafii Pilica a tenutariuszem jest Kmitha⁷⁵.

Złożeniec – pierwsza zachowana wzmianka o wsi pochodzi z roku 1400, sołtyską w tym czasie była Świętochna. Pięćdziesiąt lat później spisano dokument podsumowujący rozliczenia spadkowe, spisane między Janem Granowskim-Pileckim, a mężem jego siostry Elżbiety, księciem opolskim Wacławem wśród pilickich dóbr wymieniona jest wieś Szwozenyecz. Po podziale dóbr pilickich Smoleń wraz ze Złożeniem zakupił sędzia Roman Hubicki. Jego następcy połączyli ponownie wszystkie dobra i przeprowadzili rozparcelowanie majątku. Wieś liczyła 48 domów i 313 mieszkańców⁷⁶.

5.3. Walory środowiska kulturowego gminy Pilica

Przeszłość historyczną gminy Pilica możemy określić jako bogaty zbiór wydarzeń. W obszarze gminy znajduje się wiele obiektów posiadających dużą wartość historyczno-kulturową, na które składają się układ przestrzenny miasta Pilica jak i wsi przylegających, obiekty zabytkowe przemysłowe i wojskowe oraz sakralne o istotnych dla regionu wartościach architektury, miejsca pamięci narodowej oraz obszary podkreślające historię gminy i miasta Pilica.

Omawiana gmina należy do szlaku turystycznego „Orlich Gniazd”, którego tematem przewodnim są dawne zamki i warownie. Z tego powodu najważniejszym obiektem w regionie są ruiny zamku Pilcza (dzisiaj znany jako zamek Smoleń), ale również pozostałości po pierwotnych osadach na Grodzisku Pańskim oraz Skałach Zegarowych.

W gminnych zasobach znajduje się wiele stanowisk archeologicznych, których okres pochodzenia świadczy o zasiedleniu tego obszaru w odległej przeszłości (badania wskazują na paleolit schyłkowy). Do najcenniejszego odkrycia archeologicznego doszło w jaskini Biśnik. Znalaziono w niej kamienną osłonę chroniącą ognisko a także jamę wewnątrz komory jaskini wykopaną prawdopodobnie w celu powiększenia komory mieszkalnej. W jaskini znajdowały się różnego rodzaju narzędzia kultury mikocko-prądnickiej m.in.: noże tylcowe, zgrzebła, pięściaki

⁷³ A. Kot, *Przychody*. Dostępny w Word Wide Web: < <http://www.jura-pilica.com/?przychody,359> > [dostęp 05.08.2021]

⁷⁴ A. Kot, *Solca*. Dostępny w Word Wide Web: < <http://www.jura-pilica.com/?solca,363> > [dostęp 05.08.2021]

⁷⁵ A. Kot, *Szyce*. Dostępny w Word Wide Web: < <http://www.jura-pilica.com/?szyce,364> > [dostęp 05.08.2021]

⁷⁶ A. Kot, *Złożeniec*. Dostępny w Word Wide Web: < <http://www.jura-pilica.com/?zlozeniec,369> > [dostęp 05.08.2021]

czy drapacze odłupkowe. W pobliżu jaskini prawdopodobnie ok. 80-40 tys. lat p.n.e. istniała konstrukcja w formie szałasu wzniesiona z kamieni, kości oraz skór zwierząt⁷⁷.

Teren gminy jest bogaty w obiekty sakralne, w których skład wchodzi m.in.: kapliczki, kościoły, figury sakralne, przydrożne krzyże. Za najstarszy obiekt tego typu uważa się kościół p.w. św. Jana Chrzciciela. Jego powstanie datuje się na rok 1389⁷⁸.

5.4. Ochrona środowiska kulturowego.

Ochrona zabytków to istotny problem dzisiejszych czasów. Aby poprawnie przeprowadzać przebieg zabezpieczania dorobku kulturowego należy podejmować pewne działania w tym kierunku. Reguluje to art. 4 ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, według której organy administracji publicznej mają za zadanie:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

5.4.1. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków jest prowadzony przez śląskiego wojewódzkiego konserwatora zabytków w Katowicach. Gmina Pilica posiada 12 obiektów/zespołów wpisanych do rejestru zabytków wojewódzkiego konserwatora zabytków.

⁷⁷ A. Kot, *Prehistoria*. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?prehistoria,7>> [dostęp 09.08.2021]

⁷⁸ A. Kot, *Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela*. Dostępny w Word Wide Web: <<http://www.jura-pilica.com/?kosciol-pw-swjana-chrzciciela,278>> [dostęp 09.08.2021]

Tabela 18 Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków

Lp.	Nazwa obiektu	Miejscowość	Nr wpisu do rejestru	Wpis do rejestru	Zakres ochrony
1	budynek kościoła pw. św. Mikołaja wraz z ogrodzeniem i najbliższym otoczeniem	Kidów	A/199/06 z dn. 09.10.2006 r.	ŚWKZ, dn. 09.10.2006 K-RD-KL/4160/6953/147/04	Obiekt wraz z otoczeniem i ogrodzeniem w granicach działki 68 ob. ewid. Kidów
2	kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela	Pilica	A/662/2020 z dn. 05.06.2020 r.	katowickie 20.06.1995, WKZ, 28.02.1969, L.Kl.IV-680/21/69 ŚWKZ, dn. 05.06.2020, K-RD.5130.142.2020.MB - pismo z nowym nr rej.	Obiekt wraz z najbliższym otoczeniem w ramach ogrodzenia
3	dzwonnica murowana przy kościele parafialnym	Pilica	A/661/2020 z dn. 04.06.2020 r.	katowickie 20.06.1995, WKZ, 03.03.1969, L.Kl.IV-680/22/69 ŚWKZ, dn. 04.06.2020, K-RD.5130.137.2020.MB - pismo z nowym nr rej.	Obiekt
4	park zamkowy	Pilica	A/1603/95 z dn. 20.06.1995 r.	katowickie, dn. 20.06.1995, WKZ, dn. 08.11.1949 L.K.S.UZ.II-2-18/49	Park o pow. ok. 10 ha

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Nazwa obiektu	Miejscowość	Nr wpisu do rejestru	Wpis do rejestru	Zakres ochrony
5	średniowieczny układ urbanistyczny <ul style="list-style-type: none"> • zachowany układ średniowiecznego miasta • zespół kościelny - kościół parafialny świętego Jana Chrzciciela, dzwonnica i ogrodzenie • historyczna zabudowa Ograniczony ulicami: Zawierciańską, 3 Maja, Wolności, Żarnowiecką, Łazienną, Armii Krajowej, Markowską, Księżną i Różaną	Pilica	A/1513/93 z dn. 26.02.1993 r.	WKZ, dn. 26.02.1993 PSOZ-53400/R/191/2/93	Zgodnie z załącznikiem graficznym.
6	zespół pałacowo-parkowy (pałac, oficyny, park, fortyfikacje)	Pilica	A/1613/95 z dn. 20.06.1995 r.	katowickie, dn. 20.06.1995, WKZ, dn. 22.05.1961, L.Kl.V-WK-101/7/61	Granice zabytku rozciągają się na budynki w granicach fortyfikacji oraz park. Otoczenie zabytku - w promieniu 200 m od granic parku.
7	kościół pw. Imienia Jezusa w zespole kościelno-klasztornym Ojców Reformatorów	Pilica	A/1/99 z dn. 30.04.1999 r.	ŚWKZ, dn. 30.04.1999 SOZ-KL/53400/318/2/99	Budynek
8	klasztor w zespole Ojców Reformatorów	Pilica	A/2/99 z dn. 30.04.1999 r.	ŚWKZ, dn. 30.04.1999 SOZ-KL/53400/318/2/99	Budynek
9	budynek kościoła szpitalnego pw. św. Jerzego	Pilica	A/199/06 z dn. 09.10.2006 r.	ŚWKZ, dn. 17.11.2010 K-RD-KL/4160/1017/263/10	Obiekt w obrysie murów wewnętrznych

STUDIUM UWARUNKWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Nazwa obiektu	Miejscowość	Nr wpisu do rejestru	Wpis do rejestru	Zakres ochrony
10	ogrodzenie wraz z murem oporowym, arkadą i schodami przy kościele parafialnym pw. Św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty	Pilica	A/816/2021 z dn. 18.05.2021 r.	K-RD.5140.10.2021.MB, 18.05.2021 (dec. stała się ostateczna 07.06.2021)	Ogrodzenie (po północno-wschodniej stronie kościoła) wraz z murem oporowym, arkadą (zlokalizowaną na działce ewidencyjnej nr 1611/1, obr. 0001 Pilica) i schodami po stronie wschodniej kościoła (przy dzwonnicy)
11	założenie przestrzenno-krajobrazowe obejmujące aleję, wzgórze zamkowe z ruiną zamku i dworek	Smoleń	A/1275/81 z dn. 17.12.1981 r.	WKZ, dn. 17.12.1981 Kl.III-5340/17/82	Założenie przestrzenno-krajobrazowe obejmujące aleje, wzgórze z ruiną zamku i dworek, ob. leśniczówkę, trzy drogi dojazdowe do dawnego dworku.
12	pałac wraz z parkiem	Wierbka	A/1220/76 z dn. 09.06.1976 r.	WKZ, dn. 9.06.1976 680/236/76	Pałac oraz park do ogrodzenia od strony południowej i zachodniej, od wschodu ograniczony dolinką, od północy do szczytu wzgórza o powierzchni ok. 4,5 ha.

*Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zamieszczonych na stronie internetowej
Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków [dostęp: 12.08.2021]*

Budynek kościoła pw. św. Mikołaja – kościół jednonawowy, na planie krzyża, w którego ramionach znajdują się dwie kaplice. Od strony północnej znajduje się boczna kruchta, a od strony południowej, przy prezbiterium, mieści się kaplica o dwóch oknach. W niej stoi ołtarz św. Franciszka. Natomiast w przeciwnej kaplicy znajduje się ołtarz Pana Jezusa na krzyżu (rzeźba). Prezbiterium zakończone absydą. W roku 1881 główna nawa została przedłużona o cztery okna z wieżą i dzwonnica, a w kolejnym roku zainstalowano organy. Po wojnie kościół odnowiono oraz wyremontowano⁷⁹.

Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela – geneza jego powstania sięga XIV w. czyli początku powstawania pierwszych osad oraz miast na tym terenie. Obiekt zachował w większej części charakter gotycki mimo wielu procesów przebudowy na przestrzeni lat. Kościół posiadał formę jednonawową, w którym znajdowało się jednoprzęsłowe zamknięte wielobocznie prezbiterium z oknem, zakrystia oraz kaplica Św. Anny. Charakterystycznym elementem elewacji są tarcze herbowe umieszczone na południowej i wschodniej ścianie. Podczas działań wojennych w roku 1914, nie doznał większych uszkodzeń. Naprawy wymagał podziurawiony przez kule dach. W następnych latach przeprowadzono kolejne prace konserwatorskie kościoła⁸⁰.

Dzwonnica murowana przy kościele parafialnym – najstarszy i najmniejszy dzwon Jan Kanty waży 6 centnarów. Znajduje się na nim data 1534, która sugeruje jego powstanie i zainstalowanie w kościele podczas rządów nad Pilicą przez Anny z Jarosławia. Protokół z roku 1598 wymienia trzy dzwony umieszczone w drewnianej dzwonnicy tj. dzwon Jan Kanty (6 centnarów), Wojciech (10 centnarów), Stanisław (40 centnarów). W roku 1857 ukończono budowę nowej, murowanej dzwonnicy. Gruntowny remont dzwonnicy przeprowadzono w 2010 roku. Zdemontowano wtedy uszkodzone dzwony Jan Kanty i Stanisław, które zostały wyeksponowane na kościelnym dziedzińcu⁸¹.

Zespół pałacowo-parkowy w Pilicy - *zabytkowy park, bastionowe fortyfikacje, pałac oraz oficyny tworzą kompleks pałacowo-parkowy. Zlokalizowany jest on od pd.-zach. strony miasta, na wzgórzu opadającym szerokim cyplem ku dolinie Pilicy. Obecnie Zamek w Pilicy ma kształt klasycystycznego pałacu otoczonego potężnymi fortyfikacjami bastionowymi. Niestety jest mocno zdewastowany. Po jego lewej stronie zlokalizowano wozownię a po przeciwnej oficyny dworskie, aktualnie zamienione na kamienicę mieszkalną. W podobnym stanie znajdują się kordegardy przy bramie, jedna z nich jest całkowicie zdewastowana, a druga zamieszkiwana.*⁸²

Kościół pw. Imienia Jezusa – przylegał do barokowego klasztoru oo. Franciszkanów. Wzniesiony w latach 40. XVIII w. z fundacji Marii z Wessłów Sobieskiej. Świątynię urządzono wyjątkowo

⁷⁹ A. Kot, *Kościół pw. św. Mikołaja w Kidowie*. Dostępny w Word Wide Web: < <http://www.jura-pilica.com/?kosciol-pw-swmiokolaja-w-kidowie,281> > [dostęp 12.08.2021]

⁸⁰ A. Kot, *Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela*. Dostępny w Word Wide Web: < <http://www.jura-pilica.com/?kosciol-pw-swjana-chrzciciela,278> > [dostęp 12.08.2021]

⁸¹ Ibidem.

⁸² <https://zabytek.pl/pl/obiekty/pilica-zespol-palacowo-parkowy>

okazale, czego skutkiem była dość duża popularność wśród wielu pielgrzymów odwiedzających to miejsce co roku⁸³.

Klasztor w zespole Ojców Reformatorów – jego powstanie datuje się na lata 1743-1746. Zespół klasztorny przeznaczony dla zakonu franciszkańskiego. Klasztor znajdował się w granicach Biskupic koło Pilicy, na południowym stoku wzgórza. Obiekt składa się z czterech skrzydeł z wirydarze. Przylega do niego kościół pw. Imienia Jezusa. Cały kompleks otacza wysoki, ceglany mur z bramą wjazdową⁸⁴.

Budynek kościoła szpitalnego pw. św. Jerzego – powstał w roku 1630. Niewielka murowana budowla wybudowana w stylu barokowym, która posiada trzy okna od strony południowej oraz jedno umieszczone za ozdobionym przez kolumny ołtarzem. W północnej części kościoła znajduje się ambonka⁸⁵.

Założenie przestrzenno-krajobrazowe obejmujące aleję, wzgórze zamkowe z ruiną zamku i dworek – *obiekty te znajdują się na obszarze Jury Krakowsko-Częstochowskiej, na wysokiej wapiennej skale (485 m n.p.m.), na południowo zachodnim końcu wsi. Założenie zachowane w formie tzw. trwałej ruiny składa się z dominującego, niedużego zamku górnego, wraz z charakterystyczną cylindryczną wieżą (obecnie ok. 16 m wysokości i ok. 7,5 m średnicy), oraz z dwóch zamków dolnych, tj. zachodniego i wschodniego. Całość wzniesiono z miejscowego kamienia wapiennego. Badania archeologiczno-architektoniczne przeprowadził w 1997 r. Błażej Muzolf. Zabytek jest dostępny dla zwiedzających.*⁸⁶

Pałac wraz z parkiem – został wzniesiony w 1880 r. Główne wejście zlokalizowane było od strony północnej. We wschodniej części budynku znajdował się Salon Lustrzany, natomiast do południowej strony przylegał półkolisty taras, otwierający się na urządzony park. Obok pałacu znajdowały się także: stajnia, powozownia, budynki mieszkalne dla służby, lodownia. W styczniu 1987 r. cały obiekt został zniszczony przez pożar.

5.4.2. Wykaz obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Każda gmina ma obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Wynika to z ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Art. 22 tej ustawy mówi, iż do obowiązków wójta, burmistrza lub prezydenta miasta należy prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

⁸³ A. Kot, *Kościół i klasztor franciszkanów*. Dostępny w Word Wide Web: < <http://www.jura-pilica.com/?kosciol-i-klasztor-franciszkanow,279> > [dostęp 12.08.2021]

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ A. Kot, *Kościół pw. św. Jerzego*. Dostępny w Word Wide Web: < <http://www.jura-pilica.com/?kosciol-pwswjerzego,280> > [dostęp 12.08.2021]

⁸⁶ <https://zabytek.pl/pl/obiekty/smolen-ruiny-zamku>

- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gmina posiada Gminną Ewidencję Zabytków Gminy Pilica przyjętą Zarządzeniem nr 86/2019 Burmistrza Miasta i Gminy Pilica z dnia 27.09.2019 r. w sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Pilica (zmieniona Zarządzeniem nr 171/2020 z dnia 10.07.2020 r, w sprawie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków Miasta i Gminy Pilica).

Tabela 19 Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Lp.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Obiekt/zespół
1	Biskupice	kaplica	Kaplica cmentarna
2	Biskupice	dwór	Dwór
3	Biskupice	obora	Obora
4	Biskupice	dom mieszkalny	Chałupa
5	Biskupice	cmentarz	Cmentarz z okresu I Wojny Światowej
6	Cisowa	dom mieszkalny	Dom
7	Cisowa	dom mieszkalny	Dom
8	Dobraków	kościół	Kościół pw. Podwyższenia Krzyża św.
9	Dzwono-Sierbowice	kościół	Kościół pw. Najświętszego Serca Jezusowego
10	Dzwonowice	kapliczka	Kapliczka pw. św. Anny
11	Jasieniec	kapliczka	Kapliczka pw. Serca Jezusowego
12	Kidów	kościół	Kościół parafialny pw. św. Mikołaja
13	Kidów	ogrodzenie kościoła	Ogrodzenie z bramą i kapliczkami kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja
14	Kidów	plebania	Plebania przy kościele parafialnym pw. św. Mikołaja
15	Kidów	cmentarz	Cmentarz parafialny
16	Kidów	dom mieszkalny	Chałupa
17	Kidów	dom mieszkalny	Chałupa
18	Kleszczowa	dom mieszkalny	Dom parterowy
19	Kocikowa	kaplica	Kaplica filialna pw. MB Częstochowskiej

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Obiekt/zespół
20	Pilica	plebania	Plebania przy kościele parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela
21	Pilica	wikariat	Wikariat przy kościele parafialnym pw. św. Jana Chrzciciela
22	Pilica	kościół	Kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela
23	Pilica	dzwonnica	Dzwonnica przy kościele pw. św. Jana Chrzciciela
24	Pilica	układ przestrzenny	Średniowieczny układ przestrzenny
25	Pilica	kościół	Kościół szpitalny pw. św. Jerzego
26	Pilica	dom ubogich	Dom ubogich
27	Pilica	klasztor	Budynek klasztoru reformatów
28	Pilica	kościół	Kościół klasztorny reformatów pw. Imienia Jezusa
29	Pilica	kościół	Kościół Marków pw. św. Walentego
30	Pilica	dzwonnica	Dzwonnica kościoła pw. św. Piotra i Pawła
31	Pilica	ogrodzenie	Ogrodzenie kościoła pw. św. Piotra i Pawła
32	Pilica	plebania	Plebania kościoła pw. św. Piotra i Pawła
33	Pilica	pałac	Pałac w zespole pałacowym
34	Pilica	oficyny	Oficyny w zespole pałacowym
35	Pilica	fortyfikacje	Fortyfikacje bastionowe w zespole pałacowym
36	Pilica	park	Park w zespole pałacowym
37	Pilica	portiernia	Portiernia (kordegarda) w zespole pałacowym
38	Pilica	dworek	Dworek
39	Pilica	dom mieszkalny	Dom piętrowy
40	Pilica	dom mieszkalny	Dom piętrowy
41	Pilica	dom mieszkalny	Dom parterowy
42	Pilica	dom mieszkalny	Dom parterowy
43	Pilica	dom mieszkalny	Dom parterowy
44	Pilica	dom mieszkalny	Dom parterowy

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Obiekt/zespół
45	Pilica	dom mieszkalny	Dom piętrowy
46	Pilica	dom mieszkalny	Dom
47	Pilica	dom mieszkalny	Dom
48	Pilica	dom mieszkalny	Dom, ob. restauracja "Pod Kolumnami"
49	Pilica	dom mieszkalny	Dom
50	Pilica	cmentarz	Cmentarz parafialny
51	Pilica	cmentarz	Nowy cmentarz żydowski
52	Pilica	cmentarz	Cmentarz ewangelicki
53	Podleśna	dom mieszkalny	Dom parterowy
54	Siadcza	dom mieszkalny	Dom parterowy
55	Siadcza	dom mieszkalny	Dom parterowy
56	Sierbowice	kapliczka	Kapliczka pw. Nawiedzenia św. Elżbiety
57	Smoleń	zamek	Zamek w zespole wzgórza zamkowego
58	Smoleń	dwór	Dwór w zespole wzgórza zamkowego
59	Smoleń	aleja dojazdowa	Aleja dojazdowa w zespole wzgórza zamkowego
60	Szyce	kapliczka	Kapliczka pw. MB Częstochowskiej
61	Szyce	dom mieszkalny	Dom parterowy
62	Szyce	dom mieszkalny	Dom parterowy
63	Szyce	dom mieszkalny	Dom parterowy
64	Szyce	dom mieszkalny	Dom parterowy
65	Wierbka	pałac	Pałac w zespole pałacowym
66	Wierbka	park	Park w zespole pałacowym
67	Wierbka	willa	Willa właściciela pałacu
68	Wierbka	fabryka	Fabryka papieru, ob.. POLAM-OSPEL
69	Wierbka	dom mieszkalny	Dom
70	Wierbka	dom mieszkalny	Dom
71	Wierbka	dom mieszkalny	Dom, ob. ośrodek zdrowia
72	Wierbka	dom mieszkalny	Dom, ob. stołówka

Lp.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Obiekt/zespół
73	Wierbka	dom mieszkalny	Dom robotniczy
74	Wierzbica	kaplica	Kaplica dojazdowa pw. św. Zofii
75	Wierzbica	kapliczka	Kapliczka
76	Wierzbica	kapliczka	Kapliczka
77	Wierzbica	kapliczka	Kapliczka
78	Wierzbica	dom mieszkalny	Chałupa
79	Wierzbica	dom mieszkalny	Chałupa
80	Wierzbica	zagroda	Zagroda
81	Wierzbica	zagroda	Zagroda

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Gminnej Ewidencji Zabytków

Ponadto na terenie miasta i gminy zlokalizowane są obiekty posiadające wartościowe cechy historyczne, a które nie zostały wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków oraz Rejestru Zabytków.

Tabela 20 Wykaz obiektów posiadających wartości historyczne nieobjęte ochroną prawną

Lp.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Obiekt/zespół
1	Kleszczowa	młyn	Pozostałości zespołu Młyna Kornobisa z budynkiem (ob. Budynek mieszkalny)
2	Kleszczowa	młyn	Młyn Makiety z wyposażeniem
3	Wierbka	młyn	Młyn z wyposażeniem (ul. Maleszyńska 5)
4	Wierbka	budowla piętrząca	Relikt stopnia piętrzącego (budowla murowana) na trasie kanału zasilającego dawną Papiernię
5	Wierzbica	zagroda	Zagroda (Wierzbica 107)
6	Siadcza	dom mieszkalny	Dom drewniany (Siadcza 2)
7	Siadcza	dom mieszkalny	Dom drewniany (Siadcza 7)
8	Sierbowice	dom mieszkalny	Dom drewniany (Sierbowice 14)
9	Szyce	dom mieszkalny	Dom drewniany (Szyce 53)

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Obiekt/zespół
10	Szyce	dom mieszkalny	Dom drewniany (Szyce 97)
11	Szyce	dom mieszkalny	Dom drewniany (Szyce 101)
12	Szyce	dom mieszkalny	Dom drewniany (Szyce 145)
13	Pilica	kamienica	Kamienica (ul. 3 Maja 1)
14	Pilica	szkoła	Dawna szkoła (ul. Łazienna 3)
15	Pilica	zagroda	Zagroda (ul. Mickiewicza 35)
16	Pilica	dom mieszkalny	Dom drewniany (ul. Senatorska 4)
17	Pilica	dom mieszkalny	Dom drewniany (ul. Senatorska 5)
18	Pilica	kamienica	Kamienica (ul. Barbary 9)
19	Pilica	synagoga	Dawna synagoga (ul. Strażacka 1)
20	Biskupice	dom mieszkalny	Dom drewniany (Biskupice 16a)

Źródło: inwentaryzacja terenowa

5.4.3. Wykaz stanowisk archeologicznych

Według przytaczanej wcześniej ustawy *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, zabytkiem można określić obiekt nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodą pozostałością działalności człowieka, które składają się z nawarstwień kulturowych oraz ich wytworów.

Odnalezione pozostałości archeologiczne na obszarze gminy Pilica swoją historią sięgają wiele wieków wstecz. W granicach terenu gminy znajduje się ponad sto stanowisk archeologicznych wpisanych do Krajowej Ewidencji Zabytków Archeologicznych.

Najwięcej stanowisk występuje w Pilicy. Duża liczba zabytków archeologicznych na terenie miasta Pilica ma najpewniej związek z zamkiem Pilcza, choć mimo to najważniejszym i najstarszym śladem bytności człowieka na w tym obszarze uważa się jaskinię Biśnik, w której znaleziono pozostałość datowane na ponad 500 tys. lat temu (najstarsze stanowisko jaskiniowe w Polsce). Kolejnym przykładem miejsc prehistorycznego osadnictwa są stanowiska archeologiczne w Smoleniu. Znaleziono w tym miejscu szczątki pochodzące z czasów paleolitu – reliktory paleniska i przepalone kości stanowiące ślad krótkotrwałego pobytu łowców. Natomiast w wyższej warstwie znaleziono jamę grobową zawierającą zęby, żebra i kręgi ludzkie należące do osobnika w wieku ok. 20 lat oraz do dziecka w 6-7 roku życia. Odnaleziono również naczynia ceramiczne, czaszki i żuchwy psa oraz kota lub żbika. Wstępne badania naczyń wskazywały na przełom okresu przedrzymskiego i rzymskiego. Również ważnym dla tego obszaru znaleziskiem okazała się Jaskinia Zegarowa. W roku 2009 na stoku przed otworem wejściowym znaleziono narzędzie kamienne o środkowopaleolitycznej stylistyce. W tym obszarze występowały przemieszane znaleziska średniowieczne i nowożytnie (ceramika, wyroby metalowe). Na stoku przed otworem wejściowym wystąpiły ponadto wyroby kamienne związane z produkcją siekier, datowane na eneolit lub wczesną epokę brązu. W kolejnych warstwach gruntu odnajdywano szczątki zwierząt oraz węgle drzewne co sugeruje zasiedlenie przez ludzi. Jednakże w przebadanych wykopach nie natrafiono na żadne jednoznaczne kulturowo zabytki archeologiczne.

Tabela 21 Wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy Pilica

Lp.	Nr obszaru	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Miejscowość	Klasyfikacja chronologiczna	Klasyfikacja kulturowa	Stanowisko wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków
1	92-53	7	1	Sierbowice	późna epoka brązu i/lub wczesna epoka żelaza	kultura łużycka	NIE
2	92-53	8	1	Szyce	epoka brązu	-	NIE
3	92-53	9	2	Szyce	prahistoria/eneolit	-	NIE
4	92-53	10	3	Szyce	późne średniowiecze/ okres nowożytny	-	NIE
5	92-54	13	1	Jasieniec	późne średniowiecze/ wczesny okres nowożytny	-	NIE
6	92-54	14	2	Jasieniec	późne średniowiecze/ wczesny okres nowożytny	-	NIE
7	92-54	15	3	Jasieniec	eneolit/późne średniowiecze/ wczesny okres nowożytny	-	NIE
8	92-54	16	4	Jasieniec	późne średniowiecze/ okres nowożytny	-	NIE
9	92-54	17	1	Podleśna	późne średniowiecze/wczesny okres nowożytny	-	NIE
10	92-54	18	2	Podleśna	prahistoria	-	NIE
11	92-54	19	3	Podleśna	okres nowożytny	-	NIE
12	92-54	7	1	Solca	prahistoria/neolit	-	NIE
13	92-54	8	2	Solca	mezeolit	-	NIE
14	92-54	9	3	Solca	późne średniowiecze/ wczesny okres nowożytny	-	NIE

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Nr obszaru	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Miejscowość	Klasyfikacja chronologiczna	Klasyfikacja kulturowa	Stanowisko wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków
15	92-54	10	4	Solca	neolit	-	NIE
16	92-54	11	5	Solca	późne średniowiecze/ okres nowożytny	-	NIE
17	92-54	12	6	Solca	późne średniowiecze	-	NIE
18	92-54	3	4	Szyce	prahistoria	-	NIE
19	92-54	4	5	Szyce	prahistoria/eneolit	-	NIE
20	92-54	5	6	Szyce	eneolit	-	NIE
21	92-54	6	7	Szyce	eneolit/okres nowożytny	-	NIE
22	93-53	25	2	Dzwonowice	okres pradziejowy	-	TAK
23	93-53	26	3	Dzwonowice	okres pradziejowy	-	TAK
24	93-53	23	5	Pilica	halsztat	łużycka	TAK
25	93-53	24	6	Pilica	okres pradziejowy	-	TAK
26	93-53	29	7	Pilica	epoka kamienia/paleolit	-	TAK
27	93-54	8	1	Dobra	okres pradziejowy/ okres nowożytny	-	TAK
28	93-54	9	2	Dobra-Kolonia	paleolit schyłkowy	-	TAK
29	93-54	10	1	Kidów	okres nowożytny	-	TAK
30	93-54	2	1	Przychody-Dwór	okres nowożytny	-	TAK
31	93-54	3	2	Przychody-Dwór	okres nowożytny	-	TAK
32	93-54	12	1	Siadcza	okres nowożytny	-	TAK
33	93-54	6	2	Wierbka	okres wpływów rzymskich	przeworska	TAK
34	93-54	7	3	Wierbka	paleolit schyłkowy	-	TAK

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Nr obszaru	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Miejscowość	Klasyfikacja chronologiczna	Klasyfikacja kulturowa	Stanowisko wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków
35	93-54	1	1	Wierbka-Maleszyny	okres nowożytny	-	TAK
36	93-54	4	1	Wierzbica	okres wpływów rzymskich	przeworska	TAK
37	93-54	5	2	Wierzbica	okres pradziejowy	-	TAK
38	93-54	11	3	Wierzbica	okres pradziejowy	-	TAK
39	93-55	49	1	Dobraków	XVII w.	-	NIE
40	93-55	50	2	Dobraków	XVII w. i XVIII/XIXw.	-	NIE
41	93-55	51	3	Dobraków	XVII w.	-	NIE
42	93-55	52	4	Dobraków	XVII w.	-	NIE
43	93-55	53	5	Dobraków	XVII w. i XVIII/XIXw.	-	NIE
44	93-55	54	6	Dobraków	XVII w.	-	NIE
45	93-55	55	1	Podleśna	XVIII w.	-	NIE
46	93-55	40	4	Wierzbica	wczesne średniowiecze/XVI w.	-	NIE
47	93-55	41	5	Wierzbica	XVII w.	-	NIE
48	93-55	42	6	Wierzbica	XVII/XVIII w.	-	NIE
49	93-55	43	7	Wierzbica	XVIII w.	-	NIE
50	93-55	44	8	Wierzbica	XVII/XVIII w.	-	NIE
51	93-55	45	9	Wierzbica	XVI/XVII w.	-	NIE
52	93-55	46	10	Wierzbica	XV w.	-	NIE
53	93-55	47	11	Wierzbica	XVII/XVIII w.	-	NIE
54	93-55	48	12	Wierzbica	XVII/XVIII w.	-	NIE
55	94-53	36	1	Biskupice	okres pradziejowy	-	TAK
56	94-53	39	2	Biskupice	okres średniowiecza	-	TAK

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Nr obszaru	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Miejscowość	Klasyfikacja chronologiczna	Klasyfikacja kulturowa	Stanowisko wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków
57	94-53	40	3	Biskupice	okres średniowiecza	-	TAK
58	94-53	41	4	Biskupice	okres pradziejowy	-	TAK
59	94-53	33	1	Kocikowa	okres pradziejowy	-	TAK
60	94-53	34	2	Kocikowa	okres pradziejowy	-	TAK
61	94-53	35	3	Kocikowa	halsztat	łużycka	TAK
62	94-53	37	4	Kocikowa	okres pradziejowy	-	TAK
63	94-53	3	8	Pilica	XVI-XIX w.	-	TAK
64	94-53	5	9	Pilica	okres pradziejowy	-	TAK
65	94-53	6	10	Pilica	późne średniowiecze	-	TAK
66	94-53	7	11	Pilica	średniowiecze	-	TAK
67	94-53	8	12	Pilica	okres nowożytny	-	TAK
68	94-53	9	13	Pilica	późne średniowiecze	-	TAK
69	94-53	10	14	Pilica	późne średniowiecze	-	TAK
70	94-53	38	15	Pilica	okres nowożytny	-	TAK
71	94-53	42	16	Pilica	wczesne średniowiecze	-	TAK
72	94-53	43	17	Pilica	halsztat	łużycka	TAK
73	94-53	44	18	Pilica	średniowiecze	-	NIE
74	94-53	45	19	Pilica	halsztat	łużycka	TAK
75	94-53	46	20	Pilica	okres pradziejowy	-	TAK
76	94-53	11	1	Złożeniec	późne średniowiecze	-	NIE
77	94-53	12	2	Złożeniec	okres nowożytny	-	NIE
78	94-53	13	3	Złożeniec	halsztat	łużycka	TAK
79	94-54	8	1	Cisowa	paleolit schyłkowy	-	TAK

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Nr obszaru	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Miejscowość	Klasyfikacja chronologiczna	Klasyfikacja kulturowa	Stanowisko wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków
80	94-54	13	2	Cisowa	późny neolit/wczesny brąz	-	TAK
81	94-54	9	1	Kleszczowa	paleolit środkowy lub górny/epoka kamienia	-	TAK
82	94-54	19	1	Kleszczowa	okres nowożytny	-	TAK
83	94-54	20	2	Kleszczowa	XVII-XVIII w./okres pradziejowy	-	NIE
84	94-54	21	4	Kleszczowa	okres nowożytny	-	TAK
85	94-54	25	1	Kolonia Dobra	epoka brązu/halsztat	łużycka	TAK
86	94-54	1	1	Pilica	XVI-XVII w.	-	TAK
87	94-54	2	2	Pilica	okres nowożytny	-	TAK
88	94-54	3	3	Pilica	XIV-XVI w./okres nowożytny	-	TAK
89	94-54	4	4	Pilica	późne średniowiecze	-	TAK
90	94-54	10	1	Sławniów	okres nowożytny	-	TAK
91	94-54	11	2	Sławniów	okres pradziejowy	-	TAK
92	94-54	12	3	Sławniów	okres nowożytny	-	TAK
93	94-54	16	4	Sławniów	paleolit schyłkowy	-	TAK
94	94-54	17	5	Sławniów	okres nowożytny	-	TAK
95	94-54	18	6	Sławniów	okres nowożytny	-	TAK
96	94-54	22	7	Sławniów	okres nowożytny	-	TAK
97	94-54	23	8	Sławniów	okres pradziejowy	-	TAK
98	94-54	14	2	Smoleń	okres nowożytny	-	TAK
99	94-54	15	3	Smoleń	okres nowożytny	-	TAK
100	94-54	24	1	Wierbka	paleolit schyłkowy	-	TAK
101	94-55	3	3	Kleszczowa	mezolit/XVI-XVII w.	janisławicka	NIE

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Lp.	Nr obszaru	Nr stanowiska na obszarze	Nr stanowiska w miejscowości	Miejscowość	Klasyfikacja chronologiczna	Klasyfikacja kulturowa	Stanowisko wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków
102	95-53	32	4	Złożeniec	-	-	NIE
103	95-53	33	5	Złożeniec	XII-XIV w./XV-XVI w.	-	TAK
104	95-53	34	6	Złożeniec	XIV-XVI w./XVI-XVII w.	-	TAK
105	95-53	35	7	Złożeniec	XIV-XVI w.	-	TAK
106	95-53	36	8	Złożeniec	XIV-XVI w./XVI-XVIII w.	-	TAK

Źródło: Opracowanie własne na podstawie KEZA udostępnionych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Katowicach

5.4.4. Strefy ochrony konserwatorskiej w obowiązujących miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Pilica

Zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji m.in. studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin czy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Na podstawie art. 19 ust. 3 ww. ustawy w Studium ustalić można, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej takie jak:

- „A” - strefa pełnej ochrony, do bezwzględnego zachowania, obejmująca obszary o dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej.
- „B” - strefa obejmująca obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania oraz charakteru i skali zabudowy.
- „K” - strefa ochrony krajobrazu związanego z zespołem zabytkowym.
- „W” - strefa ochrony archeologicznej.
- „E” - strefa ochrony ekspozycji, głównie przez wyznaczenie terenów wyłączonych spod zabudowy.
- „OW” - strefa obserwacji archeologicznych.

Miasto i Gminę Pilica pokrywa w obowiązujący Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego, który przyjęty został uchwałą nr XXV/171/2005 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 24 lutego 2005r.

MPZP gminy Pilica w §10, aby przeciwdziałać niszczeniu dóbr kulturowych oraz zabytków, ustala odpowiednie zasady ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej oraz archeologicznej, która powinna zmierzać do najpełniejszej rewaloryzacji historycznego układu przestrzennego. W tej strefie obowiązuje pierwszeństwo zabiegów konserwatorskich nad innymi działalnościami, a jeżeli wystąpią przypadki inwestycji w strefie to muszą być one skonsultowane ze Śląskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Strefa obejmuje:

- *Układ urbanistyczny starego miasta Pilicy*
- *Pałacu wraz z parkiem w Pilicy*
- *Wzgórza i ruin zamku w Smoleniu*
- *Ruin pałacu i parku w Wierbce*

Strefa „B” ochrony konserwatorskiej zachowanych elementów, której celem jest ochrona historycznego układu przestrzennego w zakresie rozplanowania, skali i brył zabudowy. Do strefy należą:

- *Osada przedlokacyjna i dawne przedmieścia miasta Pilica*

– *Dawna Fabryka papieru w Wierbce*

Strefa „K” ochrony krajobrazu – *działalność tej strefy powinna skupiać się na ochronie form i sposobu użytkowania terenów otwartych: rozłogów pól, zieleni i wód oraz nadanie nowych zasad kształtowania nowej zabudowy. W skład tej strefy wchodzi:*

- *Otoczenie Starego Miasta Pilicy*
- *Zespół pałacowo-parkowy w Pilicy*
- *Wzgórze zamkowe w Smoleniu*

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej *obejmujące najbliższe otoczenie zarejestrowanych stanowisk archeologicznych, w których rejonie wszelkie prace ziemne wgłębne powinny być poprzedzone badaniami archeologicznymi. W przypadku potwierdzenia znalezienia ważnych relikwów trzeba natychmiastowo zgłosić się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, który zdecyduje o możliwości prowadzenia dalszych prac budowlanych bądź ich zaprzestania.*

Ochronie prawnej podlegają obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego oraz ochronę obiektów ujętych w ewidencji zabytków Śląskiego WKZ.

Ochronie podlegają usytuowania, formy kapliczek i krzyże przydrożne. Ich remonty dopuszczają się pod nadzorem konserwatorskim.

Ustalana jest ochrona zabytkowych cmentarzy:

- *Cmentarz ok. 4000 żołnierzy z I Wojny Światowej w Biskupicach-Owczarni.*
- *Cmentarz ewangelicki z końca XIX w. w Pilicy ul. Mickiewicza.*
- *Cmentarz żydowski „nowy” z końca XIX w. w Pilicy przy drodze do Woli Kocikowej.*
- *Cmentarz parafialny w Pilicy – środkowa część cmentarza z kaplicą przy której zachowało się kilkanaście zabytkowych nagrobków związanych z nowszymi dziejami Pilicy.*

5.5. Dobra kultury współczesnej oraz miejsca pamięci narodowej

Definicję pojęcia dobra kultury podaje wiele źródeł takich jak m.in.: art. 2 ust. 10 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym lub art. 3 pkt 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Obie wymienione ustawy określają to zagadnienie jako rzecz niebędącą zabytkiem dobra kultury, a są to między innymi: pomniki, miejsca pamięci, budynki w zespołach urbanistycznych i krajobrazowych, dorobki współcześnie żyjących pokoleń cechujących się wysoką wartością artystyczną lub historyczną.

Gmina Pilica posiada kilka miejsc zaliczanych do grupy obiektów pamięci narodowej, a są to m.in.: cmentarze, obiekty sakralne, groby, mogiły, tablice upamiętniające bądź obiekty

budowlane pełniące funkcje upamiętnienia postaci lub wydarzeń historycznych mających wpływ na los Państwa Polskiego.

Tabela 22 Ewidencja miejsc pamięci w gminie Pilica

Lp.	Nazwa obiektu	Miejscowość
1.	Tablica upamiętniająca 18 członków Ruchu Oporu ze wsi Złożeniec poległych i pomordowanych w czasie II wojny światowej	Złożeniec
2.	Tablica upamiętniająca miejsce licznych egzekucji mieszkańców Pilicy i okolicznych wsi dokonanych przez hitlerowców w latach 1940-44	Pilica
3.	Tablica upamiętniająca ofiary terroru. 12 stycznia 1945 roku miejscu hitlerowcy rozstrzelali 11 mieszkańców Pilicy oraz spalili domostwo rodziny Janusa	Biskupice
4.	Głaz z tablicą poświęcony 15 ofiarom terroru hitlerowskiego, zamordowanym w Sierbowicach i okolicznych wsiach w latach 1939-1944	Sierbowice
5.	Głaz z tablicą ku czci: Władysława Bogdala, Jana Grabosia, Franciszka Soboty i Jana Wagi mieszkańców wsi Siadcza zamordowanych przez hitlerowców podczas pacyfikacji w 1943 roku	Siadcza
6.	Pomnik ku czci bohaterów Batalionów Chłopskich i Armii Krajowej z Dobrakowa poległych podczas II wojny światowej	Dobraków
7.	Pomnik ku czci żołnierzy Wojska Polskiego poległych 7 września 1939 roku w walce z najeźdźcą hitlerowskim	Kleszczowa
8.	Tablica upamiętniająca miejsce egzekucji 11 mieszkańców wsi Wierbka przeprowadzonej przez hitlerowców w styczniu 1943 roku	Wierbka
9.	Cmentarz wojenny poległych w czasie I wojny światowej (ponad 4000 poległych)	Biskupice
10.	Pomnik ufundowano na pamiątkę odzyskania niepodległości w 1918 roku	Pilica
11.	Głaz w miejscu, na którym odbywały się w czasie II wojny światowej egzekucje mieszkańców: Pilicy, Dobrej, Sławniowa, Cisowej, Biskupic, Zarzecza i Kleszczowej	Pilica
12.	Mogiła wojenna Romów zamordowanych przez hitlerowskiego okupanta w 1942 roku	Pilica
13.	Mogiła wojenna ok. 20 nieznanymi osobami pochodzenia żydowskiego rozstrzelanych 5 września 1942 roku przez funkcjonariuszy gestapo i żandarmów niemieckich z Miechowa i Pilicy	Pilica
14.	Pomnik upamiętniający uczestników ruchu oporu i partyzantów z rejonu Szyce, biorących udział w II Wojnie Światowej	Szyce

Lp.	Nazwa obiektu	Miejscowość
15.	Tablica poświęcona pamięci mieszkańca Wierzbicy, płk. Stefana Brożka "Huberta" za działalność niepodległościową i społeczną	Wierzbica
16.	Pomnik pamięci mieszkańców Wierzbicy, uczestników kampanii wrześniowej, żołnierzy i działaczy Polskiego Państwa Podziemnego oraz osób cywilnych poległych w walce i pomordowanych przez niemieckiego i komunistycznego okupanta w latach 1939-1945.	Wierzbica

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta i Gminy w Pilicy

5.6. Rekomendacje i wnioski w audycie krajobrazowym dla województwa śląskiego

W trakcie sporządzania Studium dla gminy Pilica, województwo śląskie nie posiada audytu krajobrazowego. Obecnie organy samorządu ww. województwa są w trakcie opracowywania tegoż dokumentu, a wszystko zgodnie z art. 7 pkt 6 i 7 ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

5.7. Podsumowanie

Rejestr zabytków sporządzany przez Śląskiego Konserwatora Zabytków wykazał 12 obiektów z terenu gminy: budynek kościoła pw. św. Mikołaja wraz z obrodzeniem i najbliższym otoczeniem, kościół parafialny pw. św. Jana Chrzciciela, dzwonnica murowana przy kościele parafialnym, park zamkowy, średniowieczny układ urbanistyczny, zespół pałacowo-parkowy (pałac, oficyny, park, fortyfikacje), kościół pw. Imienia Jezusa w zespole kościelno-klasztornym Ojców Reformatorów, klasztor w zespole Ojców Reformatorów, budynek kościoła szpitalnego pw. św. Jerzego, ogrodzenie wraz z murem oporowym, arkadą i schodami przy kościele parafialnym pw. Św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty, założenie przestrzenno-krajobrazowe obejmujące aleję, wzgórze zamkowe z ruiną zamku i dworek, pałac wraz z parkiem.

Władze samorządowe gminy sporządziły Gminną Ewidencję Zabytków, która posiada 81 obiektów. W wykazie załączone są również obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków oraz stanowiące stanowiska archeologiczne.

Gmina Pilica posiada liczne obiekty dziedzictwa kulturowego świadczące o niezwyklej historii tych obszarów. W Studium należy zapewnić ochronę tych elementów poprzez wskazanie najcenniejszych obiektów oraz obszarów, a także ustanowić zasady ich utrzymania, aby zachować je w jak najlepszym stanie oraz aby mogły w dalszej perspektywie stanowić element rozwoju turystyki na terenie gminy i być źródłem wiedzy o przeszłości tych terenów dla kolejnych pokoleń.

6. STAN ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW

6.1. Obecna struktura osadnicza

Na układ osadniczy gminy Pilica składają się miasto Pilica oraz 23 sołectwa: Biskupice, Cisowa, Dobra, Dobra-Kolonia, Dobraków, Dzwonowice, Dzwono-Sierbowice, Jasieniec, Kidów, Kleszczowa, Kocikowa, Podleśna, Przychody, Siadcza, Sierbowice, Sławinów, Smoleń, Solca, Szyce, Wierbka, Wierzbica, Zarzecze, Złożeniec.

Tabela 23 Liczba mieszkańców w poszczególnych miejscowościach gminy Pilica

Miejscowość	Liczba mieszkańców [2020]
Pilica	1834
Biskupice	260
Cisowa	211
Dobra	294
Dobra-Kolonia	148
Dobraków	418
Dzwonowice	138
Dzwono-Sierbowice	362
Jasieniec	33
Kidów	223
Kleszczowa	325
Kocikowa	483
Podleśna	41
Przychody	161
Siadcza	164
Sierbowice	187
Sławinów	820
Smoleń	231
Solca	154
Szyce	350
Wierbka	795
Wierzbica	308
Zarzecze	199
Złożeniec	343

Źródło: dane Urzędu Miasta i Gminy Pilica

Poszczególne miejscowości, znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Pilica cechują się różnorodnymi uwarunkowaniami rozwoju (wydarzenia historyczne, cechy środowiska przyrodniczego, zachodzące procesy polityczno-gospodarcze i społeczne), których wpływ niejednokrotnie jest widoczny w o kształt poszczególnych wsi oraz ich wygląd jest zależny od okresu powstania, topografii terenu, a także typu prowadzonej gospodarki rolnej.

Zachodzące na danym terenie procesy ekonomiczne i społeczne, ewolucja stosunków agrarnych, a także zachodzące procesy urbanizacyjne doprowadziły do tego, że współcześnie

istniejące wsie posiadają bardzo różnorodne, często zunifikowane, formy przestrzenne. Na podstawie analizy współczesnych układów kompozycyjnych jednostek osadniczych, charakteru zabudowy w poszczególnych częściach miejscowości, a także historycznych map i opisów, można wywnioskować jak wyglądała dawna wieś i w jaki sposób rozwijała się pod względem przestrzennym. W fizjonomii wielu miejscowości występują pewne elementy i formy zagospodarowania, które świadczą o jej przeszłości. Elementami dowodzącymi o przeszłości poszczególnych jednostek osadniczych są udokumentowane stanowiska archeologiczne będące materialnymi śladami wcześniejszej działalności człowieka (z których 106 zostały odnotowane w gminie); wytwory ludzkiej działalności z wcześniejszych epok - obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych (w gminie jest ich 12), a także liczne kaplice, krzyże, pomniki czy tablice. Gmina Pilica jest bardzo bogata w obiekty świadczące o minionych epokach.

Na ogół rzadka sieć osadnicza ma charakter wydłużonych ulicówek pokomasacyjnych w układzie kolonijnym, w północnej części gminy często geometrycznie foremnych, z wyjątkiem trzech wsi: Solca, Siadcza, Kidów o swobodniejszej formie zabudowy.

Intensywniejsze osadnictwo występuje w dolinie rzeki Pilicy między miastem Pilica z zabytkowym układem urbanistycznym opartym na prawie magdeburskim, z obszernym, czworokątnym rynkiem otoczonym siatką ulic i typową zabudową małomiasteczkową – a Wierbką, osadą fabryczno-mieszkalną.

Na aktualny wygląd zespołu osadniczego gminy Pilica miały wpływ, ważne w przeszłości, walory przyrodnicze tego obszaru, a także późniejsze zmiany administracyjne i przestrzenno-funkcjonalne.

Duży wpływ na rozwój struktury osadniczej ma ukształtowany układ komunikacyjny. Jego główną część stanowią dwie drogi wojewódzkie: droga nr 790 relacji Dąbrowa Górnicza – Ogrodzieniec – Pilica i droga nr 794 relacji Koniecpol – Lelów – Pradła – Pilica – Wolbrom – Skąta – Kraków. Pozostały układ sieci dróg stanowią drogi powiatowe i gminne.

6.2. Struktura przestrzenno-funkcjonalna i stan ładu przestrzennego

W przestrzeni gminy Pilica wyróżnić można trzy zasadnicze strefy funkcjonalno-przestrzenne, cechujące się zróżnicowanymi uwarunkowaniami środowiskowymi i wymagające, w związku z tym, odrębnego podejścia przy określaniu lokalnej polityki przestrzennej. Najważniejszymi kryteriami wydzielenia stref funkcjonalno-przestrzennych były: stan i jakość środowiska przyrodniczego, kulturowego oraz krajobrazu, stopień urbanizacji i stan zagospodarowania terenów.

Strefa zurbanizowana – jest strefą, w której zakłada się najintensywniejszy rozwój funkcjonalno-przestrzenny. Zaliczono do niej miejscowości położone wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych gminy. Do tych miejscowości Pilica, Biskupice, Dobra, Kolonia Dobra oraz Wierbka. Dodatkowym walorem głównie Pilicy jest dziedzictwo kulturowe tam występujące, które spowodowało ukształtowanie się tkanki miejskiej. Rozwinięta infrastruktura techniczna na tym terenie, a także dostęp do dróg publicznych szczebla wojewódzkiego stanowi tereny

predysponowane do rozwoju zabudowy o zróżnicowanym przeznaczeniu. W strefie tej dąży się m.in. do:

- zachowania tradycyjnych układów przestrzennych miejscowości,
- ochrony i wyeksponowania wartościowych kulturowo i historycznie obiektów oraz ich otoczenia,
- ustalenia warunków zabudowy i zagospodarowania terenów pod zabudowę siedliskową, mieszkaniową, letniskową oraz dla funkcji usługowych i produkcyjno-usługowych.

Strefa krajobrazowa – obejmuje tereny wysoce aktywne przyrodnicze. Do tej strefy zalicza się miejscowości: Cisowa, Kleszczowa, Kocikowa, Sławinów, Smoleń i Złożeniec. Są to jedne z najbardziej wartościowych pod względem przyrodniczym terenów w gminie: obszary objęte ochroną w ramach Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd, obszar siedliskowy Natura 2000 „Ostoja Środkowojurajska” (PLH240009), rezerwat przyrody „Ruskie Góry” oraz liczne pomniki przyrody. Są to przeważnie rejony niezainwestowane, które powinny być chronione przed zabudową. Strefa ta jest atrakcyjna także pod względem krajobrazowym, dlatego przewiduje się w niej możliwość rozwoju turystyki. W strefie o najbardziej wyraźnych walorach przyrodniczych zakłada się przede wszystkim jej ochronę przed niekorzystnym działaniem czynników antropogenicznych. W strefie krajobrazowej dąży się przede wszystkim m.in. do:

- spełnienia wymogów i przestrzegania ograniczeń ustanowionych dla obszarów objętych formami ochrony przyrody,
- zachowania cennych krajobrazów jurajskich,
- zachowania charakteru zabudowy i ograniczaniu rozpraszania zabudowy na terenach otwartych i nieuzbrojonych,
- udostępniania dla ruchu turystycznego walorów przyrodniczych i krajobrazowych przy jednoczesnym ograniczaniu nadmiernej antropopresji,
- szczególnej ochrony lasów, które pełnią funkcje wodochronne,
- ukierunkowania rekreacji i turystyki w sposób niekolidującymi z funkcjami ochronnymi i produkcyjnymi lasów.

Strefa rolnicza – obejmuje obszary miejscowości Dobraków, Dzwono-Sierbowice, Dzwonowice, Jasieniec, Kidów, Maleszyna-Jastrzębie, Podleśna, Przychody, Siadcza, Sierbowice, Solca, Szyce i Wierzbica. Stanowi ona strefę umiarkowanie aktywną przyrodniczo, obejmuje tereny rolniczej przestrzeni produkcyjnej (pola uprawne, łąki i pastwiska) oraz częściowo tereny lasów. Przez wzgląd na istniejące wykorzystanie tych terenów, w strefie tej zachodzi konieczność ochrony gruntów posiadających sprzyjające warunki dla rozwoju upraw i prowadzenia produkcji rolnej oraz leśnej. W strefie tej przewiduje się dalszy rozwój rolnictwa oraz przekształcenie jej części, o najniższym stopniu przydatności rolniczej, na cele związane z gospodarką leśną. W strefie tej dąży się także m.in. do:

- propagowania rozwoju rolnictwa w oparciu o czyste środowisko przyrodnicze dające szanse rozwoju ekologicznej produkcji rolnej,
- utrzymania zwartej zabudowy poszczególnych jednostek osadniczych oraz ograniczenia rozpraszania nowej zabudowy na terenach otwartych i nieuzbrojonych,

- zmiany użytkowania gruntów najmniej przydatnych dla rolnictwa w kierunku leśnym.

Wyróżnić można dwie zasadnicze grupy terenów, które w różnych proporcjach występują w obrębie każdej z wyżej wymienionych stref. Cechują się one odmiennymi celami polityki przestrzennej i kierunkami zagospodarowania poprzez silnie zróżnicowane uwarunkowania przestrzenne, gospodarcze i środowiskowe. Są to:

- **obszary zainwestowane i dopuszczone do zainwestowania** – w granicach których ustala się dalszy rozwój terenów zabudowanych i zainwestowanych lub też dopuszcza się inwestycje na nowych, dotychczas niezabudowanych terenach. Są to rejon miasta oraz poszczególnych wsi, w tym w pierwszej kolejności strefy zwartej zabudowy, a także obszary sąsiadujące z nimi, zwłaszcza wzdłuż istniejących ciągów komunikacyjnych. Tereny zainwestowane i dopuszczone do zainwestowania obejmują obszary przeznaczone zwłaszcza dla zabudowy: zagrodowej, mieszkaniowej, mieszkaniowo-usługowej, rekreacji indywidualnej, usługowej i produkcyjnej, a także dla różnego typu zieleni urządzonej, powierzchniowej eksploatacji surowców, infrastruktury technicznej i komunikacji;
- **obszary otwarte** – to rejon naturalne, dotychczas niezabudowane i niezainwestowane. Służą przede wszystkim gospodarce rolnej, leśnej i wodnej, a także zachowaniu lokalnych i ponadlokalnych wartości przyrodniczych i krajobrazowych. Są one zasadniczo wyłączone spod zabudowy kubaturowej, z wyjątkiem ściśle określonych sytuacji, omówionych szczegółowo poniżej.

Gmina Pilica objęta jest zapisami Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, przez co prowadzona polityka przestrzenna pozwala na zachowanie ładu przestrzennego.

Gmina charakteryzuje się niskim poziomem urbanizacji. Centralnym ośrodkiem gminy jest miasto Pilica w środkowej części gminy na skrzyżowaniu dróg wojewódzkich. Stanowi ona stolicę administracyjną gminy, gdzie realizowane są wiodące funkcje miasta – mieszkalnictwo oraz usługi. Zdecydowanie dominującą strukturą przestrzenną jest historyczne „centrum” z kościołem, rynkiem oraz zabudową mieszkalno-usługową o charakterze małomiasteczkowym. Ponadto rozwinięta jest tu baza turystyczna z zapleczem gastronomiczno-hotelowym. W przestrzeni miasta dostrzec można także skupiska zabudowy letniskowej.

W planie miejscowym wyznaczone zostały tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, wielorodzinnej, zagrodowej oraz letniskowej. W części centralnej miasta zlokalizowane są także tereny przeznaczone pod usługi. Na terenie miasta, poza terenami zurbanizowanymi, znajdują się połąci terenów przeznaczone pod produkcję rolną oraz leśną, Tereny wyznaczone pod zabudowę oraz produkcję rolną i leśną dopełnione są ustaleniami związanymi z przebiegiem szlaków komunikacyjnych.

Dominującym typem zagospodarowania przestrzennego w pozostałych miejscowościach gminy Pilica jest układ zabudowań wzdłuż centralnej drogi, przy czym zabudowania te są położone w środku gruntów ornych. Zabudowania gospodarcze i domy stanowią zasadniczy element krajobrazu, a dopełniane są komponentami takimi jak kościoły, czy zabytkowe dwory, folwarki

itp. Miejscowości gminne mają charakter przede wszystkim mieszkalny. Poza obszarami zurbanizowanymi prowadzona jest produkcja rolna oraz leśna. Występują pojedyncze obiekty związane z usługami lub produkcją.

Ustalenia planu miejscowego wskazują tereny inwestycyjne pod zabudowę mieszkaniową jednorodziną oraz zagrodową, głównie w rejonie ulic. W Sławinowie dostrzec można znaczne tereny przeznaczone pod zabudowę produkcyjno-usługową. W Kleszczowie i Smoleniu wyznaczone zostały tereny pod usługi sportów zimowych (wyciągi). Znaczne walory krajobrazowe wpłynęły także na wyznaczenie terenów pod zabudowę lotniskową w miejscowościach: Kocikowa, Smoleń, Cisowa oraz Złożeniec. W strukturze przestrzennej dominują jednak tereny upraw rolnych oraz znacznych terenów lasów oraz pod możliwe dolesienia. Całość dopełnia szkielet układu transportowego.

6.3. Podsumowanie

Gmina Pilica jest gminą miejsko-wiejską. Jej obszar stanowią głównie tereny wiejskie, a miasto Pilica zajmuje zaledwie 5,75% powierzchni całej gminy. Układ osadniczy jest dość rozległy, oprócz miasta Pilica, na terenie gminy znajdują się 23 miejscowości o statusie wsi.

Obecna struktura przestrzenna gminy Pilica wykazuje się wyraźną koncentracją osadnictwa wzdłuż szlaków komunikacyjnych. Zespoły wiejskie rozwijają się przeważnie w układach ulicowych, co przyczynia się do znacznego obudowywania dróg. Liczne stanowiska archeologiczne, zlokalizowane w różnych rejonach gminy, potwierdzają długą i nieprzerwaną ciągłość osadnictwa na omawianym obszarze.

W granicach gminy zachowały się, w różnym stopniu czytelności, ruralistyczne układy przestrzenne. W przestrzeni gminy dostrzec można także obiekty murowane i drewniane, które stanowią dziedzictwo kulturowe obszaru.

Na całym terenie gminy dominuje zabudowa zagrodowa, w związku z dominującą funkcją rolniczą na jej terenie. W obszarze gminy zauważalne są także obiekty związane z obsługą ruchu turystycznego oraz lotniskowe, co wynika z unikalnych warunków środowiskowych. W centrum miasta występuje zabudowa mieszkaniowo-usługowa.

Ważną rolę w kształtowaniu struktury przestrzennej gminy stanowią elementy krajobrazu naturalnego, m.in.:

- położenie na obszarze Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej,
- dolina rzeki Pilica oraz cieku Żebrówka,
- zespoły leśne – na terenie całej gminy.

W gminie występują elementy stanowiące istotne znaczenie dla rozwoju przestrzennego poszczególnych miejscowości. Wyróżnić wśród nich można m.in.:

- specyficzne cechy środowiska przyrodniczego:
 - rozległe tereny leśne, stanowiące powierzchnię gminy,
 - podmokłe łąki, rzeki, strumienie, rowy melioracyjne oraz zbiorniki wodne,

- gleby o niskich klasach bonitacyjnych,
- obszary wysokiej klasy krajobrazu naturalnego, który powinien zostać objęty szczególną ochroną,
- duże powierzchnie terenów chronionych: Park Krajobrazowy „Orlich Gniazd”, obszary siedliskowe Natura 2000, pomniki przyrody, rezerваты przyrody, użytek ekologiczny, korytarz ekologiczny;
- specyficzne cechy środowiska kulturowego:
 - występowanie cennych zabytków znajdujących się w rejestrze zabytków,
 - występowanie licznych zabytków archeologicznych,
 - występowanie miejsc pamięci narodowych,
 - występowanie licznych obiektów (budynki, krzyże, kapliczki przydrożne, itp.) charakterystycznych dla krajobrazu kulturowego obszaru;
- istniejące zainwestowanie:
 - przebieg dróg wojewódzkich nr 790 i nr 794,
 - występowanie cmentarzy i wyznaczonych wokół nich stref ochrony sanitarnej,
 - strefy ochrony konserwatorskiej,
 - istniejąca infrastruktura techniczna (przede wszystkim przebieg linii wysokiego napięcia 220 kV).

Ze względu na krajobraz gminny, jej charakter oraz aktualne zagospodarowanie terenów należy przy tworzeniu kierunków rozwoju przestrzennego uwzględnić walory krajobrazowe, aby ochronić cenne elementy w przestrzeni. Ponadto przy kreowaniu polityki przestrzennej należy kierować się potrzebami mieszkańców, przedsiębiorców, inwestorów i instytucji działających na terenie gminy, aby umożliwić dalszy rozwój gminy w wybranych sferach działalności.

7. STAN SYSTEMÓW KOMUNIKACJI

7.1. Układ powiązań zewnętrznych

Gmina Pilica położona jest w północno – wschodniej części województwa śląskiego. W pobliżu znajdują się: Częstochowa oddalona o około 70 km, Katowice i Kraków oddalone o około 60 km oraz miasto powiatowe Zawiercie oddalone o około 20 km.

Za główne zewnętrzne powiązania komunikacyjne odpowiadają drogi:

- wojewódzka nr 790 relacji Dąbrowa Górnicza – Ogrodzieniec – Pilica,
- wojewódzka nr 794 relacji Koniecpol – Lelów – Pradła – Pilica – Wolbrom – Skąta – Kraków.

Po zachodniej stronie, około 50 km od miasta Pilica znajduje się autostrada A1, która łączy północ i południe kraju.

Zewnętrzna dostępność do miasta i gminy zapewniają również drogi gminne i powiatowe, które tworzą połączenia z sąsiadującym terytorium.

Przez teren miasta i gminy nie przebiega linia kolejowa.

7.2. Sieć drogowa

Sieć drogową na terenie miasta i gminy Pilica tworzy układ drogowy składający się z dróg gminnych, powiatowych i wojewódzkich. Opiera się ona na drogach przebiegających przez obszar miasta i gminy, a głównymi z nich są:

- droga wojewódzka nr 790,
- droga wojewódzka nr 794,
- drogi gminne i powiatowe.

Przez teren miasta i gminy przebiegają następujące drogi powiatowe⁸⁷:

- droga nr 1723 S – Wola Kocikowa,
- droga nr 1725 S – Giebło, Biskupice,
- droga nr 1727 S – Biskupice,
- droga nr 1748 S – Szyce, Solca,
- droga nr 1749 S – Pilica ul. Piłsudskiego, Przychody,
- droga nr 1750 S – Dobra,
- droga nr 1751 S – Dobra,
- droga nr 1752 S – Kidów, Wierbka,
- droga nr 1753 S – Dobraków, Maleszyna,
- droga nr 1754 S – Pilica ul. Mickiewicza, Kwaśniów,
- droga nr 1764 S – Wierbka, Cisowa,
- droga nr 1765 S – Kocikowa, Pilica ul. 17 Stycznia,
- droga nr 1766 S – Złożeniec,

⁸⁷ Wykaz dróg powiatowych na terenie powiatu zawierciańskiego

- droga nr 1767 S – Pilica ul. Żarnowiecka, Sławniów, Kleszczowa,
- droga nr 1770 S – Dobraków, Siadcza, Szyce, Sierbowice,
- droga nr 1771 S – Podleśna, Dobraków, Kleszczowa,
- droga nr 1772 S – Wierzbica, Przychody, Kidów, Sierbowice,
- droga nr 1775 S – Podleśna, Solca,
- droga nr 1776 S – Podleśna, Solca,
- droga nr 1777 S – Jasieniec, Solca, Siadcza, Kidów, Dzwonowice.

Pozostały układ komunikacyjny współtworzony jest przez drogi gminne i wewnętrzne.

Poniżej znajduje się ewidencja dróg gminnych w poszczególnych jednostkach należących do gminy Pilica (stan na 03.06.2022 r.):

Tabela 24 Wykaz dróg gminnych w gminie Pilica

L.p.	Nr drogi	Nazwa drogi	Długość (m)
PILICA			
1	641001 S	Pilica - ul. Klasztorna	1012
2	641002 S	Pilica - ul. Partyzantów	483
3	641003 S	Pilica - ul. Różana	125
4	641004 S	Pilica - ul. Reformacka	203
5	641005 S	Pilica - ul. Barbary	87
6	641006 S	Pilica - ul. Strażacka	54
7	641007 S	Pilica - ul. Wolności	93
8	641008 S	Pilica - ul. Targowa	256
9	641009 S	Pilica - ul. Czaplicowej	70
10	641010 S	Pilica - ul. Łazienna	122
11	641011 S	Pilica - ul. Krótka	50
12	641012 S	Pilica - ul. Markowska	224
13	641013 S	Pilica - ul. Armii Krajowej	146
14	641014 S	Pilica - ul. Księżna	134
15	641015 S	Pilica - ul. Senatorska	386
16	641016 S	Pilica - ul. Ogrodowa	83
17	641017 S	Pilica - ul. Zamkowa	450
18	641018 S	Pilica - ul. Żarnowiecka do oczyszcz.	387
19	641019 S	Pilica - Raszki	190
20	641020 S	Pilica - Cmentarz Żyd.	706
21	641021 S	Pilica - Wapiennik - Cm.Żyd.	546
22	641022 S	Pilica - Nad Zalewem	742
23	641023 S	Pilica ul. Kwapisza	327
24	641024 S	Pilica ul. Pileckich	179
25	641025 S	Pilica ul. K. Elżbiety Jagiełłowej	343
26	641026 S	Pilica ul. Marii Sobieskiej	258
27	641027 S	Pilica ul. Piaskowa	193

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

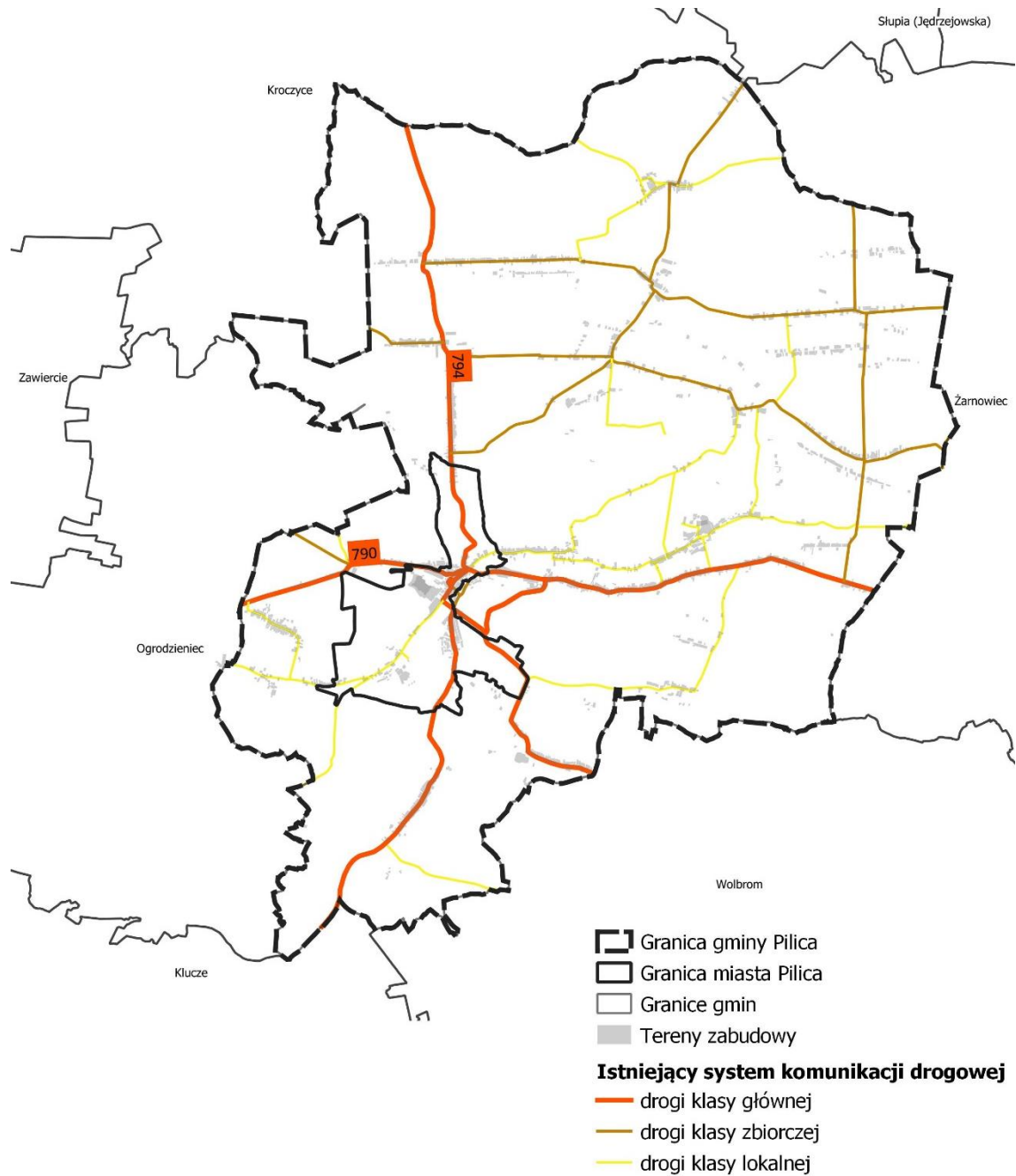
28	641028 S	Pilica ul. 11-go Listopada	240
29	641029 S	Pilica ul. Niepodległości	165
30	641030 S	Pilica ul. A. Mickiewicza	188
31	641031 S	Pilica ul. Kościuszki	734
Biskupice			
32	641201 S	Pilica - Kolonia Biskupice (Polska)	1305
Cisowa			
33	641226 S	Cisowa - Syberia	861
34	641227 S	Cisowa - Podcisowie Kąpiołki	930
Dobraków			
35	641276 S	Dobraków - Cmentarz	545
36	641277 S	Dobraków - Remiza OSP	280
37	641278 S	Dobraków - Podrędzinie	1828
38	641279 S	Dobraków - Podoły - Kalugi	2464
Kidów			
39	641376 S	Kidów ul. Kasztanowa	780
40	641377 S	Kidów ul. Graniczna	654
41	641378 S	Kidów ul. Słoneczna	1007
42	641379 S	Kidów ul. Piaskowa	844
Kleszczowa			
43	641401 S	Kleszczowa Górna	1236
Kocikowa			
44	641426 S	Kocikowa - Wola Kocikowa	1079
Kolonia Dobra			
45	641451 S	Kolonia Dobra - Płyty	215
46	641452 S	Kolonia Dobra - Łąki	90
Przychody			
47	641526 S	Przychody - Przyborowie	850
Siadcza			
48	641551 S	Siadcza Wieś	1150
49	641552 S	Siadcza nad stawami	572
50	641553 S	Siadcza - Przychody Dwór	2980
Sławniów			
51	641601 S	Pilica - Sławniów - Zarzecze	2031
52	641602 S	Sławniów ul. Piaskowa	565
53	641603 S	Sławniów - Zarzecze I etap obw.	1760
54	641604 S	Sławniów ul. Wodna	466
55	641605 S	Sławniów - Cisowa	1910
Smoleń			
56	641626 S	Smoleń - Bukowa Góra	1140
57	641627 S	Smoleń - Złożeniec	2327
58	641628 S	Smoleń - Podlesie	981
Solca			

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA I GMINY PILICA
TOM I – UWARUNKOWANIA ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

59	641651 S	Złota Góra - Dwór	283
60	641652 S	Solca między stawami	250
66	641653 S	Solca nad stawami	512
Szyce			
67	641676 S	Szyce ul. Reymonta	1823
68	641677 S	Szyce ul. Wesoła	774
Wierbka			
69	641701 S	Wierbka - Sławniów	468
70	641702 S	Wierbka - Korea (Kolonja Wierbka)	1614
71	641703 S	Wierbka ul. Górna	333
72	641704 S	Wierbka ul. Widok	83
73	641706 S	Wierbka ul. Kochanowskiego	424
74	641707 S	Wierbka ul. Nadrzeczna	248
75	641708 S	Wierbka ul. Moesa	130
76	641709 S	Wierbka ul. Zielona	660
Wierzbica			
77	641726 S	Wierzbica Kresy - Ojców Przychody	3965
Zarzecze			
78	641751 S	Zarzecze Dw 794 - Zarzecze Żarn.	830
79	641752 S	Zarzecze - Tartak	172
80	641753 S	Zarzecze Osiedle	269
Złożeniec			
81	641776 S	Złożeniec - Kolonia Szustry	1658
82	641777 S	Złożeniec - Pustkowie	833

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Miasta i Gminy Pilica

Większość powyższych dróg i ulic posiada nawierzchnie bitumiczne. Układ ulic miejskich obsługujących centralne rejony miasta, ważniejsze ulice na terenach gminy posiadają nawierzchnie urządzone. Braki w zakresie nawierzchni utwardzonych występują głównie na obrzeżach miasta oraz w przysiółkach na obszarze wiejskim.

Rysunek 11 Schemat istniejącego układu drogowego w mieście i gminie Pilica

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDOT oraz PODGiK

7.3. Komunikacja zbiorowa

Za autobusową komunikację zbiorową w mieście i gminie Pilica odpowiadają prywatni przewoźnicy:

- GONPOL Szczepan Goncerz, Kamil Goncerz Spółka Jawna, Złożeniec 74, 42-436 Pilica,
- BUSIK s.c., Stanisław Fabjański, Marcin Derek, ul. Krakowska 39, 42-445 Szczekociny,
- Michał Warzecha „MAT-BUS”, Bogucice Drugie ul. Szosa 25A, 28-400 Pińczów,
- UNI-METAL 1 Sp. z o.o., ul. mjr Tarchalskiego 2, 42-230 Koniecpol.

Przewoźnicy oferują przejazdy na stałych trasach, jak i możliwość zorganizowania zbiorowych przejazdów.

7.4. Szlaki turystyczne

Liczne walory przyrodnicze i położenie geograficzne wpływają na dużą atrakcyjność turystyczną miasta i gminy Pilica. Zwiedzający mogą zapoznać się z historią i podziwiać urozmaicony krajobraz.

Na terenie gminy znajdują się szlaki turystyczne piesze i rowerowe⁸⁸.

Dwa główne szlaki piesze:

- czerwony – Szlak Orlich Gniazd z Krakowa do Częstochowy. Na terenie gminy Pilica od połączenia ze szlakiem niebieskim na południe od Smolenia w północnej części doliny Wodącej przez Smoleń, Pilicę w kierunku Podzamcza przez Kocikową. W obrębie granic gminy ma on długość 12 km,
- niebieski – Szlak Warowni Jurajskich z Rudawy do Mstowa. Na obszarze gminy prowadzi z doliny Wodącej przez Smoleń omijając Wzgórze Zamkowe i dalej przez Złożeniec w kierunku Ryczowa – długość 5,2 km.

Obydwa szlaki połączone są w okolicach Smolenia przez czarny szlak łącznikowy o długości 1,5 km. Dodatkowo na terenie gminy znajduje się zielony szlak, który prowadzi od zamku w Smoleniu do Jeżówki przez Cisową i ma on długość 3,1 km.

Głównym szlakiem rowerowym jest trasa nr 18. – czerwony jurajski szlak rowerowy (Orlich Gniazd) na odcinku Zamek Morsko – Skarżyce – Żerkowice – Karlin – Bzów – Podzamcze – Ryczów – Złożeniec – Smoleń – Krzywopłoty – Zamek Bydlin. Łączna długość trasy to 40 km i przebiega ona przez gminy: Zawiercie, Ogrodzieniec i Pilica.

7.5. Podsumowanie

Istniejący układ komunikacyjny miasta i gminy jest dobrze rozbudowany. Uzupełniająca się wzajemnie sieć dróg różnych klas gwarantuje możliwość dotarcia do wszystkich miejscowości miasta i gminy.

⁸⁸ https://www.pilica.pl/kategorie/szlaki_turystyczne

Zewnętrzne powiązania komunikacyjne zapewniane są przez drogi wojewódzkie nr 790 i 794. Dostęp komunikacyjny do wielu miejsc umożliwiają również liczne drogi powiatowe.

Komunikację zbiorową na terenie miasta i gminy zapewnia prywatny przewoźnik, który obsługuje 4 linie z przystankami znajdującymi się w opisywanym obszarze. Na terenie gminy nie funkcjonuje publiczna komunikacja zbiorowa.

Stan techniczny podstawowej sieci dróg w gminie uznać można jako średni, odcinkowo niezadawalający. Drogi wojewódzkie posiadają przekrój jednojezdniowy o dwóch pasach ruchu i nawierzchni asfaltowej. Stan techniczny dróg powiatowych i gminnych jest niezadawalający, jezdnie posiadają szerokości od 4,5 do 7,0 m. W większości posiadają nawierzchnię asfaltową. Jednakże są też odcinki z nawierzchnią utwardzoną, gruntową i nieulepszoną. Na odcinkach dróg powiatowych przechodzących przez tereny zabudowy mieszkaniowej, brak chodników i poboczy co utrudnia ruch pieszy. Układ drogowo – uliczny zarówno w mieście jak i w sołectwach charakteryzuje się małą szerokością w linach rozgraniczających, co uniemożliwia modernizację i rozbudowę tych ciągów. Niewłaściwa (zbyt mała) jest też szerokość jezdni. Na łukach występują złe warunki widoczności. Dlatego przy tworzeniu polityki przestrzennej miasta i gminy należy zapewnić odpowiednią ilość terenów pod inwestycje sprzyjające rozwojowi sieci komunikacyjnej na terenie gminy.

8. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA GMINY PILICA

8.1. Gospodarka wodno-ściekowa

8.1.1. Zaopatrzenie w wodę

Na terenie miasta i gminy Pilica zaopatrzenie w wodę zapewnia Zakład Usług Wodnych i Komunalnych w Pilicy. Woda do celów komunalnych dostarczana jest z sześciu ujęć wód podziemnych, które zlokalizowane są w Solcy, Dzwonowicach, Sierbowicach, Cisowej, Złóżcu, Kocikowej i Pilicy.

Według *oceny jakości wody gminy Pilica w 2020 r.* i danych statystycznych BDL GUS za 2021 r., zaopatrzone w wodę 7 927 mieszkańców gminy Pilica. Ilość produkowanej wody przez Zakład Usług Wodnych i Komunalnych Pilica wyniosła 1 155,13 m³/d. Ujęcie Zakładu Produkcyjno – Handlowego MLEKOVITA produkowało 5 m³/d wody, natomiast ujęcie Konsorcjum Mięsnego OKRASA Grupa Południe w Pilicy produkowało 3,6 m³/d wody.

W 2021 roku, według danych BDL GUS, łączna długość sieci rozdzielczej, którą woda rozprowadzana była do mieszkańców wynosiła 126 km z czego 12,2 km w mieście i 113,8 km na obszarze wiejskim. Doprowadzono 2666 przyłączy do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania, w tym 555 przyłączy w mieście oraz 2 111 przyłączy na terenach wiejskich. Ogólne zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności było równe 317 000 m³, natomiast zużycie wody na jednego mieszkańca wyniosło 37,2 m³.

Kontrolę jakości wody przeznaczonej do spożycia sprawuje Państwowy Powiatowy Inspektorat Sanitarny w Zawierciu, który działa w oparciu o ustawę z dnia 7 czerwca 2001 r. *o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków* oraz rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 7 grudnia 2017 r. *w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi*.

Na stan infrastruktury wodociągowej oraz wpływ na straty wody mają awarie sieci wodociągowych. Liczba awarii na sieci wodociągowej w przestrzeni ostatnich lat przedstawia się następująco:

Tabela 25 Liczba awarii wodociągowych w gminie Pilica

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba awarii	36	38	42	39	36	18	17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Jak wynika z powyższego zestawienia – można zauważyć tendencję sugerującą spadek liczby awarii w ostatnich latach. Generalnie na częstość awarii wpływ mają:

- rodzaj materiału, technologia złączy i ich ilość,
- warunki gruntowo-wodne w miejscu ułożenia rurociągów,
- ilość przyłączy, zaworów i hydrantów,
- zmiany ciśnienia wody i ciśnień maksymalnych.

Ujęcia głębinowe zarządzane przez Zakład Usług Wodnych i Komunalnych w Pilicy oraz dwa ujęcia zakładów produkcyjnych, które produkują wodę jedynie dla własnego zapotrzebowania, podlegają nadzorowi sanitarnemu. W 2019 r. w ramach wspomnianego nadzoru pobrane zostało do badań 39 próbek z 19 różnych miejsc kontrolnych. Tylko 2 próbki nie spełniały norm pod kątem fizykochemicznym, natomiast pod kątem mikrobiologicznym 1 próbka. Natychmiast podjęto działania mające na celu poprawę jakości wody i po ponownym badaniu woda nadawała się do spożycia przez ludzi.

8.1.2. Odprowadzanie i oczyszczanie ścieków

Gmina Pilica jest częściowo skanalizowana, przy czym dotyczy to głównie terenu miasta. Według stanu na 2021 rok z sieci kanalizacyjnej korzystało 65,2% mieszkańców gminy, gdzie w miastach odsetek ten stanowił 82,4%, natomiast na terenach wiejskich 60,2%. Łączna długość sieci kanalizacyjnej wynosiła 9,4 km, z czego 8,3 km przypada na miasto, a zaledwie 1,1 km na obszary wiejskie. Do sieci kanalizacyjnej podłączone było 13,6% budynków całej gminy Pilica, co stanowiło 53,4% budynków w mieście i tylko 1,9% budynków na terenach wiejskich. Większość gospodarstw położonych na obszarze wiejskim wyposażona jest w bezodpływowe zbiorniki (na rok 2021 odnotowano 1 663 szt., gdzie w mieście jest to 78 zbiorników), których zawartość wywożona jest do oczyszczalni taborem asenizacyjnym. Występują również przydomowe oczyszczalnie, ale nie są dość często spotykane (zaledwie 150 szt. na obszarach wiejskich i 10 szt. w mieście).

Ścieki przenoszone są poprzez istniejącą kanalizację do znajdującej się w północno-wschodniej części miasta Pilica mechaniczno-biologicznej oczyszczalni ścieków o wydajności 1 652 m³/d. Oczyszczalnia eksploatowana jest przez Zakład Usług Wodnych i Komunalnych w Pilicy. Poprzednim administratorem było Rejonowe Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji w Zawierciu. Oczyszczone ścieki odprowadzane są bezpośrednio do rzeki Pilicy.

Według Banku Danych Lokalnych GUS w roku 2021 zakłady przemysłowe odprowadziły łącznie 25 000 m³ ścieków. Siecią kanalizacyjną odprowadzono 44 700 m³ ścieków bytowych, z czego 40 150 m³ z miasta i 4 600 m³ z terenów wiejskich. Ilość odprowadzonych ścieków oczyszczonych wyniosła 81 000 m³, w tym 70 000 m³ z miasta i 11 000 m³ z obszaru wiejskiego.

Na terenie Miasta i Gminy Pilica znajdują się niewielkie odcinki kanalizacji deszczowej, która ma za główne zadanie odwadnianie terenów dróg. Wody opadowe są odprowadzane z terenów utwardzonych przede wszystkim do rzeki Pilicy i jej dopływów.

8.2. Gospodarka energetyczna

8.2.1. Zaopatrzenie w energię elektryczną

Na obszarze gminy Pilica dystrybucją energii zajmuje się TAURON Sprzedaż sp. z o.o. Odział w Będzinie. Gmina Pilica zasilana jest z:

- GPZ Kądziałów,
- GPZ Zuzanka,
- GPZ Ogrodzieniec,
- GPZ Wolbrom,
- PZ Pilica.

Przez obszar miasta i gminy przebiega linia elektroenergetyczna 220 kV relacji Łośnice-Kielce.

Obszar zaopatrywany jest w energię elektryczną wyprowadzaną z PZ Pilica poprzez:

- Linie napowietrzne i kablowe średniego napięcia (SN) 30 kV oraz 15 kV,
- Linie napowietrzne i kablowe niskiego napięcia (nN) 0,4 kV,
- Stacje transformatorowe:
 - 90 szt. stacji 15/0,4 kV będących w eksploatacji TAURON Dystrybucja S.A. Odział w Będzinie Rejon ŚN/nN Dąbrowa Górnicza, Trzebinia - Siersza, łączna moc wynosi 13,2 MVA
 - 6 szt. . stacji 15/0,4 kV pozostających w całości w eksploatacji Odbiorców, łączna moc wynosi 4,45 MVA.

8.2.2. Odnawialne źródła energii

3 kwietnia 2015 r. podpisana została umowa między Miastem i Gminą Pilica, a Województwem Śląskim na dofinansowanie projektu „Zwiększenie wykorzystania energii odnawialnej poprzez zakup i montaż kolektorów słonecznych w gminie Pilica” w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013. Projekt zakładał zakup i montaż instalacji solarnych. Zaplanowano montaż 823 kolektorów słonecznych na dachach budynków prywatnych mieszkańców oraz na 3 budynkach użyteczności publicznej.

Gmina Pilica chcąc zadbać o czystość produkowanej energii wzięła udział w projekcie pn. „Poprawa efektywności energetycznej poprzez montaż instalacji fotowoltaicznych na potrzeby gospodarstw domowych mieszkańców Gminy Pilica”. 9 czerwca 2021 r. Miasto i Gmina Pilica podpisało umowę na dofinansowanie projektu z Województwem Śląskim w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020.

Przedmiotem projektu był montaż instalacji paneli fotowoltaicznych do produkcji elektrycznej w budynkach stale zamieszkałych, położonych na terenie Gminy Pilica. Projekt zakładał opracowanie, wybudowanie oraz podłączenie do sieci instalacji fotowoltaicznych dla 784 budynków na terenie całej gminy. Efektem ma być poprawa stanu środowiska naturalnego,

dzięki ograniczeniu emisji dwutlenku węgla, siarczanów, azotanów, a także pyłów do atmosfery. Wyprodukowana energia wykorzystywana będzie do własnej potrzeby z możliwością oddawania nadwyżki do sieci.

W ramach projektu przewiduje się montaż instalacji fotowoltaicznych o mocy nominalnej:

- 2 kWp – dla gospodarstw ze zużyciem rocznym w przedziale 1700-2499 kWh,
- 3 kWp dla gospodarstw ze zużyciem rocznym w przedziale 2500 - 4300 kWh,
- 5 kWp dla gospodarstw ze zużyciem rocznym powyżej 4300 kWh.

8.2.3. Zaopatrzenie w gaz

Gmina Pilica zaopatrywana jest w gaz przez Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. Górnośląski Oddział Handlowy w Zabrze. Klienci zaopatrywani są w gaz ziemny wysokometanowy o wartości opałowej nie mniejszej niż 31 MJ/m³ i ciepłe spalania nie mniejszym niż 34 MJ/m³. Infrastruktura sieci gazowej na terenie gminy Pilica jest własnością Polskiej Spółki Gazownictwa Sp. z o.o. Oddział w Zabrze. Spółka na terenie gminy posiada sieć gazową wysokiego ciśnienia DN 150 CN 6,3 MPa odgałęzienie do SRP Pilica Sławniów. Źródłem dostawy paliwa gazowego do gminy Pilica jest stacja redukcyjno-pomiarowa I^o usytuowana w Pilicy Sławniowie o przepustowości SRP $Q_{max}=8000$ nm³/h. Paliwo gazowe na terenie gminy Pilica jest dystrybuowane za pomocą sieci gazowej średnioprężnej wykonanej w technologii PE stan techniczny dobry (niska awaryjność) i sieć wyżej wymieniona może być źródłem gazu dla potencjalnych nowych odbiorców znajdujących się na terenie gminy. System sieci gazowych na terenie gminy Pilica zapewnia pełne pokrycie zapotrzebowania na gaz dla mieszkańców i instytucji zarówno w dni robocze jak i w dni świąteczne niezależnie od sezonu letniego czy też zimowego, nie powodując przy tym żadnych problemów w funkcjonowaniu w/w urządzeń oraz infrastruktury.⁸⁹

Według danych BDL GUS, w 2020 r. długość czynnej sieci gazowej w gminie Pilica wynosiła 21 747 m, z czego 4 598 sieci przesyłowej i 17 149 sieci rozdzielczej. 11,6% mieszkańców korzystało z instalacji gazowej (16,8% w mieście, 10% na terenach wiejskich). Przełożyło się to na 988 osób z terenu całej gminy, które korzystały z instalacji. Odnotowano 219 czynnych przyłączy do budynków mieszkalnych oraz 368 gospodarstw będących odbiorcami gazu (206 z nich ogrzewało mieszkanie gazem), w tym 128 gospodarstw w mieście. Zużycie gazu wyniosło 3 665,8 MWh.

8.2.4. Zaopatrzenie w ciepło

Zapotrzebowanie w ciepło w Gminie i Mieście Pilica pokrywane jest w głównej mierze przez kotłownie prywatne. Brak zaopatrywania w ciepło z sieci miejskiej jest związane z położeniem oraz rodzajem zabudowy, a przede wszystkim ekonomicznym uzasadnieniem wykorzystania

⁸⁹ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Pilica.

danego źródła ogrzewania. Na obszarze gminy brakuje większych kompleksów mieszkalnych, przemysłowych czy usługowych co w praktyce w takim wypadku wyklucza stosowanie ogrzewania sieciowego.

Głównymi indywidualnymi źródłami ciepła w Gminie Pilica są piece na paliwa stałe (węgiel, drewno lub olej opałowy). Jedynie 23 na 2525 budynków ogrzewanych jest gazem, zidentyfikowano jeden budynek użyteczności publicznej ogrzewany pompą ciepła i dwa piecami akumulacyjnymi. Warte zauważenia jest duży udział kotłów węglowych, który jest typowy dla województw na południu Polski (niewielka odległość od źródeł paliw kopalnych).

8.3. Gospodarka odpadami

Zgodnie z art. 3 ust. 2 pkt. 10 ustawy z dnia 13 września 1996 r. *o utrzymaniu czystości w porządku w gminach* Burmistrz Gminy jest zobowiązany sporządzić roczną analizę stanu gospodarki komunalnej. Analizę przeprowadza się w celu weryfikacji możliwości technicznych i organizacyjnych Gminy w zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi, a w szczególności możliwości przetwarzania niesegregowanych odpadów, bioodpadów oraz pozostałości z sortowania, a także potrzeb inwestycyjnych i kosztów związanych z gospodarką odpadami⁹⁰.

W ramach gminnego systemu gospodarowania odpadami komunalnymi objęto tylko nieruchomości zamieszkałe. Natomiast nieruchomości niezamieszkałe zostały obciążone obowiązkiem posiadania indywidualnej umowy na świadczenie usług odbioru i zagospodarowania odpadów komunalnych zawartą z wybranym podmiotem posiadającym odpowiednie zezwolenie.

Na terenie gminy Pilica, w roku 2020 odbiorem odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości zamieszkałych zajmowała się firma Remondis Sp. z o.o.

Z terenów nieruchomości odbierane były niesegregowane odpady komunalne oraz selektywne w systemie workowym z podziałem na frakcje.

Ponadto dwa razy w roku organizowano zbiórkę odpadów wielkogabarytowych. Gminna Selektywna Zbiórka Odpadów Komunalnych przeprowadzana jest w punkcie zlokalizowanym w Pilicy na ul. Żarnowieckiej 83. W tym miejscu mieszkańcy mogą oddawać zebrane w sposób selektywny odpady komunalne z papieru, szkła, tworzywa sztucznego, metalu i opakowań wielomateriałowych oraz odpady zielone z pielęgnacji ogrodów, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, zużyte baterie i akumulatory, zużyte opony, przeterminowane leki, przeterminowane chemikalia, inne odpady niebezpieczne wydzielone ze strumienia odpadów komunalnych a także odpady wielkogabarytowe, odpady budowlane i rozbiórkowe, pochodzące z remontów i innych robót budowlanych wykonywanych we własnym zakresie, na wykonanie których nie jest wymagane uzyskanie pozwolenia na budowę lub rozbiórkę, a także

⁹⁰ Urząd Miasta i Gminy Pilica, *Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi na terenie Miasta i Gminy Pilica za rok 2020*, Pilica: 2020

na wykonanie których nie jest wymagane zgłoszenie do administracji budowlano – architektonicznej.

Na terenie Gminy Pilica nie występuje możliwość przetwarzania odpadów komunalnych. W roku 2020 zgodnie z zawartą umową, odpady były przekazywane do instalacji prowadzonej przez:

- Częstochowskie Przedsiębiorstwo Komunalne Sp. z o.o., Sobuczyna ul. Konwaliowa 1, 42-263 Wrzosowa,
- Zakładu Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o., ul. Podmiejska 53, 42-400 Zawiercie.

8.4. Obsługa telekomunikacyjna

Teren miasta i gminy Pilica jest dobrze uzbrojony w sieć telekomunikacyjną. Mieszkańcy mają dostęp do sieci telefonicznej stacjonarnej. Ponadto na terenie gminy świadczone są mobilne usługi telekomunikacyjne poprzez operatorów takich jak: T-Mobile Polska S.A., P4 Sp. z o.o., Orange Polska S.A., Plus. Szybki rozwój telefonii komórkowej spowodował wzrost źródeł emisji PEM w postaci stacji bazowych. Według wykazu pozwoleń radiowych wydanych przez Urząd Komunikacji Elektronicznej wynika, iż w gminie Pilica istnieje obecnie 23 stacji bazowych telefonii komórkowej.

Na podstawie danych udostępnianych przez Urząd Komunikacji Elektronicznej stwierdzono, że województwo śląskie charakteryzuje się dobrymi warunkami oraz stałą tendencją wzrostową jeśli chodzi o internetowy przesył danych. Ponadto w województwie śląskim występuje najwyższy odsetek gospodarstw domowych w zasięgu sieci umożliwiających dostęp do Internetu o przepustowości co najmniej 30 Mb/s, przez co obszar gminy ma duże perspektywy do rozwoju dostępności do Internetu stacjonarnego oraz jego jakości⁹¹. W przypadku gminy Pilica brak jest szczegółowych informacji na temat dostępu do Internetu, ilości komputerów w gospodarstwach domowych, ilości abonentów.

8.5. Podsumowanie

Sieci uzbrojenia technicznego w Gminie i Mieście Pilica można ocenić jako dobre. Należy dążyć do dalszego rozwoju poszczególnych sieci, a przede należy skupić się na rozwoju sieci pozytywnie oddziałujących na stan środowiska przyrodniczego (sieć kanalizacyjna, gazowa, ciepłownicza).

Sieci elektroenergetyczna jak i wodociągowa wydają się zaspokajać wszystkie potrzeby mieszkańców gminy. Niestety sieć gazowa nie jest wykorzystywana w regionie w dużym stopniu. W tym regionie powszechnie używa się palenisk o niskiej emisji zasilanych paliwami stałymi np.: węgiel, drewno, olej opałowy, ale również spotyka się przypadki spalania różnego

⁹¹ Sprawozdanie z działalności Prezesa UKE za 2020 r., kwiecień 2021 r.

rodzaju materiałów odpadowych. Korzystanie z tego typu formy ogrzewania niesie za sobą poważne zanieczyszczenia powietrza. Na potrzeby przeciwdziałania temu zjawisku Gmina Pilica wystąpiła o opracowanie Planu Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Pilica, co poskutkowało przyjęciem uchwały Nr XX/145/2016 z dnia 24 marca 2016 r. wprowadzającą ww. opracowanie w życie. Sformułowano w tym dokumencie dotychczasowe działania i przedsięwzięcia oraz opracowano zadania na przyszłe lata. Od kilku lat prowadzony jest projekt zachęcający do wykorzystywania energii odnawialnej w postaci montażu instalacji fotowoltaicznych do produkcji energii elektrycznej.

Poważnym problemem jest natomiast zanieczyszczenie gleb i wód przez ścieki komunalne. Stopień skanalizowania Gminy Pilica jest dość niski co sprawia że obecna oczyszczalnia jest wystarczająca by zaspokoić potrzeby regionu. Należy tu jednak wspomnieć, że zasięg sieci kanalizacyjnej sięga granic miasta Pilica, gdy reszta regionu obsługiwana jest przez wozy asenizacyjne bądź ścieki są oczyszczane w przydomowych oczyszczalniach.

W gminie prowadzone są inwestycje polegające na poprawie warunków dostarczania poszczególnych mediów, a także zwiększania dostępności – największy przyrost można zauważyć w przypadku przewodów sieci gazowej, gdzie co roku długość sieci znacznie wzrasta. W latach 2015-2020 nie zwiększyła się natomiast długość sieci wodociągowej, a w latach 2011-2020 nie zrealizowano żadnych inwestycji polepszających dostępność sieci kanalizacyjnej.

Gospodarowanie odpadami przez Gminę Pilicę prezentuje się na dobrym poziomie. Wprowadzane nowe zarządzenia dotyczące Selektywnych Zbiórek przynoszą ze sobą efekty czystszej przestrzeni omawianego obszaru.

Kwestia telekomunikacyjna w gminie nie stanowi problemu. Na obszarze opracowania znajduje się wiele stacji BTS co daje w obecnej chwili szeroko dostępne sieci telekomunikacyjne.

9. POLITYKA PRZESTRZENNA MIASTA I GMINY – UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE ROZWOJU

9.1. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne w gminie Pilica - stan prawny

Zgodnie z Ustawą o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* sprawami dotyczącymi kształtowania zasad zagospodarowania przestrzennego na danym obszarze zajmuje się samorząd gminny. Gmina Pilica kształtuje politykę przestrzenną, przy wykorzystaniu następujących narzędzi planistycznych:

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica – przyjętego Uchwałą Nr XXVII/186/98 Rady Miasta i Gminy Pilica z dnia 10 czerwca 1998 r.

Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica – przyjętego Uchwałą Nr XXV/171/2005 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 24 lutego 2005 r.

9.1.1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Obszar Miasta i Gminy Pilica w obrębie granic administracyjnych (o powierzchni 13 889 ha) objęty jest miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego. Przyjętego Uchwałą Nr XXV/171/2005 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 24 lutego 2005 r., w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica.

W obecnie obowiązującym na terenie gminy Pilica miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego wyznaczono, m.in.:

- tereny pod zabudowę mieszkaniową o łącznej powierzchni ok. 810 ha;
- tereny pod zabudowę usługową o łącznej powierzchni ok. 50 ha;
- tereny pod zabudowę usługowo-produkcyjną i magazynową o łącznej powierzchni ok. 27 ha.⁹²

Dla wszystkich terenów ujętych w omawianym planie miejscowym wyznaczono linie rozgraniczające tereny o różnym przeznaczeniu, określono ustalenia ogólne, a także ustalenia szczegółowe przeznaczenia oraz warunki zabudowy i zagospodarowania terenów.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego zgodnie z art. 14 ust. 8 ustawy o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* stanowi akt prawa miejscowego, będącym powszechnie obowiązującym.

⁹² Analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Pilica za lata 2007-2009 wraz z oceną aktualności dokumentów planistycznych, analizą złożonych wniosków oraz harmonogramem sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na lata 2020-2025, GARD - Pracownia Urbanistyczno -Architektoniczna - mgr inż. arch. Anna Woźnicka, 2020

9.2. Dokumenty strategiczne szczebla gminnego

9.2.1. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Pilica na lata 2019–2022 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2023-2026

Program ochrony środowiska na obszarze Miasta i Gminy Pilica został przyjęty Uchwałą Nr XVI/91/2019 Rady Miasta i Gminy Pilica z dnia 5 grudnia 2019 r., w sprawie przyjęcia „Programu Ochrony Środowiska na lata 2019-2022 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2023-2026”.

Nadrzędnymi celami uchwalonego Programu ochrony środowiska jest dążenie do poprawy stanu środowiska naturalnego, efektywne zarządzanie środowiskiem, wprowadzenie skutecznych mechanizmów chroniących przed degradacją środowiska przyrodniczego, a także spełnienie wymagań obowiązującego w tym zakresie prawa.

W niniejszym opracowaniu uwzględniono kierunki ochrony środowiska w gminie, ze wskazaniem ich charakterystyki, oceny stanu aktualnego, a także określeniu stanu docelowego.

9.2.2. Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Pilica

Na mocy Uchwały Nr XX/145/2016 Rady Miasta i Gminy Pilica z dnia 24 marca 2016 r. na terenie gminy miejsko-wiejskiej Pilica zaczął obowiązywać Program Gospodarki Niskoemisyjnej.

W programie określony został długoterminowy cel strategiczny – poprawa stanu powietrza atmosferycznego, osiągnięta dzięki wprowadzeniu gospodarki niskoemisyjnej, przy efektywnym wykorzystaniu nośników energii na terenie Miasta i Gminy Pilica. Do zrealizowania ww. celu określono dwa cele szczegółowe:

- wzrost efektywności energetycznej obiektów;
- redukcja zanieczyszczeń, szczególnie PM₁₀, CO₂.

Zrealizowanie celu głównego oraz celów strategicznych może wpłynąć m.in. na redukcję emisji gazów cieplarnianych, zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, zapewnienie bezpieczeństwa dostaw ciepła i energii elektrycznej, a także poprawę jakości powietrza na obszarze Miasta i Gminy Pilica.⁹³

9.2.3. Strategia Rozwiązywania Problemów Pomocy Społecznej

W 2016 r. dla obszaru Miasta i Gminy Pilica, na mocy Uchwały Nr XXI/155/2016 Rady Miasta i Gminy Pilica z dnia 28 kwietnia 2016 roku opracowana została Strategia Rozwiązywania Problemów Pomocy Społecznej. Stanowiąca podstawę do realizacji zadań z zakresu pomocy społecznej, w celu poprawy funkcjonowania tej części społeczności lokalnej, która jest zagrożona wykluczeniem społecznym.

⁹³ Plan Gospodarki Niskoemisyjnej dla Gminy Pilica, Biuro Doradcze Altima S.C., 2015

Jako główny cel określa – profesjonalną pomoc społeczną, zmieniającą świadomość społeczną, a także wspierającą jakość życia lokalnej społeczności. Do osiągnięcia celu głównego wyznaczono cele szczegółowe:

1. *Prewencja, profilaktyka oraz skuteczna walka z wszelkimi przejawami patologii i dysfunkcji społecznych.*
2. *Pomoc osobom i rodzinom zagrożonym dysfunkcjami, w szczególności bezrobociem.*
3. *Wsparcie osób najuboższych.*
4. *Skuteczne rozwiązywanie problemów alkoholowych.*
5. *Doskonalenie zawodowe pracowników socjalnych.*⁹⁴

9.2.4. Plan Odnowy Miejscowości

Na obszarze gminy Pilica, dla miejscowości: Solca, Dzwonowice i Wierzbica opracowano Plany Odnowy Miejscowości. Ich głównym celem jest odnowa i rozwój wsi, a także poprawa warunków pracy i życia mieszkańców. W opracowaniu ujęte zostały planowane kierunki rozwoju oraz zadania do realizacji w siedmioletniej perspektywie. Opracowanie Planu Odnowy Miejscowości może stanowić również dokument pomocniczy, w procesie ubiegania się o dofinansowanie z programów unijnych.

9.3. Wydawane decyzje administracyjne – pozwolenia na budowę

Ocenę atrakcyjności gminy pod względem inwestycyjnym szacować można na podstawie ruchu budowlanego tj. liczby wydawanych decyzji o pozwoleniu na budowę nowych oraz modernizacją istniejących obiektów budowlanych. W przypadku gminy Pilica decyzje te wydawane są na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Decyzje wydawane są przez starostę powiatu zawierciańskiego.

Tabela 26 Liczba decyzji o pozwoleniu na budowę w latach 2016-2021

Wyszczególnienie	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Miasto Pilica	12	8	9	11	10	8
Obszar wiejski Gminy	36	37	25	29	26	29

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnianych przez Główny Urząd Nadzoru Budowlanego

Analiza wydawanych dla obszaru gminy Pilica decyzji o pozwoleniu na budowę (Tabela 22.) pozwala stwierdzić, że ich liczba wahała się od 34 do 48 rocznie. Brak zauważalnej tendencji

⁹⁴ Strategia Rozwiązywania Problemów Pomocy Społecznej Gminy Pilica, Załącznik do Uchwały Nr XXI/155/2016 Rady Miasta i Gminy Pilica z dnia 28 kwietnia 2016 roku

malejącej lub rosnącej. Należy nadmienić, że wartości te pochodzą z Rejestru Wniosków, Decyzji i Zgłoszeń, a w ramach prac nad niniejszym Studium dokonano selekcji wybranych kategorii i wyłączono inwestycje związane m.in. z komunikacją oraz infrastrukturą techniczną.

9.4. Wnioski złożone do Studium

Do Urzędu Miasta i Gminy Pilica od marca 2021 roku do listopada 2021 wpłynęło blisko 400 wniosków złożonych przez osoby prywatne. Wnioski pochodzą ze wszystkich miejscowości gminnych.

Termin składania wniosków do niniejszego Studium, wynikający z art. 11 pkt 1 ustawy o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* obejmował okres od 29 marca 2021 r. do 14 maja 2021 r.

Należy uznać, że najliczniejszą grupę wniosków stanowiły te, które odnosiły się do przeznaczenia terenu na cele budowlane. Inną ważną grupą są wnioski, których treść dotyczyła się możliwości produkcji energii ze źródeł odnawialnych oraz polepszenia możliwości inwestycyjnych w granicach poszczególnych działek. Ich rozmieszczenie zostało zawarte na Rysunku 1.3. *Rozmieszczenie wniosków złożonych do projektu Studium* – stanowiący załącznik do niniejszego opracowania.

Na zawiadomienie, o którym mowa w art. 11 pkt 2 ustawy o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, odpowiedziało 18 instytucji składając wnioski, zawierających konkretne informacje oraz wytyczne do uwzględnienia w dokumencie wynikające z ich obszarów działalności np. w zakresie zadań dotyczących zarządzania kryzysowego, ochrony życia i mienia, ochrony środowiska czy krajobrazu, ale także rozwoju infrastruktury technicznej i komunikacyjnej.

9.5. Potrzeby i możliwości rozwoju gminy

Zgodnie z art. 10 ust. 2 pkt 7 ustawy o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, w *Studium* uwzględnia się uwarunkowania wynikającego w szczególności z *potrzeb i możliwości rozwoju gminy, uwzględniając w szczególności:*

- a) *analizy ekonomiczne, środowiskowe i społeczne,*
- b) *prognozy demograficzne, w tym uwzględniające, tam gdzie to uzasadnione, migracje w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodka wojewódzkiego,*
- c) *możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci komunikacyjnej i infrastruktury technicznej, a także infrastruktury społecznej, służących realizacji zadań własnych gminy,*
- d) *bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę.*

Szczegółowo zagadnienia te zostały omówione w oddzielnym opracowaniu pn.: *Bilans terenów przeznaczonych pod zabudowę sporządzony na potrzeby Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica*. Poniżej przedstawiono wyniki tej analizy.

9.5.1. Zapotrzebowanie na nową zabudowę

Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym głównym zadaniem Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jest określenie polityki przestrzennej gminy, również w zakresie lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego. Następuje to m.in. przez wyznaczenie kierunków zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz przeznaczeniu terenów.

Określenie kierunków zagospodarowania, w tym obszarów przeznaczonych pod zabudowę oraz wyłączonych spod zabudowy, następuje po przeanalizowaniu istniejących uwarunkowań oraz dokonaniu prognoz dotyczących przyszłego rozwoju gminy. Z uwagi na ograniczone zasoby przestrzeni, jej ład oraz skutki ekonomiczne, które rodzi przeznaczenie terenów pod określone funkcje, należy racjonalnie nią dysponować, głównie w zakresie wyznaczania obszarów pod nową zabudowę.

Dla określenia zapotrzebowania na nową zabudowę w mieście i gminie Pilica przeanalizowano aktualną sytuację demograficzną oraz prawdopodobne jej zmiany w przyszłości, a także dokonano oceny sytuacji społecznej pod względem potrzeb mieszkalnictwa.

W gminie Pilica liczba ludności faktycznie zamieszkałej systematycznie maleje, i to zarówno w mieście, jak i na obszarze wiejskim. Według stanu na 31.12.2020 r. w gminie mieszkało ogółem 8 534 osób, tj. o 46 osób mniej niż rok wcześniej. Zgodnie z prognozami demograficznymi (GUS oraz przeprowadzonymi na potrzeby *Bilansu*), obejmującymi perspektywę do 2050 roku, przewiduje się dalszy spadek liczby ludności gminy. Zakłada się utrwalenie niekorzystnych wskaźników demograficznych, tj. spadku gęstości zaludnienia, ujemnego przyrostu naturalnego i ujemnego salda migracji. Przewiduje się, że w 2050 r. liczba mieszkańców gminy będzie wynosiła niewiele ponad 7 000. Pogorszeniu ulegnie również struktura wiekowa ludności, charakteryzująca się nadmiernym wzrostem udziału ludności w wieku poprodukcyjnym i spadkiem udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym. Należy spodziewać się spadku udziału ludności w wieku produkcyjnym.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2019 r. w gminie Pilica znajdowały się 3 134 mieszkania, w tym 759 mieszkań w mieście Pilica i 2 375 na terenie wiejskich. Zauważalny jest wzrost przeciętnej powierzchni użytkowej mieszkania na 1 osobę. Związany jest on z poprawą sytuacji ekonomicznej i poziomu życia, a tym samym ze zmianą oczekiwań i preferencji mieszkańców oraz spadkiem liczby mieszkańców. Sytuacja dla miasta i gminy jest zbliżona, przy czym średnia powierzchnia przypadająca na 1 mieszkańca jest nieco wyższa poza obszarem miasta. Prognozuje się, że trend wzrostowy zapotrzebowania na powierzchnię będzie się utrzymywał na terenie całej gminy.

Dla określenia potrzeb przyjęto różnice między stanem obecnym, a najwyższą prognozowaną potrzebną powierzchnią całkowitą. Zgodnie z założeniami bilansu z uwagi na niepewność procesów rozwojowych, można zwiększyć prognozowany wynik o 30%.

9.5.2. Chłonność terenów przeznaczonych pod zabudowę

Gmina Pilica pokryta jest obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego, przez co do szacowania chłonności zabudowy przyjęto przeznaczenie terenu, parametry oraz ograniczenia w zabudowie, a także dopuszczalne funkcje uzupełniające określone w tymże planie.

Zgodnie z ustaleniami planu, pod zainwestowanie przeznaczono blisko 900 ha powierzchni gminy, co stanowi około 6% powierzchni gminy. Ponad 91% z tych terenów stanowią tereny przeznaczone pod zabudowę mieszkaniową (głównie jednorodzinną i zagrodową). Pozostałe tereny przeznaczone zostały pod zabudowę usługową (ok. 5 %) i usługowo-produkcyjno-magazynową (ok. 4 %).

Przyjęto, że chłonność strefy zurbanizowanej, to chłonność terenów jeszcze niezainwestowanych w strefie zurbanizowanej. Uzyskano ją z iloczynu powierzchni działek niezainwestowanych oraz intensywności zabudowy wyliczonej dla terenów już zainwestowanych w strefie zurbanizowanej.

Szacowana chłonność zabudowy na terenach jeszcze niezabudowanych lub niewykorzystanych, położonych w strefie zurbanizowanej lub poza nią (w przeznaczonych w planach), wynosi:

1. W mieście Pilica:

- dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej: 8 999 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy zagrodowej: 3 159 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy usługowej: 4 595 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy letniskowej: 7 050 m² powierzchni użytkowej zabudowy.

2. Na obszarach wiejskich:

- dla zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej: 8 484 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy zagrodowej: 53 346 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej 299 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy usługowej: 34 683 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy przemysłowej: 14 875 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy letniskowej 6 234 m² powierzchni użytkowej zabudowy.

3. W całej gminie:

- dla zabudowy mieszkaniowej 74 287 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy usługowej 39 278 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy przemysłowej 14 875 m² powierzchni użytkowej zabudowy,
- dla zabudowy letniskowej 13 284 m² powierzchni użytkowej zabudowy.

W tym miejscu należy podkreślić, iż dla obliczenia chłonności terenów przyjęto oszacowane średnie intensywności zabudowy występującej w gminie w podziale na poszczególne funkcje zabudowy.

Należy również zwrócić uwagę, iż dla obliczenia chłonności terenów przyjęto niskie wskaźniki intensywności zabudowy, wynikające ze stanu istniejącego. Gdyby jednak przyjęć dopuszczalne wskaźniki intensywności wynikające z planów, możliwości zlokalizowania nowej zabudowy w ramach terenów już przeznaczonych w planach do zabudowy, byłyby dużo większe. W przypadku zabudowy usługowej należy pamiętać, iż funkcja ta występuje również w przypadku zabudowy mieszkaniowej i produkcyjnej, więc jej niedobory będą rekompensowane uzupełnieniem w terenach, gdzie występuje nadwyżka podaży terenów.

9.5.3. Możliwości wyznaczenia nowych terenów budowlanych w gminie

Jak wynika z zapisów Krajowej Polityki Miejskiej 2030 *rozproszona zabudowa mieszkaniowa generuje nieracjonalnie wysokie koszty realizacji i utrzymania infrastruktury, ponoszone przez wspólnoty samorządowe. Obok mechanizmów odszkodowawczych, cechujących się nadmiernym automatyzmem, a dotyczących często nieracjonalnie rozległych terenów pod zabudowę wyznaczonych w planach miejscowych, jest to drugi aspekt gospodarki przestrzennej negatywnie odbijający się na finansach gmin.*

Kierując się powyższym oraz zgodnie z ustawą o rewitalizacji, określenia realnych potrzeb wyznaczania nowych obszarów pod zabudowę można dokonać porównując prognozowane zapotrzebowanie na nową zabudowę z istniejącymi możliwościami jej lokalizowania.

Z obliczeń wynika, że w gminie Pilica maksymalne zapotrzebowanie w perspektywie 30-to letniej na nową zabudowę wyniesie:

1. W mieście Pilica:
 - na zabudowę mieszkaniową 12 342 m² powierzchni użytkowej,
 - na zabudowę usługową 12 311 m² powierzchni użytkowej,
 - na zabudowę letniskową 7 312 m² powierzchni użytkowej,
2. Na terenach wiejskich:
 - na zabudowę mieszkaniową 42 197 m² powierzchni użytkowej,
 - na zabudowę usługową 14 703 m² powierzchni użytkowej,
 - na zabudowę przemysłową 14 957 m² powierzchni użytkowej,
 - na zabudowę letniskową 7 312 m² powierzchni użytkowej,
3. W całej gminie:
 - na zabudowę mieszkaniową 54 539 m² powierzchni użytkowej,
 - na zabudowę usługową 27 014 m² powierzchni użytkowej,
 - na zabudowę przemysłową 14 957 m² powierzchni użytkowej,
 - na zabudowę letniskową 14 625 m² powierzchni użytkowej.

Biorąc pod uwagę: chłonność zabudowy na terenach jeszcze niezabudowanych lub niewykorzystanych, a przeznaczonych do zabudowy jest od prognozowanego, maksymalnego zapotrzebowania na nową zabudowę, większe dla zabudowy mieszkaniowej o ok. 25%, a dla zabudowy usługowej o ok. 30%. W przypadku zabudowy przemysłowej zapotrzebowanie jest

równe chłonności. Dla zabudowy letniskowej prognozowane zapotrzebowanie przekracza chłonność zabudowy o ok. 10% powierzchni użytkowej.

Przeprowadzone w ramach Bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę analizy wykazały, że zarówno w mieście jak i na terenach wiejskich gminy Pilica nie ma podstaw do wyznaczania nowych terenów przeznaczonych do zabudowy mieszkaniowej i usługowej. Zmiany dotyczyć mogą co najwyżej zmian przeznaczeń w ramach terenów już przeznaczonych pod zabudowę w planach i dotychczasowym Studium, uzupełnień w obszarze strefy zurbanizowanej oraz uwzględnienia istniejącej zabudowy. Ponadto, jako dopuszczalne należy uznać możliwość rozbudowy istniejących już zakładów przemysłowych (produkcyjnych), obiektów usługowych, przemysłowo-usługowych oraz zabudowy zagrodowej, a także możliwość lokalizowania instalacji służących produkcji energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii oraz innych obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej.

Dodatkowo, mając na uwadze turystyczny charakter gminy oraz wskazane kierunki działań w *Strategii rozwoju Miasta i Gminy Pilica do 2030 roku*, na terenie gminy Pilica wskazane jest wyznaczenie od 8 do 10,4 ha nowych terenów przeznaczonych na cele usług turystyki, sportu i rekreacji.

9.5.4. Możliwości finansowania przez gminę wykonania sieci infrastruktury technicznej oraz społecznej służących realizacji zadań własnych gminy

Zgodnie z ustawą o *samorządzie gminnym* do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w szczególności dotyczącego spraw:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- działalności w zakresie telekomunikacji;
- lokalnego transportu zbiorowego;
- ochrony zdrowia;
- pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych;
- wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego;
- edukacji publicznej;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych;

- targowisk i hal targowych;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- polityki prorodzinnej, w tym zapewnienia kobietom w ciąży opieki socjalnej, medycznej i prawnej;
- wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej;
- promocji gminy;
- współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 poz. 1057)
- współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Projekt studium nie przewiduje wyznaczenia nowych obszarów budowlanych, a możliwe zmiany mogą dotyczyć terenów już przeznaczonych pod zabudowę. W związku z powyższym koszty uzbrojenia jakie mogą wystąpić będą odnosić się do już wyznaczonych gruntów pod zabudowę.

Jednakże należy pamiętać, że istniejąca infrastruktura techniczna tj.: wszelkiego rodzaju systemy transportowe i wodno-kanalizacyjne ulegają eksploatacji, więc koszty z tym związane są trudne do oszacowania. Podobna sytuacja dotyczy także kosztów infrastruktury społecznej, w skład której wchodzi obiekty i urządzenia zaspokajające potrzeby ludności w zakresie oświaty, wychowania, pomocy społecznej, ochrony zdrowia, kultury i sztuki, a także placówek szkolnych, wychowawczych, zdrowia, organizacje społeczne.

10. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z OBOWIĄZUJĄCYCH DOKUMENTÓW PLANISTYCZNYCH I STRATEGICZNYCH SZCZEBLI WYŻSZEGO STOPNIA

10.1. Deklaracja z Toledo

W dniu 22 czerwca 2010 r. w Toledo (Hiszpania) odbyło się nieformalne spotkanie ministrów w sprawie Rozwoju Obszarów Miejskich, którego głównym tematem była „zintegrowana rewitalizacja obszarów miejskich”. Konkluzją spotkania było wydanie dokumentu pn. Deklaracja z Toledo. Wśród założeń wskazanych w Deklaracji, wskazuje się, iż w perspektywie krótko i długoterminowej miasta europejskie stają przed najważniejszym wyzwaniem, jakim jest przezwycięzenie kryzysu i wyjście z niego jako miasta silniejsze; jednak w tym samym czasie miasta europejskie muszą poradzić sobie z innymi długofalowymi problemami strukturalnymi, takimi jak: globalizacja, zmiana klimatu, rosnące zapotrzebowanie na ograniczone zasoby, migracje, starzenie się społeczeństw i zmiana demograficzna, itp., które mają silny wymiar miejski wpływając na gospodarkę w miastach, pogarszające się środowisko miejskie, zwiększające się ryzyko polaryzacji społecznej i wykluczenia społecznego, itp.

Zapisy Deklaracji wskazują szereg działań do podjęcia przez zarządzających miastami i miasteczkami na terenie Unii Europejskiej:

- wdrażanie zintegrowanych strategii rozwoju obszarów miejskich, które realizują globalną i spójną wizję miasta dogodnie umiejscowioną w kontekście terytorialnym, oraz które w harmonijny sposób promują wszystkie wymiary zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w sposób zintegrowany zarówno pod względem nowej rozbudowy obszarów miejskich jak i już istniejących obszarów miast;
- wsparcie renowacji i modernizacji istniejących zasobów mieszkaniowych;
- przypomnienie, że ogólna jakość obszarów miejskich jest warunkowana jakością przestrzeni publicznych i miejskich krajobrazów kulturowych, a architektura jest podstawowym wymogiem warunkującym stworzenie przyjemnego środowiska dla mieszkańców obszarów miejskich oraz ogólną atrakcyjność i konkurencyjność miast;
- uwzględnienie stosowności ponownego wykorzystania terenów zurbanizowanych i/lub tam gdzie to właściwe kompaktowego planowania urbanistycznego jako strategii mających na celu ograniczenie zagospodarowania nowych terenów, zapobieganie niepotrzebnym zmianom zagospodarowania gruntów niezabudowanych i obszarów naturalnych w zurbanizowane tereny zabudowane, a tym samym, zarządzanie niekontrolowaną suburbanizacją oraz jej ograniczanie;
- najważniejszym wyzwaniem w walce o zrównoważony rozwój obszarów miejskich będzie osiągnięcie maksymalnej możliwej efektywności istniejących struktur obszarów miejskich w miastach.

Ponadto, wskazuje się, iż niezbędnym działaniem będzie przeprowadzenie prawdziwie „zielonej, przyjaznej środowisku i ekologicznej” rewitalizacji miast, obejmującej takie istotne kwestie jak:

- ograniczenie potrzeb transportowych poprzez promowanie programów bliskiego sąsiedztwa i wielofunkcyjności jednocześnie stymulując mobilność zgodną z zasadami zrównoważonego rozwoju (na skalę miejską, metropolitalną i międzymiejską) przez: priorytetowe potraktowanie niezmotywowanych miast (miast, w których można się poruszać na pieszo lub rowerem), czystszych środków transportu, wspieranie niedrogiego i wydajnego transportu publicznego dostępnego we wszystkich, a przede wszystkim w zaniedbanych dzielnicach miast, w których może on odgrywać kluczową rolę w przełamywaniu ich fizycznej izolacji, oraz multimodalne sieci transportowe i optymalizacji logistyki obszarów miejskich;
- promowanie odnawialnych źródeł energii oraz ich wdrażanie i zastosowanie w miastach;
- powtórne wykorzystanie gruntów (poprzez rewitalizację obszarów miejskich, przebudowę lub ponowne wykorzystanie terenów opuszczonych, zdewastowanych lub niewykorzystanych, itp.) jako najważniejsza strategia przyczyniająca się do ograniczenia zużycia gruntów, a tym samym zwalczania „niekontrolowanej suburbanizacji”;
- ochronę zasobów naturalnych, krajobrazowych, wody, obszarów rolniczych, itp. wokół miast oraz wzmacnianie ich związków lub połączeń z miastami (na przykład, pasy zieleni i/lub korytarze połączone z siecią parków i przestrzeni publicznych lub stanowiących ich przedłużenie), „ponowne zazielenianie” istniejących miast, itp.

W uzasadnieniu wskazuje się m.in., że (...) rewaloryzacja zdegradowanych przestrzeni publicznych oraz zapewnianie nowych otwartych przestrzeni łącznie z ochroną lub przekwalifikowaniem form architektonicznych przyczyni się nie tylko do poprawy jakości scenerii miejskiej, krajobrazu obszarów miejskich i miejsc w wielu strukturach obszarów miejskich w naszych miastach, a tym samym do podniesienia ich atrakcyjności w oczach wysoko wykwalifikowanych pracowników i przedsiębiorstw, ale również przyczyni się to do zwiększenia ich atrakcyjności i poziomu utożsamiania się lokalnych mieszkańców ze środowiskiem miejskim i swoją społecznością. To z kolei przyczyni się nie tylko do ich wzbogacenia kulturalnego, ale również do stworzenia lub odtworzenia poczucia obywatelskiego, ponieważ wartości takie jak demokracja, współlistnienie, wymiana, postęp obywatelski, różnorodność, wspólne mieszkanie i wolność są kluczowymi cechami charakterystycznymi kultury miasta europejskiego, które najskuteczniej wyrażane są w sferze publicznej.

10.2. Karta Lipska na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich

Jest to dokument przyjęty przez państwa członkowskie UE, mając na uwadze wyzwania i możliwości, a także różnice historyczne, gospodarcze, społeczne i ekologiczne miast europejskich. Autorzy Karty Lipskiej (ministrowie państw członkowskich odpowiedzialni

za rozwój miast), stwierdzają w preambule, iż nasze miasta mają unikalne wartości kulturowe i architektoniczne, silne mechanizmy integracji społecznej oraz wyjątkowe możliwości rozwoju gospodarczego. Są one centrami wiedzy oraz źródłami wzrostu i innowacji. Jednocześnie jednak występują w nich problemy demograficzne, nierówność społeczna, wykluczenie społeczne niektórych grup ludności, brak tanich i odpowiednich mieszkań oraz problemy ekologiczne. W dłuższej perspektywie miasta nie będą mogły spełniać swojej funkcji motorów postępu społecznego i wzrostu gospodarczego, określonej w strategii lizbońskiej, jeżeli nie uda nam się utrzymać równowagi społecznej w miastach i pomiędzy nimi, gwarantując różnorodność kulturową i wysokiej jakości standardy w zakresie projektowania, architektury i środowiska.

W zakresie polityki zintegrowanego rozwoju miejskiego za szczególnie istotne dla zwiększenia konkurencyjności miast europejskich uważa się następujące strategie:

- Tworzenie i zapewnianie przestrzeni publicznych wysokiej jakości - jakość przestrzeni publicznych, miejskie krajobrazy i architektura, jako jedne z miękkich czynników lokalizacji odgrywających ważną rolę w przyciąganiu przedsiębiorstw opartych na wiedzy, wykwalifikowanej i twórczej sile roboczej oraz turystyki, dlatego należy zwiększyć wzajemne oddziaływanie architektury, planowania infrastruktury i planowania miejskiego, aby stworzyć atrakcyjne, przyjazne dla użytkownika przestrzenie publiczne i osiągnąć wysoki standard środowiska życia - „kultury budowlanej”. Dlatego budynki historyczne, przestrzenie publiczne oraz ich wartość miejska i architektoniczna muszą zostać zachowane.
- Modernizacja sieci infrastruktury i poprawa wydajności energetycznej - Do poprawy jakości życia, warunków lokalnych i środowiska może znacznie przyczynić się zrównoważony, dostępny i niezbyt kosztowny transport miejski posiadający skoordynowane połączenia z sieciami transportu regionalnego. Szczególną uwagę należy zwrócić na zarządzanie ruchem oraz łączenie różnych rodzajów transportu, z uwzględnieniem infrastruktury dla pieszych i rowerzystów. Transport miejski musi być dostosowany do różnych wymogów w zakresie mieszkalnictwa, miejsc pracy, środowiska naturalnego i przestrzeni publicznych.
- Zwarta struktura zasiedlenia stanowi ważną podstawę efektywnego i zrównoważonego wykorzystania zasobów. Można ją osiągnąć za pomocą planowania przestrzennego i miejskiego, które poprzez dokładną kontrolę dostępności gruntu i spekulacyjnych inwestycji budowlanych zapobiega bezładnej zabudowie miasta. Szczególnie trwała okazała się strategia łączenia mieszkań, miejsc pracy, edukacji, zaopatrzenia i spędzania wolnego czasu w dzielnicach miejskich.
- Miasta muszą przyczyniać się do zapewniania i poprawy jakości życia mieszkańców oraz swojej atrakcyjności jako lokalizacje dla przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie zaawansowanych technologii informacyjnych i komunikacyjnych w dziedzinie edukacji, zatrudnienia, usług socjalnych, zdrowia, bezpieczeństwa i ochrony. Jednocześnie technologie te powinny służyć usprawnieniu administracji miasta.

- Zwrócenie szczególnej uwagi na najuboższe dzielnice w kontekście miasta jako całości - polityka mieszkalnictwa socjalnego. Nieszkodliwe dla zdrowia, odpowiednie i przystępne cenowo mieszkania mogą zwiększyć atrakcyjność dzielnic zarówno dla osób młodszych, jak i starszych, a tym samym przyczynić się do zapewnienia stabilności w tych rejonach.
- Realizacja strategii podnoszenia jakości środowiska fizycznego - poprawa wyglądu, warunków fizycznych i wydajności energetycznej budynków w dzielnicach kryzysowych.
- Wzmocnienie gospodarki lokalnej i lokalnej polityki rynku pracy.
- Promowanie sprawnego i korzystnego cenowo transportu miejskiego - Wiele ubogich dzielnic doświadcza dodatkowych utrudnień z powodu niewystarczających połączeń transportowych oraz złego stanu środowiska, co jeszcze bardziej obniża ich atrakcyjność. Rozwój sprawnego i korzystnego cenowo systemu transportu publicznego stworzy mieszkańcom tych obszarów takie same szanse w zakresie mobilności i dostępu, jakie posiadają inni obywatele, czego mają oni prawo oczekiwać. W tym celu planowanie transportu i zarządzanie ruchem na tych obszarach muszą w coraz większym stopniu zmierzać do ograniczenia negatywnego wpływu transportu na środowisko oraz zorganizowania transportu tak, by zapewnić lepszą integrację tych dzielnic z miastem i całym regionem.

10.3. Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku

Jest to dokument przyjęty przez Europejską Radę Urbanistów w 2003 r. Nowa Karta Ateńska wyznacza ramy i wskazania do uwzględnienia w procesach planistycznych prowadzonych w Europie. Jej zadaniem jest ukierunkować spójne działania na rzecz stworzenia sieci powiązań między miastami Europy na wszystkich szczeblach hierarchii miast i we wszystkich dziedzinach. Działania wskazane do podjęcia dotyczą różnorodnych aspektów spójności miast i koncentruje się na dążeniu do wprowadzania w miastach zmian sprawiających, że zaczną one spełniać wymagania funkcjonalno-gospodarcze obecnych i przyszłych pokoleń.

Spójność miast obejmuje różnorodne aspekty, począwszy od:

- Spójności w czasie - historycznej ciągłości - uwzględnianiu dziedzictwa kulturowego w zagospodarowaniu przestrzennym miast o długiej historii (do których bezsprzecznie zalicza się także Sejny). Jako zagrożenie wskazuje się rozprzestrzenianie się zabudowy i powstawanie niespójnych struktur o odmiennych funkcjach, zbyt oddalonych od siebie. Sprawia to, że sieci transportu i infrastruktury technicznej budowane dla obsługi i powiązania ze sobą oddalonych od siebie działalności, rozczłonkowują i degradują tereny stanowiące nieodnawialne zasoby naturalne i kulturowe. Należy zapobiegać rozwojowi miast w niekontrolowany sposób i wykorzystywać istniejącą podaż terenu w sposób racjonalny, gdyż decydować to będzie o zachowaniu tożsamości miasta oraz możliwościach jego dalszego rozwoju.

- Spójność społeczna - oprócz zapewnienia warunków dla sprawnie funkcjonującego społeczeństwa obywatelskiego uwzględniającego wielokulturowość, w zakresie zagospodarowania przestrzennego, wskazuje się na konieczność skupienia uwagi na organizacji transportu w mieście. W mieście spójnym i jego zapleczu regionalnym, nowe twórczo wykorzystywane technologie pozwolą na rozwój różnych systemów transportu osób i towarów, jak również umożliwią łatwy przepływ informacji. Wskazuje się na konieczność nadania priorytetu komunikacji zbiorowej w obszarze miasta oraz rozwój transportu intermodalnego wykorzystującego różnorodne środki transportu przy jednoczesnym ograniczaniu dominującego obecnie ruchu samochodowego. Ponadto, wskazuje się na konieczność podejmowania działań zmierzających do ograniczania konieczności poruszania się dzięki usprawnieniu przepływu informacji.
- Spójność ekonomiczna - budowanie przewag konkurencyjnych poprzez umiejętne wykorzystanie środowiska naturalnego i kulturowego, zachowywanie dziedzictwa historycznego oraz podkreślanie unikalności miasta oraz różnorodności tworzonych przez miasto możliwości działania. Sprowadza się to do zapewnienia w miastach przyjaznego, zdrowego i bezpiecznego środowiska życia i pracy dla jego mieszkańców i użytkowników.
- Spójność środowiska - roztropne korzystanie z zasobów (zwłaszcza nieodnawialnych zasobów naturalnych: terenów, powietrza i wody), ochrona miast przed zanieczyszczeniami i degradacją środowiska naturalnego, poprawienie efektywności zużywanej energii (odnawialne źródła energii, gospodarka odpadami itp.).

Zachowanie spójności przestrzennej miasta sprowadza się do wzmocnienia i rozwinięcia podstawowych funkcji centrum oraz innych kluczowych ośrodków aktywności. Niezbędne będą działania rehabilitacyjne fragmentów tkanki miasta, które uległy degradacji, działania chroniące unikalny krajobraz miejski oraz zapobiegające zatracaniu tożsamości miasta (np. poprzez zbyt ekspansywną politykę przestrzenną lub dysharmonijny rozwój systemów transportowych).

10.4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

Obowiązujący *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+* został przyjęty jako załącznik do Uchwały Nr V/26/2/2016 z dnia 29 sierpnia 2016 r. przez Sejmik Województwa Śląskiego. PZPWS2020+ jest jednym z obligatoryjnych dokumentów planistycznych opracowanych w polskim systemie prawnym, związanym z ustawą o *planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*. Stanowi on także wyznacznik w działaniach władz lokalnych, z uwagi na konieczność jego implementacji do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy a w konsekwencji do prawa lokalnego związanego z planowaniem przestrzennym w gminie.

W treści dokumentu uwzględnia się następujące cele polityki przestrzennej:

- Cel 1. Nowoczesna gospodarka – Promocja gospodarczego wzrostu i innowacji.

- Cel 2. Szanse rozwojowe mieszkańców – Zapewnienie mieszkańcom dostępu do usług publicznych.
- Cel 3. Przestrzeń – Zrównoważone wykorzystywanie zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.
- Cel 4. Relacje z otoczeniem – Infrastrukturalne powiązania regionu.

Ponadto Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+ określa zasady gospodarowania przestrzenią:

- przestrzeń trzeba gospodarować oszczędnie;
- kompozycje przestrzenne i systemy techniczne mają być trwałe;
- nie wolno dopuszczać do wyłączania jakichkolwiek terenów z użytkowania; użytkowanie tymczasowe jest lepsze niż pozostawienie terenu samemu sobie;
- otwarte tereny zielone i wody są pełnoprawnymi formami użytkowania terenu i stanowią zielono-niebieską infrastrukturę regionu, a nie rezerwę inwestycyjną pod infrastrukturę techniczną;
- wybierając teren pod inwestycję w infrastrukturę techniczną trzeba preferować tereny już uprzednio zagospodarowane (poprzemysłowe, pozurbanizowane) a nie tereny zielone;
- wszystkie systemy (transportowy i przesyłowy, przyrodniczy, mieszkaniowy i aktywności gospodarczej) mają być ciągłe przestrzennie i w sposób uporządkowany się przenikać;
- strefa mieszkaniowa i strefa aktywności gospodarczej mają mieć zwartą strukturę a wielkość strefy musi być rezultatem kompromisu między opłacalnością ekonomiczną i wymogami kształtowania przyjaznej przestrzeni;
- struktury właściwe dla docelowego użytkowania terenu (miasta, strefy aktywności gospodarczej) trzeba wprowadzać od początku, w miarę rozwoju zabudowy;
- granice jednostek przestrzennych mają być czytelne tak, aby równocześnie spełnione mogły być wymogi indywidualnej tożsamości i ponadlokalnej spójności;
- decyzje o zmianie użytkowania terenu trzeba podejmować ostrożnie, tak aby nie utracić wartości przestrzeni.

Gmina Pilica, wchodząca w układ przestrzenno-funkcjonalny województwa, należy do centralnej polityki rozwoju. W tymże obszarze występują odpowiednie zasady zagospodarowania jakimi są:

- **miejskich obszarów funkcjonalnych tj.:**
 - ochrona historycznych układów urbanistycznych oraz obiektów dziedzictwa kulturowego podkreślających tożsamość miast;
 - zapewnienie wielofunkcyjności osiedli i dostępności do usług podstawowych;

- koncentracja struktur przestrzennych w oparciu o istniejące układy osadnicze (idea zwartych miast);
- ochrona krajobrazów otwartych (ograniczanie suburbanizacji);
- ograniczanie zawłaszczania terenów typu greenfield i wykorzystanie terenów typu brownfield przy lokalizacji inwestycji;
- ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym ich adaptacja i wykorzystanie dla nowych funkcji;
- wyposażenie przestrzeni publicznych w infrastrukturę z uwzględnieniem ograniczeń i potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami, w tym utrudniającymi poruszanie się w przestrzeni lub jej percepcję, osób starszych oraz osób sprawujących opiekę nad małymi dziećmi;
- ograniczanie zjawiska „zawłaszczania” przestrzeni publicznych dotyczącego realizacji inwestycji komercyjnych i prywatnych w obszarach tradycyjnie użytkowanych jako przestrzenie publiczne;
- zapewnianie powiązań przyrodniczych terenów zieleni miejskiej (parki, skwery, zieleńce, ogródki jordanowskie, doliny cieków itp.) z lasami i terenami otwartymi na ich obrzeżach;
- zapewnianie kanałów przewietrzania przeciwdziałających kumulacji zanieczyszczeń powietrza;
- ograniczanie niskiej emisji i minimalizowanie zapotrzebowania na energię oraz zmniejszanie emisji zanieczyszczeń;
- przeciwdziałanie powstawaniu i zmniejszanie uciążliwości hałasu;
- ograniczanie i uspokajanie ruchu samochodowego w obszarach miejskich, przede wszystkim w centrach miast;
- rozwijanie niskoemisyjnego systemu transportu publicznego;
- wprowadzanie rozwiązań przestrzennych poprawiających bezpieczeństwo publiczne;
- ochrona terenów zabudowanych przed skutkami oddziaływania górnictwa (w tym związanych z płytką eksploatacją) na terenach i obszarach górniczych;
- wykluczenie możliwości lokalizowania nowych obiektów gospodarowania odpadami wydobywczymi i zwałowisk odpadów wydobywczych na terenach rolnych lub leśnych;
- wyłączenie z zabudowy oraz przeznaczanie pod użytkowanie leśne lub rolne terenów objętych powierzchniowymi ruchami masowymi gruntu;
- planowanie inwestycji z uwzględnieniem kompensacji w zakresie retencji wód (przeciwdziałanie zmniejszaniu możliwości retencyjnych zlewni);

- rozwój lotnisk lokalnych z wykluczeniem możliwości negatywnego oddziaływania na obszary specjalnej ochrony ptaków.
- **wiejskich obszarów funkcjonalnych tj.:**
 - ochrona historycznych układów ruralistycznych;
 - utrzymania tradycyjnej skali i form zabudowy;
 - ochrona terenów otwartych przed rozpraszaniem zabudowy podmiejskiej;
 - kształtowanie oraz poprawa dostępności przestrzeni i obiektów publicznych z uwzględnieniem ograniczeń i potrzeb osób z różnymi dysfunkcjami, utrudniającymi poruszanie się w przestrzeni lub jej percepcję, osób starszych oraz osób sprawujących opiekę nad małymi dziećmi;
 - wprowadzanie rozwiązań przestrzennych poprawiających bezpieczeństwo publiczne;
 - ochrona obszarów o wysokim potencjale glebowym przed ich nierolniczym użytkowaniem;
 - utrzymywanie i przywracanie mozaikowości krajobrazu rolniczego;
 - zachowanie walorów przyrodniczych dolin rzecznych, w tym o charakterze zielonych użytków (m. in. łąki i pastwiska) oraz utrzymanie pełnionej funkcji korytarza ekologicznego;
 - wprowadzanie stref ekotonowych cieków wodnych;
 - stosowanie różnorodnych form retencji technicznej i nietechnicznej, w tym ochrona przed sptywem zanieczyszczeń do wód;
 - prowadzenie efektywnych prac melioracyjnych na obszarach wiejskich uwzględniających wymagania ochrony środowiska;
 - wykluczenie możliwości uprawy roślin energetycznych obcych gatunków inwazyjnych lub potencjalnie inwazyjnych, stanowiących zagrożenie dla różnorodności biologicznej;
 - rewitalizowanie, rekultywowanie, rewaloryzowanie obszarów zdegradowanych w celu poprawy jakości i integracji przestrzeni, z wykorzystaniem lokalnych zasobów i potencjałów;
 - ograniczenie możliwości rekultywacji zalewisk pogórnich poprzez ich zasypywanie odpadami;
 - rekultywacja wyrobisk po eksploatacji surowców skalnych w kierunku wodnym, rekreacyjnym lub przyrodniczym;
 - wykluczenie możliwości lokalizowania nowych obiektów gospodarowania odpadami wydobywczymi i zwałowisk odpadów wydobywczych na terenach rolnych lub leśnych;
 - kultywowanie lokalnych tradycji, w tym tworzenie markowych produktów turystycznych;

- rozwój turystyki i agroturystyki z uwzględnieniem minimalizacji konfliktów środowiskowych;
 - wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie, leśnictwie, ekologii w oparciu o wyniki doświadczeń instytucji naukowych i badawczo-rozwojowych;
 - rozwijanie inwestycji gospodarczych wykorzystujących lokalny potencjał rolniczy w powiązaniu ze szlakami komunikacyjnymi;
 - ograniczanie niskiej emisji i minimalizowanie zapotrzebowania na energię oraz zmniejszanie emisji zanieczyszczeń;
 - lokowanie biogazowni rolniczych w miejscach, w których istnieje stały dostęp do lokalnych substratów;
 - przeciwdziałanie powstawaniu i zmniejszanie uciążliwości hałasu;
 - uwzględnianie przy lokalizacji farm i turbin wiatrowych odpowiedniej (wynikającej z lokalnych warunków terenowych) odległości od zabudowy mieszkaniowej;
 - wyłączenie z zabudowy oraz przeznaczanie pod użytkowanie leśne lub rolne terenów na obszarach objętych powierzchniowymi ruchami masowymi gruntu i zagrożonych takimi ruchami.
- **obszaru cennego przyrodniczo występującego na terenie Miasta i Gminy Pilica, w tym: Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd wraz z otuliną, obszaru Natura 2000. Przyjmowane są następujące zasady:**
- utrzymanie aktualnego użytkowania na terenów o wysokich walorach przyrodniczych, których zasoby są uzależnione od prowadzonej ekstensywnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej i mają istotne znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej;
 - wzmacnianie funkcji przyrodniczej korytarzy ekologicznych poprzez ograniczanie ich zainwestowania, usuwanie istniejących barier oraz kształtowanie struktur przestrzennych sprzyjających migracji gatunków;
 - zachowanie ciągłości przestrzennej i funkcjonalnej przyrodniczych obszarów prawnie chronionych i korytarzy ekologicznych w tym w obszarze dolin rzecznych;
 - preferowanie ekoturystyk (turystyka przyrodnicza) na obszarach chronionych i obszarach cennych przyrodniczo szczególnie podatnych na degradację;
 - optymalizowanie stopnia zagospodarowania turystycznego i powiązania go z naturalną chłonnością środowiska, w tym wyznaczanie stref wyłączonych z użytkowania turystycznego;
 - planowanie inwestycji z uwzględnieniem ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków oraz ciągłości i drożności korytarzy ekologicznych, a w przypadku niemożliwych do uniknięcia kolizji stosowanie działań minimalizujących;

- wdrażanie zapisów określonych w dokumentach wynikających z przepisów szczególnych, w tym z planów ochrony i planów zadań ochronnych;
- wykluczenie możliwości lokalizacji elektrowni wiatrowych oraz elektrowni fotowoltaicznych w obszarach specjalnej ochrony ptaków, użytków ekologicznych, zespołach przyrodniczo-krajobrazowych i obszarach chronionego krajobrazu, w obrębie ostańców skalnych i strefach ich ekspozycji oraz szczytowych partiach wzniesień na obszarach parków krajobrazowych;
- wykluczenie możliwości lokalizacji farm wiatrowych w obrębie ostoi, korytarzy i przystanków pośrednich dla ptaków, w obrębie ostoi i korytarzy dla nietoperzy a także stosowanie rozwiązań minimalizujących śmiertelność ptaków związaną z napowietrznymi liniami energetycznymi i farmami wiatrowymi;
- preferowanie lokalizowania elektrowni wodnych wyłącznie na istniejących urządzeniach wodnych i nowo budowanych zbiornikach wodnych przy uwzględnieniu uwarunkowań środowiskowych oraz zastosowaniu rozwiązań zapewniających możliwość migracji organizmów wodnych.
- **obszaru ochrony krajobrazów kulturowych, tj.:**
 - ochrona i zachowanie historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych;
 - ochrona krajobrazów historycznych i różnorodności kulturowej dla zachowania tożsamości regionalnej;
 - zachowanie i eksponowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, w szczególności najbardziej wartościowych zespołów i obiektów służących identyfikacji i promocji przestrzeni kulturowej;
 - ochrona dóbr kultury współczesnej przed degradacją poprzez zapisy w gminnych dokumentach planistycznych;
 - rekultywacja wyrobisk i niecek osiadania w kierunku wodnym, rekreacyjnym bądź przyrodniczym;
 - wdrażanie zapisów określonych w dokumentach wynikających z przepisów szczególnych, w tym z planów ochrony;
 - wykluczenie możliwości lokalizacji elektrowni wiatrowych oraz elektrowni fotowoltaicznych w strefach ekspozycji zabytków kultury i obiektów archeologicznych i strefach ich ekspozycji, na obszarach parków krajobrazowych.
- **obszaru ochrony i kształtowania zasobów wodnych:**
 - dostosowanie sposobu zagospodarowania i użytkowania terenu do potrzeb ochrony zasobów wód (w tym wód pitnych), poprzez wykluczanie funkcji i form zagospodarowania terenu stwarzających zagrożenie dla wód lub powodujących pogarszanie warunków zasilania podziemnych poziomów wodonośnych,

- w szczególności w strefach ochronnych ujęć wód, projektowanych obszarach ochronnych oraz w strefach zasilania Głównych Zbiorników Wód Podziemnych i Lokalnych Zbiorników Wód Podziemnych;
 - ochrona zasobów wód poprzez uregulowanie gospodarki ściekowej i gospodarki odpadami oraz likwidowanie istniejących źródeł zanieczyszczeń wynikających z intensywnego użytkowania rolniczego,
 - działalności przemysłowej (w tym zrzutów słonych wód dołowych z kopalń);
 - koncentracja terenów inwestycyjnych (tym zabudowy mieszkaniowej) w obszarach aglomeracji obsługiwanych systemami zbiorowego odprowadzania ścieków do oczyszczalni zapewniających właściwy stopień oczyszczania;
 - usprawnianie systemów melioracyjnych poprzez przebudowę systemów odwadniających na nawadniająco-odwadniające oraz dla retencjonowania wód;
 - zachowanie mozaiki powierzchni nieprzepuszczalnych z terenami biologicznie czynnymi (parki, ogrody, trawniki) na terenach zurbanizowanych;
 - realizowanie działań technicznych, z zakresu małej retencji, w tym budowa zbiorników retencyjnych, poza obszarami źródeł i mokradł;
 - utrzymanie i zwiększanie retencyjności w zlewniach poprzez: ochronę obszarów mokradłowych oraz dolin cieków rzecznych, renaturalizację rzek i potoków;
 - zagospodarowanie niezanieczyszczonych wód opadowych i roztopowych z powierzchni szczelnych w pierwszym rzędzie w obrębie posesji, a następnie w obrębie zlewni obejmującej obszar zurbanizowany;
 - ograniczanie lokalizacji działalności wodochłonnej na obszarach deficytów wody służącej do zaopatrzenia ludzi w wodę do spożycia;
 - lokowanie elektrowni wodnych wyłącznie na istniejących urządzeniach wodnych i nowo budowanych zbiornikach wodnych przy uwzględnieniu uwarunkowań środowiskowych oraz zastosowaniu rozwiązań zapewniających możliwość migracji organizmów wodnych.
- **dla obszarów wymagających rewitalizacji na terenie Pilicy, tj.:**
- ochrona i zachowanie historycznych założeń i układów urbanistycznych;
 - rekultywacja terenów oraz ich integracja z otoczeniem;
 - rewitalizacja terenów z wykorzystaniem potencjałów endogenicznych;
 - kreowanie przyjaznych przestrzeni publicznych, sprzyjających integracji lokalnej społeczności, przeciwdziałającej segregacji i wykluczeniu społecznemu, przyciągających turystów i inwestorów;

- rewitalizacja zdegradowanej tkanki miejskiej, w tym m.in. dzielnic śródmiejskich, współczesnych osiedli mieszkaniowych z uwzględnieniem: kształtowania przestrzeni publicznych sprzyjających integracji społeczności lokalnych, kształtowania struktur przestrzennych wspierających aktywizację i przedsiębiorczość społeczną, poprawę stanu bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczania niskiej emisji;
- preferowanie lokalizacji usług i aktywności gospodarczych w ciągach komunikacyjnych i na terenach zdegradowanych;
- preferowanie lokalizacji nowej zabudowy jako intensyfikacji użytkowania terenów mieszkaniowych już istniejących.

10.5. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”

Strategia rozwoju województwa jest perspektywicznym dokumentem przedstawiającym uwarunkowania oraz określającym długookresowe cele i kierunki rozwoju regionu, podlegającym cyklicznej aktualizacji. *Strategia rozwoju województwa „Śląskie 2030”* uchwalona na posiedzeniu Sejmiku Województwa Śląskiego 19 października 2020 (Uchwała Nr VI/24/1/2020) jest aktualizacją *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”*, uchwalonej dnia 1 lipca 2013 r. przez ten sam organ wykonawczy i stanowi piątą edycję tego dokumentu określającego cele rozwoju regionu w perspektywie roku 2030.

Według dokumentu województwo śląskie zalicza się do regionów o największym potencjale gospodarczym, czego świadectwem jest duża wartość PKB. Obszar województwa charakteryzuje się dużym zagospodarowaniem terenu użytkami rolnymi (51%) oraz posiada duże połacie lasów (33%) z zachowanymi zespołami roślinnymi, rezerwatami przyrody i parkami krajobrazowymi. Region pomimo niewielkiej powierzchni, odznacza się dużą różnorodnością, oferując turystyce wiele możliwości i form spędzania wolnego czasu.

Strategia przedstawia cele oraz wizje dla czterech obszarów funkcjonalnych tj.: gospodarka, społeczność, zarządzanie oraz jakość środowiska i przestrzeni. Działania w tych obszarach mają ułatwić osiągnięcie pożądanej wizji.

Cele strategiczne przedstawiają się w następujący sposób:

- Cel strategiczny A: Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej;
- Cel strategiczny B: Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca;
- Cel strategiczny C: Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości środowiska i przestrzeni;
- Cel strategiczny D: Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym.

Wszystkie z wymienionych celów mają podstawę do realizacji zintegrowanego rozwoju gminy, co ma znaczenie w odniesieniu do budowy społecznych struktur, rozwoju turystyki, sportu i rekreacji oraz wdrażania zrównoważonego rozwoju. Również ważnym elementem jest rozbudowa wszelkiej infrastruktury.

10.6. Program ochrony środowiska dla województwa śląskiego do roku 2019 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2024

Program ochrony środowiska dla województwa śląskiego został przyjęty Uchwałą Nr V/11/2/2015 z dnia 31 sierpnia 2015 r. przez Sejmik Województwa Śląskiego. Celem tego dokumentu jest realizacja polityki ekologicznej państwa co sprowadza się do skierowania się ku poprawie stanu środowiska w regionie oraz ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko źródeł zanieczyszczeń, ochrona i rozwój środowiska, jak i również ochrona i rozwój walorów środowiska. W dokumencie wyznaczono kierunki, które odnoszą się do pewnych obszarów:

1. jakość powietrza
2. zasoby wodne
3. gospodarka odpadami
4. ochrona przyrody
5. tereny przemysłowe
6. oddziaływanie hałasu
7. elektromagnetyczne oddziaływanie niejonizujące
8. awarie przemysłowe

Realizacja działań wyznaczonych w dokumencie odgrywa bardzo ważną rolę. Działania te zostały określone dla pewnego okresu czasu (2015-2019 r.), a z grupy tej można wyróżnić m. in:

- opracowanie i wdrożenie systemu zbierania informacji o rodzaju użytkowanych paliw stałych w indywidualnych urządzeniach grzewczych;
- prowadzenie działań kontrolnych w zakresie zakazu spalania odpadów w indywidualnych systemach grzewczych jako elementu zmian w świadomości społeczeństwa oraz środków prewencyjny;
- poprawa efektywności energetycznej w budynkach użyteczności publicznej i mieszkalnych, w tym poprzez ich kompleksową termomodernizację;
- budowa, rozbudowa i modernizacja sieci kanalizacji, w tym deszczowej;
- budowa, rozbudowa i modernizacja urządzeń służących do oczyszczania ścieków komunalnych i zagospodarowywania osadów ściekowych;
- budowa, rozbudowa i modernizacja ujęć wody, stacji uzdatniania wody oraz infrastruktury służącej do zbiorowego zaopatrzenia w wodę;
- selektywne zbieranie odpadów ulegających biodegradacji i w konsekwencji ograniczenie składowania tych odpadów;
- zapewnienie właściwej ochrony bioróżnorodności, terenów zieleni i krajobrazu w planowaniu przestrzennym, ze szczególnym uwzględnieniem korytarzy ekologicznych

poprzez adekwatne zapisy w planach zagospodarowania przestrzennego lub/i decyzjach o warunkach zabudowy;

- ograniczenie do niezbędnego minimum powierzchni gleby objętej zabudową.

10.7. Plan gospodarki odpadami dla województwa śląskiego na lata 2016-2022

Plan gospodarki odpadami dla województwa śląskiego został przyjęty Uchwałą Nr V/37/7/2017 z dnia 24 kwietnia 2017 r. przez Sejmik Województwa Śląskiego. Stanowi on aktualizację dotychczasowego „Planu gospodarki odpadami dla województwa śląskiego 2014”. Dokument jest analizą obecnej sytuacji w zakresie gospodarki odpadami na terenie województwa.

Obszar Gminy Pilica znajduje się w regionie związanym z gospodarką odpadami komunalnymi, w którym dominuje instalacja mechaniczno-biologiczna przetwarzania odpadów komunalnych. Głównym celem Planu gospodarki odpadami dla województwa śląskiego jest rozwój systemu gospodarki odpadami poprzez zmniejszaniu ilości powstałych odpadów ale również planowanie wtórnego ich użycia.

Do głównych celów gospodarki odpadami należą:

- zapobieganie powstawaniu odpadów;
- zmniejszenie ilości odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska odpadów, aby w 2020 r. nie było składowanych więcej niż 35% masy tych odpadów wytworzonych w 1995 r.;
- dążenie do zmniejszania ilości składowanych odpadów;
- osiągnięcie wymaganego poziomu recyklingu i przygotowania do ponownego użycia papieru, metali, tworzyw sztucznych i szkła pochodzących ze strumienia odpadów komunalnych;
- zapewnienie osiągnięcia odpowiedniego poziomu zbierania zużytych baterii i akumulatorów;
- osiągnięcie odpowiedniego poziomu odzysku i recyklingu odpadów poużytkowych, m.in.: odpadów opakowaniowych, zużytych opon, olejów odpadowych;
- zwiększenie udziału odpadów poddawanych procesom odzysku.

Jednak, aby osiągnąć główne cele wymaga się realizacji celów pośrednich, do których należą:

- zmniejszenie ilości powstających odpadów;
- objęcie wszystkich właścicieli nieruchomości, na których zamieszkują mieszkańcy systemem selektywnego zbierania odpadów komunalnych;

- zapewnienie jak najwyższej jakości zbieranych odpadów przez odpowiednie systemy selektywnego zbierania odpadów, w taki sposób, aby mogły one zostać w możliwie najbardziej efektywny sposób poddane recyklingowi;
- wprowadzenie systemów selektywnego odbierania odpadów zielonych i innych bioodpadów u źródła – do końca 2021 r.;
- zmniejszenie ilości odpadów komunalnych ulegających biodegradacji kierowanych na składowiska odpadów, aby nie było składowanych w 2020 r. więcej niż 35% masy tych odpadów w stosunku do masy odpadów wytworzonych w 1995 r.;
- zaprzestanie składowania odpadów ulegających biodegradacji selektywnie zebranych;
- zaprzestanie składowania zmieszanych odpadów komunalnych bez przetworzenia;
- zmniejszenie liczby miejsc nielegalnego składowania odpadów komunalnych;
- utworzenie systemu monitorowania gospodarki odpadami komunalnymi.

10.8. Program Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim 2020+

Program Rozwoju Turystyki wszedł w życie na skutek Uchwały Nr 2110/222/V/2017 uchwalonej przez Zarząd Województwa Śląskiego. Potrzebą stworzenia tego dokumentu wynikała z faktu wygaśnięcia obowiązywania Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim na lata 2004-2013.

W dokumencie określono odpowiednie wyróżniki i główne cechy wizji rozwoju turystyki w województwie śląskim, najważniejsze cele Programu oraz charakterystykę przedsięwzięć turystycznych. Priorytetem w rozwoju turystyki województwa jest: *Rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej*. Określono również cel szczegółowy: *Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną*. *Obszar: Ekspansja zagraniczna*. Ale również składające się na niego cele operacyjne jakimi są:

1. Rozwój innowacyjności, atrakcyjności, jakości usług i produktów turystycznych jako czynnika konkurencyjnej gospodarki,
2. Wzmocnienie aktywności społecznej i przedsiębiorczości w sektorze turystyki oraz zwiększenie kompetencji kadr,
3. Promocja priorytetowych obszarów produktów turystycznych kraju i regionów oraz specjalizacji gospodarczych opartych na turystyce,
4. Zagospodarowanie i modernizacja przestrzeni dla rozwoju turystyki i infrastruktury turystycznej, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju i przepisów ochrony środowiska.

10.9. Strategia Rozwoju Powiatu Zawierciańskiego na lata 2011-2020

Strategia powiatu zawierciańskiego stanowi długookresowy plan działania, określający strategiczne cele rozwoju powiatu i przyjmujący takie cele i kierunki działania, które są niezbędne dla realizacji przyjętych zamierzeń rozwojowych. Dokument ten nie określa jedynie zadań własnych powiatu, ale jest również wyznacznikiem dla działań, które powinny być realizowane na poziomie każdej gminy.

W treści Strategii została przedstawiona misja oraz priorytety, cele i kierunki działania społeczno-gospodarczego. Misje określono w trzech punktach, które brzmią następująco:

- *Obszar zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego oparty na dużym potencjale gospodarki rolnej, sprzyjający aktywizacji zawodowej mieszkańców oraz rozwojowi małej i średniej przedsiębiorczości, kultury i usług rekreacyjno-turystycznych.*
- *Atrakcyjny turystycznie powiat o licznych walorach kulturowych oparty o bazę cennych zabytków architektury.*
- *Czyste środowisko i przyjazny klimat do rozwoju turystyki opartej o zintegrowaną promocję powiatu zawierciańskiego.*

W oparciu o przedstawioną misję określono cele:

1. Społeczność:

- podjęcie działań na rzecz stworzenia sprawnego systemu zapobiegania kryzysom rodziny oraz kompleksowego wsparcia osób starszych, samotnych i niepełnosprawnych objętych szeroko rozumianą pomocą społeczną,
- stworzenie warunków na rzecz przeciwdziałania wykluczeniom społecznym, aktywizacji zawodowej mieszkańców powiatu i pozyskania pracy przez osoby niepełnosprawne,
- stworzenia warunków dla rozwoju usług opieki zdrowotnej i medycznej w tym leczenia szpitalnego,
- podjęcie działań w kierunku zmiany świadomości społecznej w zmieniającej się rzeczywistości społeczno-gospodarczej,
- podjęcie działań na rzecz rozwoju i dywersyfikacji form przekwalifikowania zawodowego i uwzględnianie w procesie kształcenia potrzeby lokalnego rynku pracy,

2. Infrastruktura:

- budowanie i modernizowanie infrastruktury drogowej wraz z jej najbliższym otoczeniem oraz umożliwianie rozwoju infrastruktury przewozów pasażerskich,
- sprzyjanie rozwojowi infrastruktury proturystycznej i różnych form turystyki,
- stworzenie warunków dla rozwoju infrastruktury technicznej przeciwdziałającej tzw. wykluczeniu cyfrowemu mieszkańców powiatu zawierciańskiego,

3. Gospodarka:

- działanie na rzecz tworzenia warunków dla rozwoju stref aktywności gospodarczej na terenie powiatu,
- stworzenie warunków dla ograniczenia bezrobocia i wzrostu aktywności zawodowej mieszkańców powiatu zawierciańskiego,
- podejmowanie działań w kierunku wielofunkcyjnego rozwoju wsi i obszarów wiejskich w zakresie rozwoju nowoczesnego rolnictwa i pozarolniczego rozwoju wsi,
- stworzenie system promocji powiatu zawierciańskiego w kraju i zagranicą,

4. Przestrzeń:

- podjęcie działań w kierunku równomiernego rozwoju Powiatu i poszczególnych miejscowości położonych najdalej od centrum gospodarczego i kulturalnego skupionego w stolicy powiatu oraz tworzenie warunków dla korzystniejszego gospodarowania w rolnictwie i leśnictwie,
- podjęcie działań w kierunku rozwoju infrastruktury rekreacyjnej i turystycznej oraz lepsze wykorzystywanie istniejących szlaków komunikacyjnych,
- stworzenie warunków do wykorzystania istniejących i tworzenia nowych obszarów chronionych dla zwiększenia potencjału zasobów przyrodniczych sprzyjających rozwojowi turystyki,

5. Ochrona Środowiska:

- poprawę jakości środowiska na terenie Powiatu Zawierciańskiego,
- podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców Powiatu.

Gminę Pilicę można określić jako teren atrakcyjny turystycznie jak i przyrodniczo, a to dzięki przebiegającemu w tym miejscu Szlaku Orlich Gniazd.

10.10. Program ochrony środowiska dla powiatu zawierciańskiego na lata 2020-2023

Program ochrony środowiska dla powiatu zawierciańskiego został przyjęty Uchwałą Nr XIV/157/19 z dnia 31 października 2019 r. przez Radę Powiatu Zawierciańskiego. Program jest narzędziem precyzującym działania w sektorze środowiska na terenie gminy oraz powiatu. Dokument wyznacza cele i zadania, które odnoszą się do aspektów środowiskowych, usystematyzowanych według priorytetów.

Główną zasadą przyjętą w Programie jest zasada zrównoważonego rozwoju, która umożliwia zharmonizowany rozwój gospodarczy i społeczny zgodny z ochroną walorów środowiska. Celem nadrzędnym jest dążenie do poprawy stanu środowiska w województwie oraz ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko źródeł zanieczyszczeń, ale również ochrona i rozwój

walorów środowiskowych. Jednak aby zrealizować cel nadrzędny, należy spełnić cele główne obejmujące konkretne obszary:

1. Powietrze atmosferyczne:

- znacząca poprawa jakości powietrza na obszarze województwa śląskiego związana z realizacją kierunków działań naprawczych,
- realizacja racjonalnej gospodarki energetycznej łączącej efektywność energetyczną z nowoczesnymi technologiami.

2. Zasoby wodne:

- system zrównoważonego gospodarowania wodami powierzchniowymi i podziemnymi, umożliwiający zaspokojenie uzasadnionych potrzeb wodnych regionu przy osiągnięciu i utrzymaniu dobrego stanu wód.

3. Gospodarka odpadami:

- zbudowanie systemu zgodnego z hierarchią postępowania z odpadami, w której priorytetem jest zapobieganie powstawaniu odpadów, a następnie przygotowanie do ponownego użycia, recykling i inne metody odzysku oraz wdrożenie modelu gospodarowania odpadami komunalnymi opartego na ich selektywnym zbieraniu i termicznym przekształcaniu pozostałych odpadów palnych z odzyskiem energii.

4. Ochrona przyrody:

- zachowanie, odtworzenie i zrównoważone użytkowanie bioróżnorodności i georóżnorodności oraz ochrona krajobrazu.

5. Zasoby naturalne:

- zrównoważona gospodarka zasobami naturalnymi,

6. Gleby:

- racjonalna gospodarka zasobami glebowymi,

7. Tereny przemysłowe:

- przekształcenie terenów przemysłowych i zdegradowanych województwa śląskiego zgodnie z wymaganiami ekologicznymi oraz uwarunkowaniami społeczno-ekonomicznymi,

8. Hałas:

- Zmniejszenie uciążliwości hałasu dla mieszkańców Powiatu Zawierciańskiego i środowiska poprzez obniżenie jego natężenia do poziomu obowiązujących standardów
- dążenie do osiągnięcia poziomów dopuszczalnych hałasu regulowanych prawem, poprzez realizację założeń POH ograniczających hałas drogowy, kolejowy i przemysłowy,

9. Promieniowanie elektromagnetyczne:

- utrzymanie dotychczasowego stanu braku zagrożeń ponadnormatywnym promieniowaniem elektromagnetycznym,

10. Przeciwdziałanie poważnym awariom przemysłowym:

- ograniczenie ryzyka wystąpienia poważnych awarii przemysłowych oraz minimalizacja ich skutków.

Wymienione cele są w stanie pozwolić na polepszenie jakości środowiska w powiecie zawierciańskim, a więc również terenów Gminy Pilica. Uwzględnione aspekty finansowe pozwalają na sprecyzowanie przebiegu wszystkich przedsięwzięć związanych z polityką ekologiczną omawianego obszaru.

10.11. Podsumowanie

Sporządzone i realizowane dokumenty na ww. szczeblach to przepełnione informacjami źródła, które pozwalają aby opracowywane Studium dla Gminy Pilica posiadało bogaty materiał źródłowy. Sprawiają one, że inaczej postrzega się sytuację gmin w stosunku do otoczenia.

Przy tworzeniu Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego należy kierować się zapisami dokumentów wyższego szczebla, aby zachować spójność pomiędzy dokumentami planistycznymi tworzonymi na różnych poziomach władztwa.

11. Synteza i ocena uwarunkowań

Istniejące uwarunkowania, zarówno te o charakterze lokalnym jak i ponadlokalnym, mają fundamentalny wpływ na możliwe kierunki rozwoju i zmiany w sposobie zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pilica. Oddziaływanie poszczególnych elementów, określonych szczegółowo w części dotyczącej uwarunkowań rozwoju Miasta i Gminy Pilica, może mieć zarówno charakter stymulujący rozwój lokalny lub też ograniczający go. Celem syntezy uwarunkowań ma być wyodrębnienie indywidualnych cech jednostki samorządowej, które mogą determinować dalsze kierunki rozwoju.

11.1. Synteza uwarunkowań zewnętrznych

- Gmina Pilica położona jest we wschodniej części województwa śląskiego. Jest to gmina miejsko-wiejska. Jej południowa granica stanowi jednocześnie granicę województwa śląskiego i małopolskiego.
- Gmina bierze udział w powiązaniach komunikacyjnych o charakterze regionalnym – przez jej obszar przebiegają dwie drogi o znaczeniu regionalnym: droga wojewódzka nr 790 (relacji Dąbrowa Górnicza – Ogrodzieniec – Pilica) i droga wojewódzka 794 (relacji Kraków – Wolbrom – Koniecpol).
- W granicach gminy znajduje się infrastruktura elektroenergetyczna o znaczeniu ponadlokalnym i regionalnym: linia wysokiego napięcia 220 kV (Łośnice – Kielce) stanowiąca tranzyt energii elektrycznej do centralnej Polski.
- Część gminy znajduje się w zasięgu obszarów Natura 2000: „Ostoja Środkowojurajska” (PLH 240009) i „Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski” (PLH 240034) oraz Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”.

11.2. Synteza uwarunkowań wewnętrznych

Uwarunkowania społeczno-ekonomiczne:

- Sytuacja demograficzna Miasta i Gminy Pilica jest zbieżna z sytuacją całej Polski – zauważalna jest tendencja starzenia się społeczeństwa; w 2020 roku ujemną wartością cechuje się wskaźnik przyrostu naturalnego (-45), który jest najniższy od 2011 roku; saldo migracji jest dodatnie (2), jednak jest to zjawisko rzadkie, gdyż biorąc pod uwagę wcześniejsze lata dodatni wskaźnik występował od 1999 roku jednokrotnie. W przypadku utrzymania się tych trendów, gmina może doświadczyć zjawiska braku zastępowalności pokoleń.
- W roku 2020 udział bezrobotnych zarejestrowanych w stosunku do liczby ludności znajdującej się w wieku produkcyjnym w Mieście i Gminie Pilica kształtował się na poziomie 2,9%; wśród bezrobotnych większy odsetek stanowiły kobiety.
- W zakresie infrastruktury społecznej (szkolnictwo, opieka zdrowotna, kultura, sport, opieka socjalna) gmina Pilica jest wyposażona w stopniu wystarczającym dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców.
- Warunki mieszkaniowe w gminie ulegają poprawie, o czym świadczy wzrastająca liczba i powierzchnia mieszkań oraz stopień ich wyposażenia w takie elementy jak: przyłącze wodociągowe, łazienka, centralne ogrzewanie.
- Na terenie gminy nie dochodzi do znacznej liczby zjawisk wyraźnie zagrażających bezpieczeństwu publicznemu.

- Użytki rolne obejmują niemal 72% powierzchni gminy, natomiast grunty leśne pokrywają około 24,5% gminy.
- Gminę cechuje znaczne rozdrobnienie gospodarstw rolnych (gospodarstwa o powierzchni do 10 ha stanowią 65% wszystkich gospodarstw) oraz dominacja upraw zbóż oraz hodowli bydła i drobiu.
- Przez wzgląd na występowanie znacznych powierzchni gruntów leśnych oraz niewielkiego udziału gleb o wysokiej przydatności rolniczej, w gminie pojawia się konieczność dążenia do wielofunkcyjnego rozwoju obszaru wiejskiego.
- Głównym centrum usługowym dla gminy jest miasto Pilica. Istotne znaczenie mają również miejscowości Wierbka i Sławinów.
- Działalność przemysłowa na terenie gminy Pilica jest związana głównie z niewielką wytwórczością. Do kluczowych dla gminy zakładów zalicza się zakłady: OSPEL S.A. (producent osprzętu elektrycznego) oraz NORMA Polska sp. z o.o. (zakład produkcyjny branży motoryzacyjnej).
- Ponad 77% gruntów gminy Pilica stanowi własność prywatną.

Uwarunkowania środowiska przyrodniczego:

- Gmina Pilica położona jest w rejonie wyżynnym; charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą terenu, o stopniowym obniżeniu wysokości od południa na północ. Wyróżnia się podział na dwa przeważające typy ukształtowania terenu, będące wynikiem przebiegu rzeki Pilicy (na osi wschód – zachód). Obszary położone od niej na północ, odznaczają się lekkim falistym ukształtowaniem terenu o niewielkich deniwelacjach, na południu natomiast pojawia się bardziej urozmaicona rzeźba terenu, na którą składają się m.in. skaliste wzgórza i ostańce skalne.
- Gmina nie jest wyraźnie zróżnicowana pod względem mezoklimatycznym.
- Na terenie gminy źródła mają: rzeka Pilica o unikalnej dolinie (stanowiąca najdłuższy lewobrzeżny dopływ Wisły) oraz potok Żebrówka, która początek ma we wsi Siadczka i stanowi dopływ rzeki Krztyni.
- Na terenie gminy swój zasięg mają dwa główne zbiorniki wód podziemnych: GZWP nr 326 „Częstochowa (Wschód)” oraz GZWP nr 408 „Niecka Miechowska”. Gmina położona jest w obrębie regionu hydrologicznego wieluńsko-krakowskiego i podregionu krakowsko-częstochowskiego charakteryzującego się głównym poziomem użytkowym wodnym – szczelinowo-krasowym, w wapieniach i marglach pochodzących z okresu jury górnej. Głębokość zalegania wód jest zróżnicowana i mieści się w przedziale od kilku do 100 metrów.
- Na obszarze gminy nie występują udokumentowane złoża kopalin. Zachodnie i południowo-zachodnie krańce gminy, fragmentarycznie objęte zostały dwoma obszarami perspektywicznymi – są to tereny odznaczające się występowaniem skał i naturalnych płynów, a także posiadające cechy kopalin i niewykluczone przez geologiczno-górnictwo warunki.
- Lokalne warunki glebowe wskazują zróżnicowane rodzaje gleb występujących na terenie gminy – od lessów, rędzin jurajskich po gliniasto-piaszczyste i bielicowe. Pod względem bonitacyjnym przeważają gleby III, IV i V klasy gruntu.
- Gmina cechuje się bogactwem świata roślin i zwierząt, występują tu także gatunki chronione.
- Stan powietrza atmosferycznego w gminie uznaje się za dobry, na warunki aerosanitarne wpływ wywierają zanieczyszczenia wytwarzane na terenie gminy (m.in. niska emisja z indywidualnych palenisk czy emisja zanieczyszczeń komunikacyjnych), jak również zanieczyszczenia

napływające z sąsiednich regionów (głównie z Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego i Zagłębia Dąbrowskiego).

- Uciążliwości akustyczne mogą być odczuwalne w sąsiedztwie dróg wojewódzkich, zakładów przemysłowej oraz w otoczeniu niektórych obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej.
- Urządzeniami mogącymi emitować wzmożone promieniowanie elektromagnetyczne jest przebiegająca przez teren gminy linia wysokiego napięcia oraz niektóre urządzenia infrastrukturalne.
- W granicach gminy występują obszary szczególnego zagrożenia powodzią od występujących tu cieków wodnych.
- Na terenie gminy brak jest: udokumentowanych obszarów osuwania się mas ziemnych oraz kompleksów podziemnego składowania dwutlenku węgla.
- Występującymi w gminie formami ochrony przyrody są: Park Krajobrazowy „Orlich Gniazd” z otuliną o statusie obszaru chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000 „Ostoja Środkowojurajska” (PLH 240009) i „Buczyny w Szypowicach i Las Niwiski” (PLH240034), użytek ekologiczny „Źródlika w Pilicy-Piaski”, pomniki przyrody, rezerваты przyrody „Smoleń” i „Ruskie Góry”. Ponadto północno-zachodni i zachodni fragment gminy objęty jest korytarzem ekologicznym „Częstochowa-Wschód”.

Uwarunkowania środowiska kulturowego:

- W gminie znajduje się 13 obiektów, które zostały wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego.
- Gmina Pilica posiada Gminną Ewidencję Zabytków, która zawiera 81 obiektów oraz zespołów, przy czym najwięcej z nich zlokalizowanych jest w mieście Pilica.
- Na terenie gminy znajduje się 106 stanowisk archeologicznych, żadne z nich nie zostało jednak wpisane do rejestru zabytków.
- Gmina Pilica posiada kilka miejsc zaliczanych do grupy obiektów pamięci narodowej, a są to m.in.: cmentarze, obiekty sakralne, groby, mogiły, tablice upamiętniające bądź obiekty budowlane pełniące funkcje upamiętnienia postaci lub wydarzeń historycznych mających wpływ na los Państwa Polskiego.

Uwarunkowania wynikające ze stanu systemu komunikacyjnego:

- Zewnętrzny układ komunikacyjny stanowią dwie drogi wojewódzkie: nr 790 i nr 794.
- Podstawowy układ komunikacyjny współtworzony jest przez drogi powiatowe oraz gminne – część dróg gminnych nie posiada nawierzchni trwale utwardzonej.
- Komunikacja zbiorowa prowadzona jest w mieście za pośrednictwem prywatnego przewoźnika obsługującego cztery regularne trasy łączące miejscowości gminne z Zawierciem.
- W przestrzeni gminy funkcjonują trzy szlaki turystyczne – dwa piesze oraz jeden rowerowy.

Uwarunkowania wynikające ze stanu systemów infrastruktury technicznej:

- W zasięgu sieci wodociągowej znajduje się ponad 93% mieszkańców.
- Podstawę zaopatrzenia w wodę stanowi 7 ujęć podziemnych, znajdujących się w miejscowościach: Cisowa, Dzwonowice, Kocikowa, Pilica, Sierbowice, Solca, Złożeniec.
- Część obiektów zlokalizowanych w mieście (54%) oraz niewielki odsetek budynków na obszarach wiejskich (2%) została skanalizowana.

- Na obszarach nieposiadających podłączenia do zbiorczego systemu kanalizacyjnego ścieki gromadzone są w podziemnych zbiornikach asenizacyjnych, pojawiają się również przydomowe oczyszczalnie ścieków.
- Zasilanie gminy Pilica w energię elektryczną odbywa się z Głównych Punktów Zasilania (GPZ) „Kądziałów”, „Zuzanka”, „Ogrodzieniec”, „Wolbrom” oraz Punktu Zasilania „Pilica”, za pomocą sieci elektroenergetycznej średniego napięcia (SN) i niskiego napięcia (nN).
- Przez obszar gminy przebiega linia elektroenergetyczna wysokiego napięcia 220 kV (Łośnice – Kielce), wokół której obowiązują strefy ochronne. Ponadto na terenie gminy planowane są nowe inwestycje związane z gospodarką elektroenergetyczną.
- Gmina Pilica zasilana jest w gaz przewodowy z gazociągu wysokoprężnego o średnicy 150 mm (ciśnienie 6,4 MPA). Na terenie gminy znajduje się stacja redukcyjno-pomiarowa, a łączna długość sieci gazowej na terenie gminy to blisko 22 km.
- Zaopatrzenie w ciepło odbywa się w większości za pomocą indywidualnych systemów grzewczych, które opierają się na różnorodnych paliwach.
- W gminie funkcjonuje punkt selektywnej zbiórki odpadów komunalnych (PSZOK) w Pilicy.
- Na terenie gminy zlokalizowanych jest 23 masztów stacji bazowych telefonii komórkowej.

Uwarunkowania przestrzenne:

- Na aktualny układ osadniczy gminy Pilica składają się: miasto Pilica oraz 23 sołectwa.
- Elementem istotnie wpływającym na rozwój struktury osadniczej jest ukształtowany układ komunikacyjny. Przez obszar gminy przebiegają dwie drogi wojewódzkie: nr 790 oraz nr 794. Gmina jest pokryta siecią dróg lokalnych, w skład których wchodzi drogi powiatowe i gminne. Zabudowa poszczególnych miejscowości rozwija się wzdłuż dróg różnej kategorii.
- Gmina Pilica należy do obszarów atrakcyjnych pod względem osadniczym. Wynika to m.in. z położenia w niedalekiej odległości od głównych aglomeracji polskich Krakowa (60 km) i Katowic (57 km), wysokiej wartości krajobraz oraz walory środowiska przyrodniczego, związane z położeniem na obszarach jurajskich.
- Lokalnym ośrodkiem w gminie jest miasto Pilica, które skupia usługi z zakresu administracji, oświaty, kultury, służby zdrowia i handlu, pozwalające na zaspokajanie podstawowych potrzeb mieszkańców gminy. Bliskie sąsiedztwo Zawiercia wpływa na ograniczenie rozwoju wielu znaczących funkcji, głównie kulturalnych, handlowych i usługowych.
- Obecnie zabudowa w gminie przyjmuje głównie formę zagrodowej, mieszkaniowej jednorodzinnej oraz letniskowej (południowy obszar gminy).
- Problemem w skali lokalnej jest brak czytelny centrów wsi w wielu miejscowościach, które oferowałyby mieszkańcom ofertę przestrzeni publicznej oraz usług publicznych czy komercyjnych.
- W gminie występuje bardzo wyraźne zagrożenie stopniowej utraty wartości krajobrazowych. Eksploatacyjne podejście do przyrodniczo - krajobrazowych zasobów środowiska powoduje powstawanie chaosu przestrzennego, który dodatkowo spotęgowany jest przez różnorodność form architektonicznych nowopowstającej zabudowy. Powszechnym i negatywnym zjawiskiem jest wprowadzenie zabudowy, lub przeskalanowanych pojedynczych obiektów na eksponowane miejsca w krajobrazie.
- Niemal cały obszar miasta i gminy pokryty jest obowiązującym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego.

- Z opracowanego na potrzeby *Studium* Bilansu terenów przeznaczonych pod zabudowę wynika, iż w gminie Pilica maksymalne zapotrzebowanie na nową zabudowę mieszkaniową może w perspektywie 30-letniej wynieść około 24 639 m² powierzchni użytkowej. Z drugiej strony szacowana chłonność zabudowy na terenach jeszcze niezabudowanych, a przeznaczonych w planach do zabudowy wynosi około 263 342 m² powierzchni użytkowej. Oznacza to, że nie ma potrzeby wyznaczania nowych terenów pod zabudowę, zmiany dotyczyć mogą jedynie korekt przeznaczeń w ramach terenów już przeznaczonych pod zabudowę lub ewentualnie punktowych uzupełnień luk w zabudowie.

SPIS MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH

- Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pilica przyjęte Uchwałą Nr XVIII/125/2000 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 30 maja 2000 r.;
- Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pilica, przyjęty Uchwałą Nr XXV/171/2005 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 24 lutego 2005 r.;
- Uchwała Nr XXVII/164/2020 Rady Miasta i Gminy w Pilicy z dnia 30 listopada 2020 r. w sprawie aktualności Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Pilica oraz Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego;
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2021 r. poz. 741, z późn. zm.);
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dz. U. Nr 118 poz. 1233);
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r. poz. 1973);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2021 r. poz. 1098, z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710, 954)
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 17 grudnia 2019 r. w sprawie poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku (Dz. U. z 2019 r. poz. 2448);
- Bank Danych Lokalnych GUS;
- Baza Danych Obiektów Topograficznych dla terenu województwa śląskiego;
- Materiały uzyskane z Wojewódzkiego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej oraz Powiatowego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej;
- <http://gugik.gov.pl/>
- <http://epsh.pgi.gov.pl/epsh/>;
- <http://www.katowice.wios.gov.pl/>;
- <https://www.wody.gov.pl/>;
- <http://geologia.pgi.gov.pl/>;
- <https://www.pilica.bip.jur.pl/>;
- <https://www.pilica.pl/>;
- Mapa topograficzna Polski w skali 1:10 000;
- Mapa geologiczna Polski w skali 1:50 000;
- Mapa hydrogeologiczna Polski w skali 1:50 000;
- Mapa sozologiczna Polski w skali 1:50 000;
- Mapa hydrograficzna Polski w skali 1:50 000.

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1 Położenie miasta i gminy Pilica na tle kraju, województwa i powiatu	9
Rysunek 2 Obręby ewidencyjne w gminie Pilica	10
Rysunek 3 Zasięgi Głównych Zbiorników Wód Podziemnych obejmujących obszar gminy Pilica	43
Rysunek 4 Typy gleb w kompleksach glebowych na terenie Miasta i Gminy Pilica	45
Rysunek 5 Kompleksy leśne na terenie Miasta i Gminy Pilica	48
Rysunek 6 Obszary przekroczeń poziomu docelowego benzo(a)pirenu na terenie strefy śląskiej w 2018 roku.....	52
Rysunek 7 Park krajobrazowy na terenie Miasta i Gminy Pilica	58
Rysunek 8 Obszary Natura 2000 na terenie Miasta i Gminy Pilica	61
Rysunek 9 Rezerваты przyrody na terenie Miasta i Gminy Pilica	65
Rysunek 10 Korytarze ekologiczne na terenie Miasta i Gminy Pilica	67
Rysunek 11 Schemat istniejącego układu drogowego w mieście i gminie Pilica.....	108

SPIS TABEL

Tabela 1 Zmiany liczby kobiet i mężczyzn w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2020	15
Tabela 2 Porównanie struktury ludności według ekonomicznych klas wieku i płci w mieście i gminie Pilica w latach 2000, 2005, 2010, 2015 i 2020.....	16
Tabela 3 Struktura ludności miasta i gminy Pilica według grup ekonomicznych oraz współczynnik obciążenia ekonomicznego w latach 2010, 2015 i 2020.....	17
Tabela 4 Uczniowie przypadający na 1 oddział w latach 2010-2020	19
Tabela 5 Analiza warunków opieki przedszkolnej w 2020 roku	20
Tabela 6 Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne w latach 2003-2019.....	23
Tabela 7 Zmiany warunków mieszkaniowych w mieście i gminie Pilica w latach 2003-2019	24
Tabela 8 Warunki mieszkaniowe w mieście i gminie Pilica w latach 2003-2020.....	25
Tabela 9 Podmioty gospodarcze według sekcji PKD 2007 w 2020 roku.....	27
Tabela 10 Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym i liczba pracujących na 1000 ludności w latach 2006-2020	31
Tabela 11 Struktura własności gruntów w mieście Pilica wg stanu na 01.01.2021 r.	32
Tabela 12 Struktura własności gruntów na obszarze wiejskim gminy Pilica wg stanu na 01.01.2021 r.	34
Tabela 13 Klasyfikacja użytków gruntowych w mieście i gminie Pilica.....	45
Tabela 14 Stan JCWP zlokalizowanych na terenie Miasta i Gminy Pilica.....	50
Tabela 15 Wykaz podmiotów zlokalizowanych na terenie Miasta i Gminy Pilica, które posiadają aktualne pozwolenie na wprowadzanie pyłów lub gazów do powietrza	53
Tabela 16 Wartości średnich poziomów dźwięku z okresu 7-dni w tygodniu dla rozpatrywanych punktów pomiarowych na terenie Miasta i Gminy Pilica	55
Tabela 17 Pomniki przyrody na terenie Miasta i Gminy Pilica	63
Tabela 18 Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do Wojewódzkiego Rejestru Zabytków	77
Tabela 19 Wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	82
Tabela 20 Wykaz obiektów posiadających wartości historyczne nieobjęte ochroną prawną	85
Tabela 21 Wykaz stanowisk archeologicznych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków	88
Tabela 22 Ewidencja miejsc pamięci w gminie Pilica	96
Tabela 23 Liczba mieszkańców w poszczególnych miejscowościach gminy Pilica	98
Tabela 24 Wykaz dróg gminnych w gminie Pilica.....	105
Tabela 25 Liczba awarii wodociągowych w gminie Pilica	111
Tabela 26 Liczba decyzji o pozwoleniu na budowę w latach 2016-2021	120

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1 Zmiany liczby ludności na terenie miasta i gminy Pilica w latach 2003-2020.....	11
Wykres 2 Zmiany przyrostu rzeczywistego w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2020Wykres 3	
Zmiany liczby ludności na terenie miasta i gminy Pilica w latach 2003-2020	11
Wykres 4 Zmiany przyrostu naturalnego w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2020	12
Wykres 5 Zmiany salda migracji w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2020	13
Wykres 6 Zmiany przyrostu rzeczywistego w mieście i gminie Pilica w latach 1999-2020	14
Wykres 7 Zmiany współczynnika feminizacji w mieście i gminie Pilica w latach 2010-2020	16
Wykres 8 Struktura wieku i płci w mieście i gminie Pilica w 2020 roku	17
Wykres 9 Zasoby mieszkaniowe w mieście i gminie Pilica w latach 2002-2019	23
Wykres 10 Struktura podmiotów gospodarczych według rejestru REGON w 2020 roku.....	27
Wykres 11 Podział podmiotów gospodarczych według liczby pracowników w 2020 roku	28
Wykres 12 Zmiany liczby podmiotów gospodarczych w mieście i gminie Pilica	29
Wykres 13 Zmiany liczby osób zatrudnionych w latach 1999-2020.....	30
Wykres 14 Zmiany liczby osób bezrobotnych w latach 2003-2020.....	30